

NEPRAJZI

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

Szerkeszti Hála József

A Magyar Néprajzi Társaság 108. Közgyűlése (3)

Társaságok, egyesületek, szervezetek (17)

Tudományos rendezvények, konferenciák (23)

Múzeumok, gyűjtemények (40)

Kiállítások (42)

Téka (57)

Évfordulók, megemlékezések, köszöntések (62)

In memoriam (65)

Mindenféle (80)

HUSZONÖTÖDIK ÉVFOLYAM

1996/1–4.

E számunk illusztrációit a

Néprajzi Múzeum *Rokon népek és őshazák – A finnugor népek hagyományos kultúrája*
című kiállításról készült fényképekből válogattuk.

A kiállításról írt beszámoló, valamint a kiállítás-megnyitó beszédek a 46–52. oldalakon olvashatóak.

ISSN 0133–8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság

Felelős kiadó: ANDRÁSFALVY BERTALAN

Engedélyszám: III/Szl/426/1980.

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Neotipp Nyomdaipari és Kereskedelmi Betéti Társaság

1025 Budapest, Vöröstorony lejtő 5.

Felelős vezető: Dr. Naszályi Gábor

TARTALOM

A Magyar Néprajzi Társaság 108. Közgyűlése. Budapest, 1996. május 22.

Jegyzőkönyv	3
A Társaság kitüntetettjei	4
Főtitkári jelentés.....	8
Pénztárosi jelentés a Magyar Néprajzi Társaság 108. Közgyűlésének az 1995. június 1.–1996. május 1. közötti gazdálkodásról	13
A Számvizsgáló Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 108. Közgyűlésének.....	15

Társaságok, egyesületek, szervezetek

A csikszeredai KAM–Regionális és Antropológiai Kutatások Központja 1995. évi tevékenysége	17
BALÁZS LAJOS: A Kriza János Néprajzi Társaság 1996. évi közgyűlése	20

Tudományos rendezvények, konferenciák

ROMSICS IMRE: A táplálkozáskultúra változása a 18–20. században. Kalocsa, 1995. október 24–26.....	23
PALÁDI-KOVÁCS ATTILA: Honfoglalás és néprajz. Budapest, 1995. december 4–6.....	24
PÓCS ÉVA: A honfoglaláskor és Árpád-kor folklórja. Budapest, 1996. március 26.	26
KOLTAY ERIKA: Az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők XVI. Országos Találkozója. Vác, 1996. július 11–14.	27
SZILÁGYI MIKLÓS: VIII. Néprajzi Szeminárium. Illyefalva, 1996. július 22–28.....	28
FLÓRIÁN MÁRIA: Kézi szövés ipari társadalmakban. Heves, 1996. augusztus 16–19.....	31
CSÁKÁNYI ZOLTÁN: II. Hagyományos Tojáshímzés Tanácskozás. Kecskemét, 1996. szeptember 13–14.....	33
PALÁDI-KOVÁCS ATTILA: Manga János-emlékülés. Balassagyarmat, 1996. szeptember 20.....	33
KRUPA ANDRÁS: VI. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia. Békéscsaba, 1996. október 2–4.....	35
KARÁCSONY MOLNÁR ERIKA: Hon- és népismeret, néphagyomány az oktató-, nevelőmunkában. Budapest, 1996. október 4–5.....	37

Múzeumok, gyűjtemények

KNÉZY JUDIT: Százéves a Mezőgazdasági Múzeum	40
--	----

Kiállítások

TARI JÁNOS: Ethno-phono-photo-kinematographia. A néprajzi hang- és képrögzítés fejlődése. Néprajzi Múzeum, 1995. december 5.–1996. május 5.	42
KEREZSI ÁGNES: Rokon népek és őshazák. A finnugor népek hagyományos kultúrája. Néprajzi Múzeum, 1996. március 30.–október 27.....	46
SELMECZI KOVÁCS ATTILA–MAGYAR BÁLINT: A „Rokon népek és őshazák” című kiállítás megnyitója	49
H. CSUKÁS GYÖRGYI: Százéves a Néprajzi Falu. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 1996. május 2.–november 2.	53

Téka

EPERJESSY ERNŐ: A magyarországi nemzetiségek néprajzi kötetei	57
IFJ. LELE JÓZSEF: Könyv a szúcshímzésekről	59

Évfordulók, megemlékezések, köszöntések

VOIGT VILMOS: Katona Imre hetvenöt éves	62
---	----

In memoriam

KRUPA ANDRÁS: Emília Horváthová. (Valaská, 1931. május 5.–Bratislava, 1996. február 10.).....	65
POZSONY FERENC: Kós Károly. (Sztána, 1919. augusztus 31.–Kolozsvár, 1996. február 29.).....	66
BENKŐ SAMU–FARAGÓ JÓZSEF–TIBERIU GRAUR: Kós Károly sírjánál	67
BALASSA IVÁN: Molnár Balázs. (Komádi, 1915. február 20.–Budapest, 1996. szeptember 8.)	71
IFJ. KODOLÁNYI JÁNOS: Molnár Balázs halálára	75
BALASSA IVÁN: Nagy Jenő. (Kolozsvár, 1916. július 17.–Kolozsvár, 1996. szeptember 12.)	76

Mindenféle

KRÍZA ILDIKÓ: Pitrè-díjjal tüntették ki Erdélyi Zsuzsannát	80
FARKAS ZSUZSA–BARANOVSKY EDIT: Beszélgetések Penavin Olgával	82
PÁVAI ISTVÁN: A néprajzi adatbázis-építés akadályai.....	86
KOZÁRI MÓNIKA: A néprajztudomány doktorai és kandidátusai 1990–1996	89
HÁLA JÓZSEF–TERBÓCS ATTILA: Rövid hírek, tudósítások.....	92

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 108. KÖZGYŰLÉSE

Budapest, 1996. május 22.

I.

Jegyzőkönyv

A Magyar Néprajzi Társaság 1996. május 22-én a Néprajzi Múzeum 213-as termében tartotta meg 108. Közgyűlését.

ANDRÁSFALVY BERTALAN elnök köszöntötte a megjelenteket és megnyitotta a közgyűlést.

BELLON TIBOR főtítkárról áttekintette az elmúlt időszakban végzett társasági munkát. A főtítkári beszámolót a közgyűlés elfogadta.

A pénztárosi jelentést KECSKÉS PÉTER, a Számvizsgáló Bizottság jelentését pedig BARNÁ GÁBOR terjesztette a közgyűlés elé. A jelentéseket a közgyűlés elfogadta.

KECSKÉS PÉTER pénztáros javaslatára a közgyűlés megszavazta, hogy az 1996. évtől a társasági tagdíj évi 400 Ft (nyugdíjasoknak és diákoknak 200 Ft) legyen.

A közgyűlés megszavazta a Nemzetiségi Szakosztály nemzetiségi emlékérem alapítására tett javaslatát is, ugyanakkor felhatalmazta a választmányt, hogy döntsön az emlékérem elnevezéséről.

ANDRÁSFALVY BERTALAN felkérte BELLON TIBORT, hogy ismertesse a választmány határozatát a társasági kitüntetések odaítéléséről. 1996-ban a Györfly István-emlékérmemet PENAVIN OLGÁNAK, az Ortutay Gyula-emlékérmemet DÉGH LINDÁNAK ítélte oda a választmány. Jankó János-díjat KRISTÓF ILDIKÓ kapott. Belföldi tiszteleti taggá TIMAFFY LÁSZLÓT, külföldi tiszteleti taggá BALÁZS LAJOST (Románia), külföldi levelező taggá BESZÉDES VALÉRIÁT (Jugoszlávia), RÁDULY JÁNOST (Románia) és SILLING ISTVÁNT (Jugoszlávia) választotta meg a közgyűlés. ANDRÁSFALVY BERTALAN elnök a jelen lévő kitüntetetteknek átadta az érmeket és az okleveleket. Sebestyén Gyula-emlékéremmel BERECKI IMRÉT, BODNÁR LAJOST, DIENES ERZSÉBETET és TANKÓ GYULÁT tüntették ki, akiknek a kitüntetést a Vácon megrendezésre kerülő Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők XVI. Országos Találkozóján fogják átadni.

Végezetül ANDRÁSFALVY BERTALAN elnök felkérte PENAVIN OLGÁT *A szlavóniai magyarság* és KRISTÓF ILDIKÓT „*Rendeld el házádat, mert meghalsz*” – *A kora újkori magyarországi paraszti végrendelkezés formái és normái* című előadása megtartására.

ANDRÁSFALVY BERTALAN elnök megköszönte PENAVIN OLGÁNAK és KRISTÓF ILDIKÓNAK az előadást, a megjelenteknek a részvételt és bezárta a közgyűlést.

Budapest, 1996. május 22.

K. m. f.

BARNÁ GÁBOR
jegyzőkönyv-hitelesítő

KRÍZA ILDIKÓ
jegyzőkönyv-hitelesítő

ANDRÁSFALVY BERTALAN
elnök

KÁDÁR NATÁLIA
jegyzőkönyvvezető

II.

A Társaság kitüntetettjei

PENAVIN OLGA

PENAVIN OLGA újvidéki nyugalmazott egyetemi tanár. Nagy jelentőségűek a volt Jugoszlávia területén végzett néprajzi, nyelvújrási, folklorisztikai és társadalom-néprajzi kutatásai, nemzedékeket ilyen irányba elindító munkássága. A szlavóniai magyarságra vonatkozó társadalom-néprajzi vizsgálata példaértékű. A *Kórógyi szótár*, a nagycsaládszervezetről szóló munkája nélkülözhetetlen kézikönyve a szakembereknek.

DÉGH LINDA

DÉGH LINDA professzor a bloomingtoni egyetem tanára. 1994-ben látott napvilágot a *Folklore today* sorozatban az *American folklore and the mass media* című kötete. Ma ez a modern folklór egyik legfontosabb, sokoldalú áttekintése. 1995-ben jelent meg a világ legismertebb folklorisztikai könyvsorozatában, a Finn Tudományos Akadémia gondozásában *Narratives in society – A performer-centered study of narration* című kötete, amely elnyerte a Premio Pitre-t, a legrangosabb folklorisztikai díjat. Szintén 1995-ben jelent meg a Teleki László Alapítvány gondozásában *Túl a Kecegárdán – Calumet vidéki amerikai magyar szótár*, melyben férjével együtt készített írásait olvashatjuk.

KRISTÓF ILDIKÓ

KRISTÓF ILDIKÓ kandidátus, az ELTE történelem-néprajz szakán végzett, majd az MTA Néprajzi Kutatóintézetének aspiránsa volt. Első fontos kutatási témája, melyből kandidátusi disszertációját is írta, a magyarországi boszorkányság, boszorkányüldözés és a kora újkori magyar egyházi demonológia. Új kutatási témái a szóbeli kultúra és az írásbeliség kapcsolata, a kora újkori Európa olvasáskultúrája, valamint a 16–17. századi végrendelkezés normái és konkrét formái. Tagja az ELTE-n működő Atelier Francia–Magyar Doktorképző Műhelynek, melynek kurzusain tanított is, valamint oktatott az ELTE történelmi antropológiai tanfolyamain. Kutatási témáiban több tanulmányt közölt, kandidátusi disszertációja pedig most van sajtó alatt.

TIMAFFY LÁSZLÓ

TIMAFFY LÁSZLÓ a néprajztudomány jeles személyisége, szürke eminenciása, a Kisalföld szerelmese, tudós kutatója. A *Szigetköz*, a *Szigetközi krónika* és más kiváló kötetei, az ifjúságnak szánt könyvei, szövegkölteményei egy termékeny élet dokumentumai. A néprajztudomány nagy nyeresége kedves, színes, tudós egyénisége.

BALÁZS LAJOS

BALÁZS LAJOS csíkszeredai román nyelv és irodalom szakos középiskolai tanár, folklorista, az emberélet fordulójának, rítusainak eredményes kutatója. Több évtizedes munkát szentelt a csíkszentdomokosi lakodalom részletes tanulmányozására. E témából írta doktori disszertációját, melyet könyv formájában is megjelentetett. Később közzétette Csíkszentdo-

*Andrásfalvy Bertalan megnyitja a közgyűlést
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)*

*Bellon Tibor főtitkári beszámolóját tartja
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)*

mokos „halottas könyvét” is. Jelenleg a község társadalmában gyakorolt születés körüli szokások feldolgozását végzi. Szakmai pályája, amely egyetlen község emberélet-fordulói szokás- és hiedelemvilágának mikrovizsgálatát helyezi a középpontba, elmélyültsége miatt méltán érdemelte ki a szakterület figyelmét. Két kötetén kívül több tudományos közleménye jelent meg.

BESZÉDES VALÉRIA

BESZÉDES VALÉRIA (Szabadka, Jugoszlávia) a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság Kiss Lajos Néprajzi Egyesületének vezetője, a vajdasági néprajzi kutatás jelentős egyénisége. Nagyon fontos az építkezés kutatásának megszervezésében és folytatásában végzett tevékenysége; több könyvet publikált a témában. Kítűnő ismeretterjesztő munkát végez a helyi sajtóban, egyik felkarolója a vajdasági honismereti mozgalomnak, fáradhatatlan, aktív szervezője az ott folyó kutatásoknak.

RÁDULY JÁNOS

RÁDULY JÁNOS (Kibéd, Románia) főként Kibéd néphagyományait tanulmányozza, nagyon jelentős sok évtizedes anyagfeltáró és -közlő munkássága. Többkötetes szerző, aki a ballada- és népmesekutatásban egyaránt jelentős publikációs tevékenységet mondhat magáénak mindnyájunk örömére.

SILLING ISTVÁN

SILLING ISTVÁN (Kupuszina, Jugoszlávia) a vajdasági néprajzkutatás egyik jelentős egyénisége, munkássága nagyon sokrétű, és különösen sokat tett a még megtalálható népköltési műfajok kutatásában, kiadásában. Példaértékű munkáival egy közösségen keresztül, egy sajátos történelmi múltú táj példáján mutatja fel a kupuszinai értékeket.

BERECZKI IMRE

BERECZKI IMRE 1947 óta vesz részt az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomban. Az Ethnológiai Adattárban közel száz munkája található. Ezek közül kiemelkedőek a '48-as gyűjtések, kb. 4000 oldal terjedelemben, valamint Dévaványa monografikus feltáráshoz végzett gyűjtései, kb. 6–7000 oldal terjedelemben. A szakma nagy megmozdulásaiban kezdetektől részt vett, például az említett '48-as gyűjtés vagy a TÁLASI ISTVÁN vezetésével működött földművelés-munkaközösség tevékenységében. Gyűjtött adatai a mai napig megbízható forrásul szolgálnak.

BODNÁR LAJOS

BODNÁR LAJOS a szlovákiai magyarság helyzetéről évről évre küldi tudósításait. Munkái az Ung-vidék lakóinak életéről, helyzetéről számolnak be. Legjelentősebb gyűjtései a gazdálkodás, kasos méhészet, kertkultúra, földművelés, jogszokások és az Amerikába irányuló Ung-vidéki kivándorlás témaköreit ölelik fel. Ugyancsak jelentős az 1995. évi történetimonda-pályázatra beküldött dolgozata, amely az egyetlen első díjat nyerte el. Munkái hiánypótlóak.

*Penavin Olga átveszi a Györffy István- emlékérmét
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)*

*Kristóf Ildikó átveszi a Jankó János-díjat
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)*

DIENES ERZSÉBET

DIENES ERZSÉBET tanár, tudományos kutató, szakkörvezető. Diákjaival több évtizede végez néprajzi gyűjtő- és feldolgozó munkát Jász-Nagykun-Szolnok megye területén. Harminc éve vezeti iskolája honismereti szakkörét. Ez idő alatt diákjai százhusz pályázatot készítettek, és a néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázat megyei és országos fordulóján mindig elismerésben részesültek, több nagydíjat és különdíjat nyertek, az Országos Diáknapokon is kitűnő eredménnyel szerepeltek. Gyűjtésük kiterjedt a megye egész területére és a feldolgozott témakörök is nagyon változatosak.

TANKÓ GYULA

TANKÓ GYULA dolgozatai, gyűjtései a gyimesi csángók életéről szóló, első kézből származó, belső híradások. Pályázaton kívül számos kéziratot ajándékba is adott a Néprajzi Múzeumnak. Munkái alapján összeállítható Gyimes monográfiája, de a néprajz minden területéről gyűjtött adatokat: helytörténet, gazdálkodás, pásztorkodás, építkezés és lakáskultúra, vízimalmok, eredettudat, nyelvjárás, népszokások, viselet, hiedelmek, táncok stb. Munkái közül meg kell említenünk *Ilyen volt* című élettörténetét, amely a *Néprajzi Közlemények* XXXIII. kötetében meg is jelent, valamint a *Családom népdalkincse* című dolgozatot, amely az ideai néprajzi gyűjtőpályázaton első díjat nyert.

III.

Főtitkári jelentés

Tisztelt Közgyűlés!

Ismét mögöttünk van egy esztendő. Tavalyi aggodalmainkat a várható nehézségek miatt sajnos a valóság túl is szárnyalta. A bizonytalanság, a jövő kilátástalansága, a mindennapi kenyérgond bénítóan hat mindnyájunkra. Társaságunk életében is több jel mutat arra, hogy tagtársaink ugyanezekkel a gondokkal küzdenek. Az intézmények általános elszegényedése nemcsak a kutatást hátráltatja, de gátja mindenféle utazásnak: a konferenciákon, szakmai programokon, társasági rendezvényeken való részvételt anyagi hiányában sokan kénytelenek törölni a naptárukból.

Társaságunk törekedett arra, hogy a nehézségek ellenére is tartalmas, gazdag programot kínáljon tagjainak. Rendezvényeink anyagi háttérét elsősorban pályázatokkal igyekeztünk megteremteni. Még egyetlen esztendőben sem írtunk annyi pályázatot, mint éppen a tárgyévben (és soha nem utasítottak el annyit, mint most). Immár második számában jelent meg folyóiratunk, az *Ethnographia* saját kiadásunkban. Nehézségünk viszont az, hogy a terjesztése nincs megoldva, a posta ugyanis akkora összeget kér, amekkorát nem tudunk vállalni. Így marad a szívességi megoldás: a Társaság irodájában vagy a kihelyezett elárusítóhelyeken lehet megvásárolni. Mindezekkel a nehézségekkel együtt azt mondhatjuk: nem zártunk rossz évet, eseménydús, gazdag programot tudhatunk magunk mögött.

Mielőtt azonban ezek ismertetésére térnénk, emlékezzünk meg elhunyt tagtársainkról. Tiszteleti tagok: KOROMPAY BERTALAN, KÓS KÁROLY, NÉMETHY ENDRE; rendes tagok: BALOGH LÁSZLÓ, ECSEDY CSABA, KISS IRÉN, KRESZ MÁRKUS ZSUZSANNA MÁRIA, NAGY OLIVÉRNÉ, RASSY TIBOR, SEBESTYÉN ÁDÁM, SZABÓ LAJOS, SZABÓ T. ÁDÁM. A felsoroltak közül többek neve publikációik, néprajzi munkás-

Penavin Olga előadását tartja
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

Kristóf Ildikó előadását tartja
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

ságuk révén mindannyiúnk előtt jól ismert, személyes ismeretség, barátság kötött hozzájuk, nevük megbecsülést szerzett viselőiknek és szakmánknak egyaránt. Egyperces néma felállással adózzunk emléküknek!

Az elmúlt esztendőben negyvenhat új taggal gyarapodott Társaságunk. Örvendetes gyarapodás ez. Benne a múlt örökségének megbecsülése, hagyományaink tisztelete fejeződik ki, és a kötődés azokhoz az értékekhez, melyet Társaságunk, szaktudományunk is magáénak tud és vállal. Reméljük, új tagtársaink szellemiekben is gazdagítják a néprajztudományt, jelenlétükkel népesebbé teszik szakosztályi rendezvényeinket. Külön ki kell emelnünk, hogy sok közöttük a pályakezdő fiatal, diák.

Társaságunk kilenc szakosztállyal működik. Az elmúlt esztendőben a szakosztályok rendezvényei nagy szóródást mutattak. Az Anyagi Kultúra, valamint a Film- és Fényképészeti Szakosztály öt-öt felolvasóulást szervezett; az Etnológiai és a Folklor Szakosztály négy-négy rendezvényt tudhat maga mögött; a Nemzetiségi, a Népzene–Néptánc, valamint az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály két-két programot szervezett. Nem jelentett eseményt a Társadalom-néprajzi Szakosztály, az Ethnographica Pannonica Szakosztály pedig keresi az új utat, hiszen a fordulattal megváltoztak a korábban életben tartó funkciók. A pannon térség országait tömörítő etnográfiai tájékozódásnak meg kell találni a közös érdeklődésre számot tartó utat, ha együtt akar maradni a szakosztály.

Nem sikerült elmünk azt, hogy szakosztályi rendezvényeink vidékre kerüljenek. Pedig ez lehetne egyik megoldása annak, hogy az érdeklődést kiszélesítsük. A fővárosban túl nagy a rendezvények száma, fizikailag is lehetetlen egy részük látogatása tagtársainknak, míg a vidéki térségekben ellátatlan körzetek is vannak. A rendezvények látogatottsága nagyon szórót: a néhány főtől a népes, telt házas előadásokig széles a skála.

A két közgyűlés közötti időszakban több nagyobb, jelentős rendezvényünk volt. Először ki kell emelnünk az 1995. május 22–24. között Kecskeméten és Lakitelken megtartott néprajzi vándorgyűlést. Témája *A népi kultúra táji tagozódása a Kárpát-medencében* címmel lett megjelölve. Úgy gondoltuk, hogy ma szaktudományunk egyik legégetőbb kérdése ez, hiszen Európa egymásnak feszülő, háborús konfliktusokba keveredő népeinek magatartásában felfedezhetjük a másság iránti intoleranciát. A néprajztudomány a maga eszközeivel ennek a másságnak – a magunk szempontjából az önazonosságnak – a sajátosságait, megnyilvánulási formáit kutatja. Aktuális gondnak véltük ezzel a kérdéssel foglalkozni. BÁRTH JÁNOS megyei múzeumigazgató kitűnő szervező és házigazda volt, a résztvevők jó környezetben, tartalmas szakmai programon lehettek jelen. A bevezetőben említett gondokkal itt is találkoztunk: sokan nem tudtak eljönni, mert kiküldő megyéjük nem tudta előteremteni a konferencia egyébként nagyon szerény költségeit sem. Nem hallgathatjuk el azonban azt, hogy jó néhány megye tüntetően távol maradt, egyetlen kollégát sem küldött el. Ez nem magyarázható csak a pénztelenséggel! A vándorgyűlés egyébként régi, jól működő, és sajnálatosan hosszú ideig hallgatásra ítélt gyakorlatot újított fel. A Társaság tervezi, hogy a konferencia tanulmányokká érlelt anyagát könyvben jelenteti meg. Most folynak a szerkesztési munkálatok – és a rávaló előteremtése.

Másik kiemelkedő rendezvényünk a Révkomáromban (Szlovákia) megtartott VII. Néprajzi Szeminárium volt (július 23–29.). A szeminárium célja a határainkon túl élő kollégák szakmai segítése. Az eddigi szemináriumok itthon voltak, először rendeztük meg határainkon kívül. Nagy érdeklődés mellett kitűnően szervezett, tartalmas, színes szakmai programokkal teli hetet töltöttünk el Komáromban, melyet LISZKA JÓZSEF és csapata kitűnő szervezőmunkájának köszönhetünk.

Ezen kívül a Néprajzi Kutatóintézettel, az ELTE Folklore Tanszékével és a Vallástudományi Társasággal közösen *Lélek – halál – túlvilág* címmel egy napos konferenciát tartot-

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

tunk. 1996. január 24-én ünnepi felolvasóülésen köszöntöttük tagtársunkat, KERÉKGYÁR-TÓ ADRIENNE asszonyt kilencvenedik születésnapja alkalmából. Három előadás hangzott el azokból a témákból, melyeknek az ünnepelt is kitűnő kutatója.

A millicentenárium jegyében Folklor Szakosztályunk a Néprajzi Kutatóintézetrel és az ELTE Folklore Tanszékével közösen *A honfoglaláskor és Árpád-kor folklorja* címmel egy-napos konferenciát rendezett.

Új kezdeményezésünk a néprajzi könyvbemutató *Néprajzi könyvestár* címmel. A bemutató mind a sajtónak, mind az érdeklődő közönségnek szól. Az a célunk, hogy az áttekinthetetlen könyvdzsungelban a magunk szakterületének kiadványaira felhívjuk a figyelmet. Az első bemutató 1996. február 21-én volt, ahol mind a hazai, mind a határainkon kívüli kiadványokról szó esett. A Néprajzi Múzeumban rendszeresen megtartani kívánt bemutatóra mindenki elhozhatja, árusíthatja néprajzi kiadványait, így ez az alkalom valóságos szakmai fórum lehet. Az eseményről Társaságunk új információs magazinjából, a *Néprajzi Hírlevél*-ből tájékozódhatik az érdeklődő.

A Társaság kiadásában jelent meg – ahogy arra fentebb is utaltam – az *Ethnographia* immár második száma (1993. 2. sz.). Arra törekszünk, hogy az Akadémiai Kiadó miatti nagy lemaradást egy éven belül behozzuk, és a folyóirat a borítón jelzett időben jelenjen meg. Ugyancsak napvilágot látott a *Néprajzi Hírek* két száma. Jelentős eredménynek tartjuk, hogy sorban jelentek meg a nemzetiségi néprajzi kiadványok. 1994. évi jelzéssel a szlovák kötet kivételével valamennyi az olvasóhoz került. 1995-ben a cigány, horvát, román és szlovák kötetek kerültek ki a nyomdából. Ugyancsak megjelent a békéscsabai V. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia anyaga. Előkészületben van a *Néprajzi Hírek* újabb száma, az *Ethnographia*, valamint egy kötet a millicentenárium jegyében meghirdetett mondapályázat válogatott anyagából.

A következő időszak rendezvényeiről is szeretném tájékoztatni a közgyűlést. 1996 őszén újra mi rendezzük Békéscsabán a VI. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferenciát. Igen nagy az érdeklődés iránta, tematikája a Kárpát-medencében együtt élő népek kulturális kölcsönhatása és kapcsolatrendszerének működése, különös tekintettel a millicentenáriumra. Vác ad otthont az önkéntes gyűjtők országos találkozásának 1996. július 11–14. között. A VIII. Néprajzi Szemináriumot 1996. július 22–28. között Erdélyben, Illyefalván rendezzük, a Kriza János Néprajzi Társasággal közösen.

Szervezeti életünkről szólva: négy választmányi ülést tartottunk (1995. szeptember 13. és november 29., 1996. február 21. és április 17.). Taglétszámunk 1275 fő, ebből külföldi 155. Sajnos nagyon alacsony a tagdíjfizetők száma: mindössze 439-en rendezték tartozásukat. A pénzügyi helyzetről a pénztáros ad információt. Anyagi támogatást pályázatok útján és más konstrukcióban az alábbi helyekről kaptunk: Magyar Országgyűlés, Magyar Tudományos Akadémia, Pro Renovanda Cultura Hungariæ Alapítvány, Országos Játékalap, Nemzeti Kulturális Alap, Honfoglalási Emlékbizottság, Művelődési és Közoktatási Minisztérium.

Ennyiben kívántam összefoglalni főtitkári beszámolómat, kérem a Tisztelt Közgyűléstől elfogadását!

BELLON TIBOR
főtitkár

IV.

*Pénztárosi jelentés a Magyar Néprajzi Társaság 108. Közgyűlésének
az 1995. június 1.–1996. május 1. közötti gazdálkodásról*

Indulótőke

Bankszámla	2 724 919 Ft
Betétkönyv	6 500 000 Ft
Pénztár	41 453 Ft
Összesen	9 266 372 Ft

Bevételek

Rendezvényekre kapott külső támogatások

VII. Néprajzi Szemináriumra (Révkomárom)

Országos Játékalaptól	100 000 Ft
Pro Renovanda Cultura Hungariæ Alapítványtól	100 000 Ft
Magyar Tudományos Akadémiától	90 000 Ft
Néprajzi vándorgyűlésre (Kecskemét–Lakitelek)	
Magyar Tudományos Akadémiától	100 000 Ft
Történetimonda-gyűjtő pályázatra Honismereti Szövetségtől	20 000 Ft

VI. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferenciára (Békéscsaba)

Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítványtól	1 000 000 Ft
Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól	800 000 Ft
Lélek – halál – túlvilág c. konferencia részvételi díja	17 680 Ft

Kiadványokra kapott támogatások

Balázs Gusztáv könyvére a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól	200 000 Ft
Ethnographiára	
Magyar Tudományos Akadémiától	1 208 000 Ft
Honfoglalási Emlékbizottságtól	1 000 000 Ft
Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól	200 000 Ft
Miskolci Herman Ottó Múzeumtól	50 000 Ft
Mondakötetre a Honfoglalási Emlékbizottságtól	200 000 Ft
Nemzetiségi kötetekre a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól	5 000 000 Ft

Működési költségek támogatása

Magyar Tudományos Akadémiától	539 000 Ft
Magyar Országgyűléstől	400 000 Ft
Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítványtól a Nemzetiségi Szakosztály működési költségeire	120 000 Ft
Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól a Nemzetiségi Szakosztály működési költségeire	100 000 Ft

Tagdíjak	41 300 Ft
Kamatok	1 757 238 Ft
Kiadványok árusítása	450 273 Ft
Összesen	13 493 491 Ft

Kiadások

Rendezvények költségei	
VII. Néprajzi Szeminárium (Révkomárom)	415 139 Ft
VI. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia (Békéscsaba)	139 961 Ft
Lélek – halál – túlvilág c. konferencia	47 080 Ft
Kiadványok költségei	
Néprajzi Hírlevél nyomdaköltsége	49 265 Ft
Ethnographia	1 452 557 Ft
Néprajzi Hírek	47 994 Ft
Nemzetiségi kötetek	
Német kötet	600 000 Ft
Szlovák kötet	549 700 Ft
Horvát kötet	476 896 Ft
Román kötet	315 200 Ft
Cigány kötet	358 300 Ft
Sorozatszerkesztés, ügyintézés	189 000 Ft
Nyomdaköltség	2 114 256 Ft
Békéscsabai konferencia kötetére	1 018 803 Ft
Mondagyűjtő pályázat díjazottjainak	10 000 Ft
Jankó János-díj	12 000 Ft
Működési költségek	
Számítógép bővítése, üzemeltetése	62 225 Ft
Társasági iroda felújítása, berendezése	422 081 Ft
Posta-, OTP-költségek, irodaszerek, nyomtatványok, koszorúk, útiköltségek, meghívók, munkabérek és járulékai, nevezési díjak, telefon- és faxköltségek stb.	1 694 935 Ft
Támogatások	
Társadalom- és viseletkonferencia (Csongrád)	30 000 Ft
Vallásinéprajz-konferencia (Veszprém)	20 000 Ft
Fiatal néprajzkutatók konferenciája	25 000 Ft
Összesen	10 050 392 Ft

A Magyar Néprajzi Társaság vagyona 1996. május 1-jén

Bankszámlán	2 615 465 Ft
Ebből: Ethnographiáé	584 722 Ft
Nemzetiségi Szakosztályé	224 754 Ft
Lekötve	10 000 000 Ft
Ebből: Ethnographiáé	3 600 000 Ft
Nemzetiségi Szakosztályé	800 000 Ft
Pénztárban	94 006 Ft

Budapest, 1996. június 1.

V.

A Számvizsgáló Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 108. Közgyűlésének

Alulírottak mint a Magyar Néprajzi Társaság 108. Közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőr jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását a mai napon megvizsgáltuk, és miután rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés és a szokásos fenntartással adja meg a felmentvényt.

Budapest, 1996. május 21.

BARNA GÁBOR
ellenőr

GYÖRGYI ERZSÉBET
számvizsgáló

FORRAI IBOLYA
számvizsgáló

✱ ✱ ✱

*Hanti sámán a bálványházikó előtt, mellette medveünnepet tartanak a sátorban
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)*

Obi-ugor vadász, mellette zúzócsapda és kisebb önlövő szerkezetek
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

Lékes halászat szigonnyal az obi-ugoroknál
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

TÁRSASÁGOK, EGYESÜLETEK, SZERVEZETEK

A csíkszeredai KAM–Regionális és Antropológiai Kutatások Központja 1995. évi tevékenysége

Intézetünk eredményes évet zárt 1995 decemberével. Ennek kétségkívül legfontosabb eleme a szervezeti, funkcionális megerősödés. Az 1990 januárjában elkezdett intézményépítési folyamat 1995-tel bezárólag gyakorlatilag befejezettnek tekinthető. Intézetünk 1995 elején részlegesen nevet is változtatott. Az új név: KAM–Regionális és Antropológiai Kutatások Központja a korábbi névnél jóval nagyobb megfelelést mutat az intézet tényleges szervezeti és funkcionális adottságaival.

Szervezeti feltételek

Intézetünk Csíkszereda Város Önkormányzatától bérelt három teremben működik. Könyvtára, számítógépes szakmai adatbázisa, műszaki felszereltsége, állandó munkatársai és alkalmi munkatársi hálózata, szakmai és intézményi kapcsolatrendszere lehetővé teszi a társadalomkutatás professzionális szinten való művelését. Könyvtárunk 1995 folyamán 162 szakmai tárgyú könyvvel és több mint 100 folyóiratszámmal bővült, ezekből 61 darab könyv és folyóirat az 1994–95. évek angol nyelvű szakirodalmából. Kapcsolattartási rendszerünk az e-mail-hálózatba való bekapcsolódással bővült (wac@wac.csoft.pcnnet.ro).

Kutatási programok

Az 1995-ös év a külső munkatársakat is bevonó, nagyobb léptékű, közös kutatási programok éve volt.

Az év első felében szintézisjellegű tanulmányt készítettünk *Változás és/vagy stabilitás – A romániai magyar társadalom szerkezetének és működésének fontosabb komponenseiről* címmel. Ez a tanulmány az ebben a tárgykörben folytatott korábbi vizsgálatok és kutatási programok tapasztalatait foglalja egybe.

Az 1995. május–december közti periódusban átfogó kutatási program keretében vizsgáltuk a romániai magyar intézmények létrejöttének, működésének folyamatait. A program az 1990–1994 közti időszakra összpontosít, de foglalkozik az 1920 utáni időszak kiemelt fontosságú periódusaival is. A kutatási program átfogó adatgyűjtést, esettanulmányokat és leírásokat, szaktanulmányokat, valamint összefoglaló tanulmányt foglal magában. A kutatási eredmények összegzése, a zárótanulmány megfogalmazása 1996. január végéig zárul le.

1995 augusztusától kezdődően átfogó kutatási programot indítottunk a romániai magyar elit vizsgálata tárgykörben. A program témája: *A társadalom védelme és/vagy építése – A kisebbségi elit termelődése és funkciói a romániai magyar társadalomban*. A program eredményeként arra a kérdésre szeretnénk választ adni, hogy a romániai magyar eliti esetében milyen mértékű és milyen jellegű különbség van a demonstratív módon megjelenített közéleti szerep és a tényleges társadalomalakítási hatalom, lehetőség között. A kutatási program elitpálya-leírásokat, szaktanulmányokat, valamint összegző tanulmányt foglal magában. A kutatási program várhatóan 1996 júniusában zárul.

Az elmúlt évben tovább folyt az adatgyűjtés abban a két éve futó programban, amely családbokor szerinti életutak leírása és elemzése révén keres választ a Székelyföldre jellem-

ző, e századi mobilitási és életforma-váltási folyamatokkal kapcsolatos kérdésekre. A kutatás anyagát 1996 végéig könyvformában szándékozunk megjelentetni.

Az intézet keretében ebben az évben is folytatódott a Székelyföld településeire vonatkozó adatbázis bővítése.

A Soros Alapítvány HESP-programja keretében tovább folyt annak a szakmai adatbázisnak a fejlesztése, amely az antropológiai szempontú társadalomkutatás számára hasznosítható magyar nyelvű szakirodalom feltérképezését és rendezését tüzte ki célul.

Az intézet keretében ebben az évben is több egyéni kutatási program indult vagy folytatódott:

- BIRÓ A. ZOLTÁN: *Tréfas nyelvi kapcsolatok antropológiai elemzése*;
- BODÓ JULIANNA: *Átjárasi technikák a hivatalos és a privát szféra diskurzusai között 1989 előtt* (a CEU által támogatott kutatás);
- GAGYI JÓZSEF: *Élő hiedelmek kutatása a Székelyföldön*;
- OLÁH SÁNDOR: *Hatalom és helyi társadalom viszonya az ötvenes évek falusi társadalmában*;
- TÚROS ENDRE: *Intézményelemzések*.

Tanácskozások, szemináriumok

Intézményünk munkatársai 1995 folyamán több tudományos konferencián, szemináriumon vettek részt:

- *Szeminárium a HESP-program keretében, a programban részt vevő egyetemi hallgatók és tanáraik részvételével.* Csíkszereda, 1995. február 10–11.
- *A romániai magyar oktatásszerkezet változásainak lehetséges irányai.* Budapest, 1995. április 27.; intézetünk és az Oktatáskutató Intézet közös rendezvénye.
- *The social history of poverty in Central Europe.* Budapest, 1995. május 22–27.; BODÓ JULIANNA, ROSTÁS ZOLTÁN előadásai.
- *Lélek – halál – túlvilág.* Budapest, 1995. szeptember 8–10.; GAGYI JÓZSEF előadása.
- *A Román Kulturális Antropológiai Társaság (SACR) II. Konferenciája.* Illyefalva, 1995. szeptember 21–24.; BODÓ JULIANNA, ROSTÁS ZOLTÁN, TÚROS ENDRE előadásai.
- *Szimbolikus és diszkurzív politika.* Budapest, 1995. október 19–20.; BIRÓ A. ZOLTÁN előadása.
- *Interetnikus kapcsolatok.* Miskolc–Mályi, 1995. október 30–31.; BODÓ JULIANNA, OLÁH SÁNDOR, TÚROS ENDRE előadásai.
- *Iffjúság és helyi társadalom.* Csíkszereda, 1995. november 3.; az Oktatáskutató Intézet, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület és intézetünk közös rendezvénye.
- *A romániai magyar felsőfokú képzés mai helyzetének elemzése, szervezésének stratégiai szempontjai.* Csíkszereda, 1995. november 18.; az Oktatáskutató Intézet, az RMPSZ, a Romániai Magyarok Demokratikus Szövetségének Oktatási Főosztálya és intézetünk közös rendezvénye.

Együttműködés intézményekkel, kutatókkal

Intézetünk az 1995-ös évre együttműködési megállapodást kötött a budapesti székhelyű Oktatáskutató Intézettel. Az együttműködési program keretében információ- és kiadványcseré-

re, publikációkra, valamint két tudományos szemináriumra került sor Budapesten és Csíkszeredában. Az együttműködés 1996-ban közös kutatási programmal bővül.

Szakmai képzésben való részvétel

A Soros Alapítvány által támogatott, kétéves HESP-program keretében 1995-ben huszonegy egyetemi hallgató végzett vagy végez terepmunkát, terepmunka-gyakorlatot intézetünk munkatársainak irányításával. A program első évéről az *Antropológiai Műhely* 8. számában található részletes beszámoló. A program második éve 1996 szeptemberében zárul.

Az év folyamán előadás-sorozatokot tartottunk az alábbi intézmények tanszékein:

- Budapest, ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszék; témakörök: migráció, gazdálkodási gyakorlat, interetnikus kapcsolatok, hiedelemszerkezetek;
- Szeged, JATE Szociológia Tanszék; témakörök: migráció, gazdasági elit, interetnikus kapcsolatok;
- Pécs, JPTE Kommunikáció Tanszék; témakör: vendégmunka és migráció a Székelyföldön.

Két szemináriumot vezettünk a kolozsvári Láthatatlan Kollégium keretében, az alábbi témakörökben:

- *Az interetnikus kapcsolatok vizsgálatának elméleti és módszertani kérdései, elsősorban T. H. Eriksen munkái alapján;*
- *Az ünneplési gyakorlat vizsgálatának szempontjai és módszerei, elsősorban Mihail Bahtyin művei alapján.*

1995 szeptemberétől antropológiai tárgyú előadás-sorozatot indítottunk kísérleti jelleggel a csíkszeredai Márton Áron Gimnáziumban.

Kiadványok

Intézetünk szakmai kiadványa az *Antropológiai Műhely*, amely az intézményben folyó kutatási programok anyagait tartalmazza. Négyszáz példányban jelenik meg, elsősorban egyetemi hallgatókhoz, intézetekhez, szakemberekhez jut el. Ebben az évben a 6., 7. és 8. szám kiadására került sor. 1996-tól kezdődően az *Antropológiai Műhely* hivatalosan is folyóirattá válik, új formátumban, nagyobb terjedelemben jelenik meg és kereskedelmi forgalomban is kapható lesz.

Intézetünk a csíkszeredai Pro-Print Kiadóval közösen társadalomtudományi könyvkiadási programot indított. Az egyes kiadványok *Helyzet-könyvek* sorozatcímmel jelennek meg. A sorozatban megjelent:

- *Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról.* 1995;
- *Elvándorlók? Vendégmunka és életforma a Székelyföldön.* 1996;
- *Egy más mellett élés. A magyar-román, magyar-cigány kapcsolatokról.* 1996.

1996-ban további két-három kötet megjelenését tervezzük a székelyföldi régió aktuális társadalmi jelenségeivel kapcsolatban (egészségügyi helyzet, elszegényedési folyamatok, életformaváltás és mobilitás).

Intézetünk angol-francia nyelvű kiadványa az *Experiments*. A 2. szám megjelenése 1996 első felében várható.

Szakmai publikációk

Intézetünk munkatársai az *Antropológiai Műhely*, a *Helyzet-könyvek* és az *Experiments* mellett több tanulmányt, esetelemzést közöltek tematikus kötetekben és szakfolyóiratokban, közéleti lapokban:

- BIRÓ A. ZOLTÁN: Generációs kapcsolatok székelyföldi lokális közösségekben. *Educatio*, IV. 1995. 2. 235–245.
- BIRÓ A. ZOLTÁN: Kormányváltás kívülről nézve. In: GOMBÁR CSABA et al. szerk.: *Kérdőjelek: a magyar kormány 1994–1995* Budapest 1995, 370–386.
- BIRÓ, A. ZOLTÁN: The socio-cultural bases of the migration process in Eastern Transylvania, 1985–1989. In: FULLERTON, MARYELLEN-SIK, ENDRE-TÓTH, JUDIT eds.: *Refugees and migrants: Hungary at a crossroads*. Budapest 1995, 237–243.
- BIRÓ A. ZOLTÁN: A tréfás nyelvi kapcsolatok világa. *Hazanéző*, 1995. 2.
- BIRÓ A. ZOLTÁN-BODÓ JULIANNA: Hungarian media elite in Romania. *The Global Network*, 1995. 2.
- BIRÓ A. ZOLTÁN-BODÓ JULIANNA-GAGYI JÁNOS-OLÁH SÁNDOR-TÚROS ENDRE: Gazdasági elit a Székelyföldön, 1993. *Szociológiai Szemle*, 1995. 1. 101–125.
- BIRÓ, A. ZOLTÁN-BODÓ, JULIANNA-GAGYI, JÁNOS-OLÁH, SÁNDOR-TÚROS, ENDRE: Economic elite in the Székely Country. Summary of a descriptive report. *Review of Sociology*, 1995. Special Issue
- BIRÓ A. ZOLTÁN-OLÁH SÁNDOR: Emlékmű, jelkép, identitás. In: KAPITÁNY ÁGNES-KAPITÁNY GÁBOR szerk.: „*Jelbeszéd az életünk*”. *A szimbolizáció története és kutatásának módszerei*. Budapest 1995, 453–473.
- BIRÓ ALBÍN-BIRÓ A. ZOLTÁN: Elszegényedési jelenségek a Csíki-medencében. *Esély*, 1995. 6. 93–104.
- GAGYI JÓZSEF: A nemzetség és az idegen. *2000*, VII. 1995. 9. 47–54.
- GAGYI JÓZSEF: „A szabadnap dupla veszteség”. Esetleírás. *Mozgó Világ*, 1995. 6. 97–105.
- OLÁH SÁNDOR: Gazdálkodás és társadalmi kapcsolatok egy Kishomoród menti családban. *Regio*, VI. 1995. 1–2. 170–184.
- TÚROS ENDRE: Református templom egy katolikus magyar faluban. In: KAPITÁNY ÁGNES-KAPITÁNY GÁBOR szerk.: „*Jelbeszéd az életünk*”. *A szimbolizáció története és kutatásának módszerei*. Budapest 1995, 542–551.

A Kriza János Néprajzi Társaság 1996. évi közgyűlése

Kolozsvári, immár saját székházában (Mikes Kelemen u. – Croitorilor 15. sz.) tartotta a Kriza János Néprajzi Társaság (KJNT) 1996. évi rendes közgyűlését június 8-án. Jelen volt a mai értelemben vett Erdély csaknem minden tájegységének képviselője. Az összejövetel a szervezeti, társasági élet, a tudományos munka és a szakmai teljesítmény megbecsülésének kellemes harmonizációja volt.

Elnöki beszámolót POZSONY FERENC tartott, melynek során a tagság tudomást szerzett a székház rendbehozataláról, a társaság archívumának és adattárának megalapításáról, a társasági kiadványok szerkesztési és kiadási gondjairól, pályázatokról, eredményekről, a társaság szakmai vándorgyűléseiről, értekezleteiről, a hazai és külföldi szakmai és kulturális

társaságokkal, szervezetekkel fenntartott kapcsolatokról, és végül a Kárpát-medencében élő és dolgozó néprajzkutatók nyári szemináriumáról, melyet ez alkalommal a KJNT vállalt fel és szervezett meg Illyefalván, a millicentenáriumi ünnepek jegyében.

A pénzügyi jelentést LAKATOS GÉZA terjesztette a tagság elé, majd közölte, hogy a szakhatósági ellenőrzés szerint a társaság pénzügyi helyzete tiszta.

A közgyűlés vendégelőadója KRISTON VÍZI JÓZSEF, a kecskeméti Szórakaténusz Játékmúzeum vezetője volt, aki *A madárijesztőkről* című érdekesítő előadásával tulajdonképpen az agrárkultusz, a földművelés történeti szakaszain vezette végig hallgatóságát, egészen napjainkig. *A népszokáskutatás időszerű feladatai Erdélyben* gyűjtőcím alatt a következő tudományos előadások hangzottak el. KESZEG VILMOS (Kolozsvár): *A népszokásfogalom értelmezései*; BALÁZS LAJOS (Csíkszereda): *Az erdélyi magyar népszokáskutatás rövid áttekintése*; NAGY OLGA (Kolozsvár): *Népszokások változásai*; BARABÁS LÁSZLÓ (Marosvásárhely): *Dramatikus népszokások*; POZSONY FERENC (Kolozsvár): *Szokás és közösség*.

A délutáni órákban GAZDA KLÁRA nyitotta meg a Szórakaténusz Játékmúzeummal közösen rendezett, *Gyermekhangszerek Korondon* című kiállítást, majd díjátadásokra és köszöntésekre került sor. KRISTON VÍZI JÓZSEF átadta GAZDA KLÁRÁnak és a korondi ISTVÁN LAJOSnak a Kiss Áron Magyar Gyermekjáték-társaság díjait. POZSONY FERENC társasági elnök ismertette a Magyar Néprajzi Társaság határozatát, melynek értelmében BALÁZS LAJOS-t a Társaság tiszteleti tagja címmel tüntették ki. KESZEG VILMOS és POZSONY FERENC életművük méltatásával köszöntötte a hetvenöt éves NAGY OLGA népmesekutatót és a hetvenéves, Kossuth-díjas KALLÓS ZOLTÁN zenefolkloristát.

Ezen alkalommal osztották ki a KJNT 1994. évi pályázati díjait is. Első díjat nem osztottak. Megosztott második díjat nyert SZÖCS LAJOS (Korond), ISTVÁN LAJOS (Korond) és TANKÓ GYULA (Gyimesközéplek); harmadik díjban részesült MAGYARI ETELKA (Arad) és MÁTHÉ SÁNDOR (Székelyudvarhely).

A díjazottakat, ünnepeltek táncházmuzsikával, pezsgővel és virággal köszöntötték.

BALÁZS LAJOS

Hanti segítő- és védőszellemek figurái
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

*Udmurt áldozati szertartás a szent ligetben
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)*

*Északi és déli udmurt népviselet
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)*

*Udmurt áldozati szertartás a kualában
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)*

TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK

A táplálkozáskultúra változása a 18–20. században

Kalocsa, 1995. október 24–26.

A kalocsai Viski Károly Múzeum és az MTA Néprajzi Kutatóintézete 1995. október 24–26. között rendezte meg Kalocsán *A táplálkozáskultúra változása a 18–20. században* című néprajzi konferenciát, melyet a két rendező intézmény, Kalocsa Város Önkormányzata és kalocsai vállalkozások szponzoráltak.

Hívásunkra a Kárpát-medence különböző tájairól huszonegy néprajzkutató, történész és levéltáros érkezett Kalocsára. A néprajzi táplálkozáskutatásban az első ilyen hazai tudományos eszmecsere volt a kalocsai konferencia. Összejövetelünk legfőbb céljaként fogalmaztuk meg a néprajzi táplálkozáskultúra-vizsgálat jelenlegi helyzetének áttekintését, a továbblépés irányának meghatározását és a kutatási stratégia kialakítását. Az előadások témáját nem korlátoztuk a mezőgazdasági foglalkozású, vagy az azokból kilépett rétegekre. Követelményként támasztottuk viszont a bemutatott anyag életmód felőli megközelítését, pontos időbeli és társadalmi elhelyezését. A résztémák kifejtésében az étkezést tekintettük a legkisebb közös kulturális nevezőnek, amely a biztonságos összehasonlítás alapfeltétele. Az étkezések középpontba helyezésével a táplálkozáskultúra társadalmi meghatározottsága vált szemléletessé. A főlhalmozott adatmennyiség nagysága eddigi tudásunk szintézisét követelte meg.

A Kárpát-medence sajátos demográfiai és etnikai képe következtében egyik legfontosabb szempontnak tekintettük a táplálkozáskultúra interetnikus kapcsolatokból eredő változatainak és változásainak nyomon követését és rögzítését. Az egymás mellett élő népek gazdasági, kulturális és rokonsági kapcsolataik révén folytonos érintkezésben vannak, mely interetnikus kapcsolatok a kultúra számos elemében megjelennek. Hogy nyomon követhessük a szomszédos népek táplálkozási kultúrájának egymásra hatását, a konferenciára meghívtuk, s ott előadást tartottak szlovákiai, romániai és jugoszláviai kutatók, valamint teret adtunk a lengyel, a moldvai, illetve a magyarországi németiség, zsidóság és cigányság táplálkozási kultúrájával foglalkozó előadásoknak is. Más nemzetiségek körében jelentősebb kutatás nem folyt, ezért hiányoztak a kalocsai konferenciáról. A táplálkozáskutatás egyik fontos kérdése, hogy a nemzeti identitás lényeges meghatározói-e egyes ételek és italok, valamint azok fogyasztásának szertartásai.

Ugyanígy lényeges kérdés a korábban erőteljesebben regionális táplálkozáskultúrák 19–20. századi integrációja, polgári, városi minták megerősödésével. Az átalakulás ideje és módja tájegységenként és nemzetekenként változó, ugyancsak elkülöníti és megkülönbözteti az egymás mellett élő népeket.

A szakemberek között általánosan elfogadott módszer, hogy kutatásainkat nemcsak a múltban, hanem a jelenre vonatkozóan is végezzük. Ennek fontosságát a modernizációs folyamatok rögzítése magyarázza. A táplálkozás a kultúra azon része, ahol sokáig megmaradnak archaikus elemek, s ezzel párhuzamosan itt lépnek be az újítások is. A régi és új egymás mellett élése sajátos szimbiózist alakít ki, ezért annak megértéséhez elengedhetetlen az innovációs és modernizációs folyamatok nyomon követése, naprakész rögzítése.

A konferenciára meghívtak körét úgy válogattuk össze, hogy a fent megfogalmazott irányelvek – szintézis, a Kárpát-medence szomszédos népeinek nemzeti sajátosságai, polgárosodás, innováció és modernizáció – megjelenjenek. Meghívtuk továbbá a táplálkozással

kapcsolatos más szakterületek kutatóit, valamint történész és levéltáros kollégáink bevonásával a történeti szemlélet erősítését kívántuk szorgalmazni. A történeti szemlélet, a polgárosodás, az innováció és a modernizáció együttes nyomon követése eredményezheti csak a társadalom életének pontos megértését.

A konferencia programját a Magyarországon szokásostól eltérően szerveztük meg. Az előadások szövegét előre bekértük a résztvevőktől, mely szövegeket korreferátum összeállítása céljából megkapták az erre kijelölt és felkért személyek. Mindenki megkapta az előadások kis füzetbe szerkesztett rezümékötetét. Minden előadás után elhangzott a korreferátum, majd ezt követték a hozzászólások.

TÖRÖK GUSZTÁV ANDOR Kalocsa város polgármestere megnyitójában párhuzamba állította a táplálkozástudatók kalocsai konferenciáját a Kalocsán és Homokméggyen zajló – világbanki pályázaton nyert – egészség-megőrzési programmal. Kérte a néprajzkutatókat, hogy eredményeikkel segítsék a programot.

A tudományos tanácskozás mellett egyéb szakmai és kulturális programot is szerveztünk a Kalocsára érkezőknek. Megnéztük a Viski Károly Múzeum kiállításait, meglátogattuk a Főszékesegyházi Könyvtár Patachich-termét, üzemlátogatáson jártunk a KAGE Rt. paprikamalmában, melynek végén a vállalat szelídi üdülőjében bajai módra főtt halászlével vendégelt meg bennünket a vezérigazgató. A konferencia első estjén fogadást rendeztünk a múzeumban, ahol a környék ételspecialitásaival kínáltuk a táplálkozástudatókat. A homokméggyi (pota) ROMSICS LÁSZLÓNÉ *paprikás kácsit* és *sós tekerceset*, a miskei (tót) TÓTH JÁNOSNÉ *bránát*, a foktői (református magyar) TÓTH LÁSZLÓNÉ *kulcsos kalácsot* sütött, s a szintén homokméggyi KERESZES TIBORNÉ két *diós tortát* (grillászt) készített. A homokméggyi ROMSICS LÁSZLÓ pálinkával, a hajósi ALFÖLDI ALBERT országgyűlési képviselő borral vendégelte meg a résztvevőket. A legkülönlegesebb, egyedülálló ételnek a paprikás kalácsot tekintették, amely méltó lehetne arra, hogy Kalocsa specialitásaként hódító útra induljon. Már csak ezért a felfedezésért is érdemes volt konferenciát rendezni Kalocsán. Az előadások szövegének kötetbe rendezésével és kiadásával azonban ettől többre is számíthatunk.

ROMSICS IMRE

Honfoglalás és néprajz

Budapest, 1995. december 4–6.

Az MTA Magyar Őstörténeti Bizottsága 1992-ben kezdte el azt a konferenciasorozatot, amely a régészet, az írott forrásokra építő történetírás, a nyelvtudomány és a néprajz újabb, a honfoglalás korát megvilágító kutatási eredményeiről adott számot. Ezek sorában az utolsó, az 1996. évi tudományos ülészakot előkészítő szakági tanácskozást 1995. december 4–6. között tartották meg a Magyar Tudományos Akadémia székházának dísztermében. *A honfoglalás és régészet* címen tartott ülészak anyaga a Balassi Kiadónál már 1994-ben megjelent, amit 1996 tavaszán követett *A honfoglalás és az írott források* címen kiadott kötet. Remélhető, hogy a millicentenáriumi évében e kötetekhez csatlakozik a néprajzi konferencia anyaga is. Két előadását már a *Magyar Tudomány* 1996. 4. száma is közreadta, s ugyanott olvasható egy részletes tartalmi beszámoló is.

A néprajzi konferencia harminc előadásának zöme a honfoglaló magyar társadalom anyagi és szellemi műveltségét, életmódját, társadalomszervezeti formáit, folklóráját és hitvilágát elemzte. Néhány előadó a millennium korát és a néprajztudomány akkori állapotát, telje-

sítményét vizsgálta. HOFER TAMÁS *Az őstörténet a néprajz látószögében* című előadásában rámutatott, hogy a néprajztudomány intézményesülésének első évtizedeiben (1870–1900) a kutatás egyik fő célja az őstörténeti rekonstrukció volt.

A társadalomszervezet átfogó, nagy kereteivel, a nép, a nemzetség és az ország megjelenésével foglalkozott GYÖRFFY GYÖRGY, a néppé válás európai mintáival, fejlődési útjával pedig RÓNA-TAS ANDRÁS előadása. SÁRKÁNY MIHÁLY *Rokonsági rendszerek* címen a társadalomnak a vérségi kapcsolatokon alapuló szervezeti formáit, a családot, a nemzetséget elemezte.

A következő két előadás a zsákmányoló gazdálkodás jelentőségét és különböző ágazatait mutatta be (KODOLÁNYI JÁNOS: *Zsákmányolás, vadászat, méhészkedés*; SZILÁGYI MIKLÓS: *Halászat*). Három előadás is foglalkozott a honfoglalók állattartó kultúrájával. SZABADFALVI JÓZSEF *A honfoglaláskori magyarság állattenyésztő technikája* című előadásában kifejtette a nomadizmus fogalmával kapcsolatos nézeteit. *Nyájszervezet, csordatartás* címen tartott előadást ANDRÁSFALVY BERTALAN. Feltevése szerint az egyes családok az általuk megművelt föld nagyságától függetlenül tartották állataikat a falu határában belül. Ezek a családi, nagycsaládi nyájak önállóan szaporodni képes falkákat alkottak, melyekre a családból kikerült pásztrok felügyeltek. PALÁDI-KOVÁCS ATTILA *A honfoglalók lótarításáról* szólva rámutatott, hogy a sokat idézett írásos források – így Bölcs Leó *Taktika* című műve – más nomád népekről szóló toposzokat vettek át és vetítettek rá Árpád népére. Leszögezte, hogy a honfoglaló magyarság állatállományát a szarvasmarha dominanciája jellemezte.

VEREZ PÉTER *A honfoglalók életmódjának vitatott kérdéseiről* szólva azt a feltevést fogalmazta meg, hogy a magyarság lovas nomád ősei a Kazár Kaganátus déli részén gazdasági szimbiózisban éltek egy félnomád török csoporttal. A pusztai közlekedés, a lovaglás eszközüanyagával foglalkozott URAY-KÖHALMI KATALIN előadása: *A sztyeppe nyereg, kengyel és fék*. A sztyeppe keleti és nyugati szélén más-más formai alakulás követhető a nyereg történetében. A keleti típus egyre zártabb formáit az avarok, a magyarok és a kunok hozták be Közép-Európába.

Sokat vitatott kérdéskör a honfoglaló magyarok földművelő gazdálkodása. Erről a *Honfoglalás és régészet* konferencia anyagában BALASSA IVÁN dolgozata már olvasható. A néprajzi konferencián BELLON TIBOR *Irtásgazdálkodás és földművelés* című előadásában újabb adalékokat vett számba, s kitért a gabonafélék, ételek, italok kérdéskörére is. ÉGETŐ MELINDA *A honfoglalók szőlőművelési és borászati ismeretei* körüli vitát és a kutatás elfogadott eredményeit ismertette. A szőlőkultúrának is létezik egy kezdetleges, primer formája, mely átmenetet képez a gyűjtögető gazdálkodás és a tényleges művelés között. Ezt az ún. ligetes művelésmódot ismerhették már a honfoglaló magyarok is.

A települések formájával, az építmények, különösen a lakások és tüzelők kérdéskörével foglalkozott az előadások következő csoportja (URAY-KÖHALMI KATALIN: *Nomad szállások és erődítések*; RÓNA-TAS ANDRÁS: *Nomad sátor, árok és kerítés*; BALASSA M. IVÁN: *Ház, tüzelő, ól*). K. CSILLÉRY KLÁRA *Lakás, bútortartás a honfoglalás idején* című előadásában főként bolgár-török eredetű bútornevek (szék, bölcső, koporsó) és összehasonlító néprajzi adatok alapján úgy vélekedett, hogy ezeket a 10. században csakis előkelők birtokolhatták. A kézműipar tematikáját egyedül TAKÁCS MIKLÓS *Edényművesség* című előadása képviselte. Részletesen elemezte a hengeres nyakú edények négy alakváltozatát, valamint a kézi korongon formált cserépüstöt, más néven cserépbográcsot. Ezekről a formákról joggal feltételezhető, hogy a magyar honfoglalás révén jelentek meg a Kárpát-medencében. KISBÁN ESZTER *Ételek, italok* címen tartott előadásában főként a kutatás nehézségeit fogalmazta meg. Leszögezte, hogy a korszak élelmiszerei fajtájukban ismertek, de a

fogyasztás szerkezete annál kevésbé állapítható meg. GÁBORJÁN ALICE olyan ruházati elemeket mutatott be, amelyeket 10. századi vagy ahhoz közeli időben keletkezett szövegek, képi ábrázolások alapján lehet elemezni. A honfoglalás koráig követhető elemek közé sorolta a férfi haj fonását, az üstököt, az álló gallért, a kéznél hosszabb ruhaujjakat. Kevesebb bizonyosságról adott számot VEREBÉLYI KINCŐSŐ előadása (*Keleti elemek a magyar népi díszítőművészetben*).

Számos előadás foglalkozott a honfoglalás korának folklórműveltségével. KATONA IMRE a honfoglalás mondakörét, KRÍZA ILDIKÓ a fehér ló mondájának újkori megjelenéseit, utóéletét elemezte. VARGYAS LAJOS frappáns előadása honfoglaláskori népdalkincsünk jelentőségét világította meg. A régi magyar népzene négy dallamtípus – egy ugoros és három törökös – dallamfajta határozta meg. Kevesebb előmunkálatra építhetett FELFÖLDI LÁSZLÓ *Néptánc és őstörténet* című előadása.

A hitvilág és az „ősvallás” kérdéskörével három előadás is foglalkozott. VOIGT VILMOS *A magyar ősvallás* címet viselő előadása főként mikrofilológiai kérdésekkel foglalkozott. Bizonyította, hogy az „ősvallás” fogalom nem az 1860-as évektől ismeretes, hanem CORNIDES DÁNIEL 1785 szeptemberében Göttingenben felolvasott disszertációjáig vezethető vissza. PÓCS ÉVA *A magyar mitológia és Európa* címen a „pogány–keresztény” pozícióváltás szabályszerűségeivel foglalkozott. Az előadó hite szerint a honfoglalás korában még létezett egy kereszténység előtti hagyományokat őtvöző magyar mitológia, amelynek konkrét tartalma azonban nehezen rekonstruálható. VARGYAS GÁBOR *Totemizmus* címmel áttekintette azt a természeti népeknél megfigyelt jelenséget, amikor valamely közösség – többnyire nemzetség – valamely állatfajjal hozza magát kapcsolatba, annak nevét viseli és gyakran állatostól származtatja magát. Külön elemzés alá vette GUNDA BÉLA műveit, bírálva azok elavult szemléletmódját, gondolati következetlenségeit.

Az ülészak az 1890-es évek magyar néprajzi kutatásait vázoló előadásokkal zárult. SZEMKEŐ ENDRE a millenniumi Néprajzi Falu létrejöttét, JANKÓ JÁNOS heroikus teljesítményét mutatta be. Ezzel vette kezdetét a történeti Magyarország népi építészetének tudományos igényű vizsgálata. KÓSA LÁSZLÓ előadása – *Magyar néprajz a millennium korában* – kiemelte a szak intézményesülésének tényeit. KATONA LAJOS és MUNKÁCSI BERNÁT írásait idézve és elemezve elismerte, hogy az első eredmények valóban ígéretesek és előremutatóak voltak.

A konferencia látogatottsága – hála interdiszciplináris jellegének, s a rokon tudományok művelőinek – mindvégig kielégítő volt. Keltett némi figyelmet az írott sajtóban és az elektронikus médiában is. Az összkép meglehetősen vegyesnek mondható, s számos előadó szemmel láthatóan nem tudta, mit kezdjen tárgyával és a honfoglalás korával. Szakunk mindenestre hálás lehet az MTA Őstörténeti Bizottságának és GYÖRFFY GYÖRGY akadémikusnak, hogy tálcán kínált lehetőséget kapott az akadémiai szereplésre.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

A honfoglaláskor és Árpád-kor folklórja

Budapest, 1996. március 26.

1996. március 26-án az MTA Néprajzi Kutatóintézet, valamint a Néprajzi Társaság Folklór Szakosztálya és az ELTE Folklore Tanszéke rendezésében tudományos ülés zajlott a millenniumi megemlékezések keretében a Néprajzi Kutatóintézetben. A központi téma a honfoglaláskor és Árpád-kor folklórja, hiedelem- és rítusrendszere volt, amelyet még kiegészí-

tett a középkori, újkori folklór és irodalom honfoglalás-tematikája. Az előadók derékhadra folklorista, illetve néprajzkutató volt. VARGYAS LAJOS – honfoglaláskori folklórra vonatkozó kutatásait összefoglaló – bevezetője után a témák először az „ősvallás”, illetve a honfoglaláskori vallás körül forogtak. VERES PÉTER a halotti szemfedő problematikájáról, HOPPÁL MIHÁLY a magyar samanizmus keleti rétegéről, PÓCS ÉVA a magyar samanizmus keresztény, európai rétegéről, GRYNÆUS TAMÁS a honfoglalás- és Árpád-kori magyarság növényismeretéről és -felhasználásáról adott elő. Ezt a kérdéskört a társtudományok jelen lévő képviselői közül TÓTH PÉTER miskolci történész egészítette ki: a határjelek Árpád-kori dokumentációs anyagának őskultusszal kapcsolatos gazdag vonatkozásait vizsgálta. A kor szövegfolklóját VOIGT VILMOS előadása képviselte, amely általában a honfoglaláskori folklóról (annak megismerhetetlenségéről) szólt. A nem néprajzkutató résztvevők a magyarság előtt itt élt népek hagyatékait kutatták: TATÁR MÁRIA MAGDOLNA (oszlói mongolista nyelvész) a kelta Epona kultuszának a magyar folklórban továbbélő nyomait, BIRÓ MÁRIA (ókorregész) egy antik születésistennőnek szintén a magyar kultusból és hiedelmekből (Luca) megfejthető maradványait mutatta be. A történészek és művészettörténészek másik témáját az Árpád-házi szentek legendái jelentették: KERNY TERÉZIA Szent László kultuszának kibontakozásáról, KLANICZAY GÁBOR a folklór és a hagiográfiai irodalom kölcsönhatásairól beszélt.

A folkloristák által felkarolt másik fontos téma a honfoglalás- és Árpád-kor folklórájának újkori továbbélése, illetve irodalmi megjelenítése volt. TÁTRAI ZSUZSANNA a pünkösödésben kereste Szent Erzsébet kultuszának mozzanatait, SZEMERKÉNYI ÁGNES DUGONICSnál a honfoglalásról szóló közmondásokat, LANDGRAF ILDIKÓ a honfoglalás mondáinak 19–20. századi irodalmi felhasználását vizsgálta, KRÍZA ILDIKÓ a 18. századi német hagyományban találta meg a fehér-ló-mondát.

A konferenciát nagy érdeklődés, élénk vita kísérte – a jelenlévők nagyra értékelték a magas szakmai színvonalat, az ülés interdiszciplináris jellegét.

PÓCS ÉVA

Az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők XVI. Országos Találkozója

Vác, 1996. július 11–14.

Az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők XVI. Országos Találkozásának Vác városa adott otthont 1996. július 11–14. között. A fő szervezési feladatokat a Magyar Néprajzi Társaság bonyolította, de sok segítséget kaptunk a váci Városi Könyvtártól és a Tragor Ignác Múzeum munkatársaitól is.

Kilencvennégy személy vett részt a találkozón, akik közül negyvenegyen a szomszédos országokból érkeztek.

A rendezvény július 11-én az ünnepélyes megnyitóval a városháza dísztermében kezdődött. Elsőként ANDRÁSFALVY BERTALAN, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke köszöntötte az egybegyűlteket, majd a Néprajzi Múzeum nevében SZEMKEŐ ENDRE méltatta a gyűjtőmozgalom aktív résztvevőit. A város nevében LÁBAY LÁSZLÓ Vác polgármestere köszöntötte a tanácskozást. Itt kerültek átadásra a Sebestyén Gyula-émlékérmek. Az idén BEREZKI IMRE (Dévaványa), BODNÁR LAJOS (Mátyóc, Szlovákia), DIENES ERZSÉBET (Szolnok) és TANKÓ GYULA (Gyimesközéplek, Románia) részeseültek a kiüntetésben. Az ünnepség zárásaként ANDRÁSFALVY BERTALAN *Néphagyomány az oktatásban* címmel tartott előadást.

Este, a fogadás előtt ZOMBORKA MÁRTA és RÁDULY EMIL diavetítéssel egybekötött beszámolót tartott a váci domonkos templomkripta feltárásáról.

Július 12-én, délelőtt *Néphagyomány az oktatásban* témakörben három előadás hangzott el az óvodai és iskolai hagyományoktatásról, szerepének fontosságáról. A felkért hozzászóló egyik régi, kedves munkatársunk, HARMATH LAJOSNÉ tanítónő volt. Délután a gyűjtőpályázat időszerű kérdéseiről beszélgettek kollégák a kollégákkal, önkéntes néprajzi gyűjtők és azok a néprajzkutatók, akiknek szintén fontos a néprajzi gyűjtőpályázat: FORRAI IBOLYA, GÉMES BALÁZS, KECSKÉS PÉTER, KRÍZA ILDIKÓ, KUTI KLÁRA, MOLNÁR MÁRIA, TÁTRAI ZSUZSANNA. A kötetlen beszélgetés előtt FORRAI IBOLYA a '48-as hagyományok gyűjtéséről tartott útmutató előadást. Este BEDNARIK ANASZTÁZIA orgonaművész hangversenyét hallgattuk a váci székesegyházban.

Július 13-án a tanácskozást LANDGRAF ILDIKÓ előadása nyitotta, amelynek témája az 1995. évi mondagyűjtő pályázat volt. LANDGRAF ILDIKÓ a beérkezett dolgozatok áttekintése alapján értékelte az összegyűlt anyagot, kiemelte a hiányosságokat és útmutatást adott a további gyűjtéshez. A délelőtti folyamán a díjazott mondapályázatok beküldőitől hallottunk előadásokat. Délután a Tragor Ignác Múzeum két munkatársa, ZOMBORKA MÁRTA és CSUKOVITS ANITA vezetésével megtekintettük Vác nevezetességeit.

Július 14-én délelőtt a szabad fórumon önkéntes gyűjtőink számoltak be munkájukról; KISFALUSI JÁNOS, JANITSEK JENŐ, CSÓKÁS FERENC előadást is tartott. Zárásként SOÓS MARGIT saját versét szavalta el, unokája, VERES LACIKA pedig egy vidám történetet adott elő. Az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők XVI. Országos Találkozója a *Szózat* eléneklésével és az 1998. évi vizontlátás reményével ért véget.

KOLTAY ERIKA

VIII. Néprajzi Szeminárium

Illyefalva, 1996. július 22–28.

Ez alkalommal a határon túli s magyarországi néprajzkutatók, néprajzi gyűjtők továbbképzési és konzultációs fórumaként elgondolt tanácskozássorozat történetében először, a Magyar Néprajzi Társasággal együttműködve a romániai Kriza János Néprajzi Társaság – személy szerint a társaság elnöke, POZSONY FERENC – vállalta a szervezést és az erdélyi kutatóknak bemutatkozási lehetőséget, a vendégeknek pedig Székelyföld művelődéstörténeti, néprajzi nevezetességeivel való ismerkedést biztosító program összeállítását. Ne fukarkodjunk a szervezésről és lebonyolításról szólva a személyes érdem elismerésével: GAZDA KLÁRA, SZABÓ JUDIT, ZAKARIÁS ERZSÉBET, BALÁZS LAJOS, BARABÁS LÁSZLÓ, KE-SZEG VILMOS s más erdélyi etnográfusok és folkloristák lekötelező „házigazdai” szívélyességével is nap mint nap találkozhattak a Budapestről külön autóbusszal érkezett szlovákiai, vajdasági, kárpátaljai és magyarországi vendégek. Az elszállásolás, étkezés és tanácskozás helyszínénél az illyefalvi erődtemplom közvetlen szomszédságában felépített Keresztyén Ifjúsági Központot választották a szervezők. E döntésük a nemzetközi támogatást élvező illyefalvi református egyházközségnek az erdélyi magyarság önazonosság-tudata s öntudata erősítése érdekében végzett gazdag tartalmú – s nemcsak kulturális – munkájával való megismerkedésünkre is kiváló alkalmat teremtett.

A hétfői hosszú autóbuszút, az éjszakába nyúló megérkezés után július 23-án, kedden délelőtt, az előzetes programnak megfelelően POZSONY FERENC elnöki köszöntőjével kez-

dődött a szeminárium. Elsőként ANDRÁSFALVY BERTALAN, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke tájékoztatta a résztvevőket a magyarországi néprajzi közélet eseményeiről, a kutatások néhány újabb eredményéről, kiemelten a honi művelődéspolitikának a kutatómunkára, s főleg a néprajznak a közoktatásba integrálására kedvező, avagy kedvezőtlen döntéseit részletezvé. Ezt követően PÉNTEK JÁNOS, a Babeş–Bolyai Egyetem nyelvészprofesszora tartott nyitóelőadást a székelység magyar nyelvhasználatának jelenkori változásairól, a kulturális hagyományok s a nyelv összefüggéseiről. A délutáni programot K. CSILLÉRY KLÁRA a magyar népművészet és a történeti korstílusok megannyi összefüggéséről szóló, gazdagon illusztrált előadása vezette be. Ehhez SZILÁGYI MIKLÓSNak a paraszti és a polgári kultúra folyamatos történeti kapcsolatait, ezeknek a kapcsolatoknak kora újkori, újkori jelentőségét társadalom-néprajzi aspektusból vizsgáló áttekintése kapcsolódott. KOC SIS GYULA háztartás- és családszerkezetről szóló előadása hangsúlyosan figyelmeztetett az anyakönyvekből és az összeírásokból mint a téma kutatásának evidens forrásaiból adódó, elsősorban módszertani tanulságokra. BÁRTH JÁNOS a Görgényi-havasokban végzett te-repmunkájára, s a vonatkozó archivális forrásokra alapozva mutatta be a magashegyi szállástartást, elhelyezvé e határhasználati, gazdaság-szervezési gyakorlatot a magyarországi (s európai) megosztott települések tipológiai rendjében.

A július 24-ei, szerdai tanácskozási napon a Kolozsváron s a Székelyföldön dolgozó magyar kutatók – történészek, etnográfusok, folkloristák – előadásait, elsődleges kutatási beszámolókat, magvas életműösszegzéseket vagy a székely kultúra egy-egy részletének megismerését segítő tájékoztatókat hallgathatták meg a résztvevők. EGYED ÁKOS a katonáskodó székelység 16–18. században jellemző társadalmi viszonyairól adott áttekintést, IMREH ISTVÁN pedig a faluközösségeknek a szénafü használatával összefüggő jogszokásait értelmezte – mindketten árnyalatokban gazdag történeti néprajzi háttérrel vázolták fel mindannak, amit a következő előadásokból, majd a kirándulásokból a recens népéleti jelenségekről megtudhatunk. Művelődéstörténeti szempontokat részesített előnyben INCZE LÁSZLÓ, aki a székely mezővárosi társadalomról szólott, s KÓNYA ÁDÁM, aki háromszéki nemesi kúriák építészeti, művészettörténeti értékeit, máig ható történeti jelentőségét hangsúlyozta. Az etnográfusok, folkloristák közül GAZDA KLÁRA a székely viseletek monografikus igényű, legújabb kutatási eredményeit összegezte; BALÁZS LAJOS – hivatkozával a csíkszentdomo-kosi lakodalomról és temetésről írott könyveiben olvashatókra – az átmeneti rítusok kutatási lehetőségeivel, a kutatás ma is eredményes voltával kapcsolatos tapasztalatait részletezte; ZAKARIÁS ERZSÉBET az erdővidéki asszonyok megváltozott s változó társadalmi helyzetének tényeit értelmezte; GAGYI JÓZSEF a székelyek körében (s Magyarország-szerte is) elterjedt, történelmi személyiségekre és/vagy helyi tekintélyekre hivatkozó jövőjósító szövegeknek a mai közösségek jövőképre gyakorolt hatásáról fogalmazott meg a konkrétumoktól elemelkedő néhány tanulságot; BARABÁS LÁSZLÓ a részletesen dokumentált dramatikus népszokásváltozatok elterjedtségi adataiból következtetett a Székelyföld belső kulturális határaitra. Ez utóbbi előadást egyébként az egyik este fakultatív programja tanulságosan kiegészítette: hivatásos és amatőr filmesek hallatlanul izgalmas képi beszámolóit láthattuk a máig élő – úgy tűnt: nem idegenforgalmi attrakcióként újjáélesztett – maszkos alakoskodó, főleg farsangi szokások igen sok helyi változatáról.

Július 25-e, csütörtök egy székelyföldi autóbusz-kirándulás napja volt. BALÁZS LAJOS és POZSONY FERENC, a két autóbusz „útímarsalljai” arra is gondosan felhívták a figyelmünket, hogy mi mindent kell meglátnunk Csíkszereda, majd onnan Gyergyószentmiklós felé haladva a busz ablakán át (sőt, arra is, hogy mit láthatnánk, ha meglátnánk, s ha egy hegy nem takarná a távoli völgy vonzó látmivalóit). Ahol hosszabb-rövidebb ideig, emlékezetes élményeket szerezve elidőztünk: Csíkkozmas Szent Kozma és Damján tiszteletére

szentelt, barokkosított, de román és gótikus elemeket őrző erődtemploma, 1716-ban épített kerítőfallal. Csíkszereda 17. századi építésű Mikó-vára; gazdag anyag a múzeum néprajzi kiállításában a földművelésről, a famunkákról, a fazekasságról (középpontban Madarassal és Dánfalvával), a vasművéssegről, a székely festékesekről, a viseletről, valamint időszaki kiállításokként VÁMSZER GÉZA munkásságáról, születése századik évfordulóján. Csíksomlyó ferences temploma és kolostora. Szárhegy Lázár-kastélya a késő reneszánsz oromzatú kapubejárattal, mellette kolostorral, ahol 1978 óta képzőművészeti és népművészeti alkotótábor működik.

Július 26-án, pénteken – az előzetes programhoz képest „ráadásként” – kirándulás Brassóba, szászok és hétfalusi csángók falvain át. Amit nemcsak az autóbusz ablakából láttunk: Prázmár erődtemploma, a kerítőfalon belül a legrégebb épület a késő gótikus, kereszthajós templom. A falhoz ragasztva, több szinten, a hajdani városka minden lakosának kamrája volt, ezek ma is megtekinthetők. A néhány teremből álló néprajzi kiállítás anyagát (viselet, lakásbelső, gazdálkodási és háztartási eszközök) a közelmúlt évtizedekben Németországba települt szászok hagyták itt. Brassó „fekete temploma”, ahol a Török Birodalommal kereskedő brassaiak ajándékként a 17–18. században összegyűjt anatóliai szőnyegek (kelimek, perzsák) gazdag gyűjteménye látható.

Délután hangzottak el a péntekre tervezett előadások. KESZEG VILMOS kritikusan, önkritikusan értékelte a romániai magyar folklórkutatás – hangsúlyosan a kutatás, nem a szöveggyűjtés – elmúlt ötven esztendejét. OLOSZ KATALIN komoly filológiai háttérű előadásában ERDÉLYI JÁNOS *Népdalok és mondák* című kötetének Székelyföldről való anyagáról s gyűjtőiről szólt. POZSONY FERENC pedig az erdélyi és moldvai társadalomnéprajzi kutatások újabb eredményeit szemlélte, s az elodázhatatlanul fontos teendőkre figyelmeztetett. Ugyanezen a napon került sorra a néprajzi szeminárium mint tanácskozási, konzultációs forma közeli és távolabbi jövőjéről folyt eszmecsere. A Magyar Néprajzi Társaság vezetői – a fentebb már említett ANDRÁSFALVY BERTALAN elnök mellett KODOLÁNYI JÁNOS ügyvezető alelnök és BELLON TIBOR főtítkárral – által irányított megbeszélés résztvevői, meghallgatván az évi rendszerességű megtartás mellett elhangzó érveket, s örömmel fogadván a vajdasági kollégák meghívását, az 1997. évi szeminárium szabadkai megtartását határozták el.

Az egész napos utazásra szánt vasárnapot megelőző „zárónap”, július 27-e ismét egy élményekben hallatlanul gazdag székelyföldi autóbussos kirándulásé volt. A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum kiállításainak tanulmányozása után Zágont, Csomaköröst, Kovásznát is érintve jutottunk el Zabolára, ahol a kazettás mennyezetű s kerített református templom, valamint a „házigazda” falumúzeum-terjedelmű magángyűjteményének megismerése után az e falu szülőtte POZSONY FERINEK és családjának vendégszeretetét élvezhettük. A kézdivásárhelyi múzeumban a céhes kisipari mesterségek különösen gazdag kiállítási anyagát, és az *Öltöztessük Zsuzsi/Andris babát!* pályázatra annak idején beérkezett viseletesbaba-gyűjteményt tanulmányoztuk, a városban pedig képet alkothattunk a főtérről induló, többségében máig megmaradt udvarterek sorba épített házairól. A nap befejezéséként – csúcspontként – Alsócernátonban ismerkedhettünk a HASZMANN PÁL által kezdeményezett, s ma is a HASZMANN testvérek s önzetlen segítők egyéni erőfeszítéseinek köszönhetően újabb épületekkel gyarapodó, tárgyakkal gazdagodó szabadtéri néprajzi múzeummal. És megismerkedhettünk az ízletes vacsorában testet öltő kivételes vendégszeretettel is!

A „krónika” műfajához igazodva adatok, megörökítésre érdemes események egyszerű közlésére törekedtem. Ezzel kapcsolatban azonban befejezésül két megjegyzés idekívánkozik. Az egyik: bár készítettem hevenyészett feljegyzéseket, de mert nem azonnal, hanem – a

Néprajzi Hírek kései megjelenéséhez alkalmazkodva – egyéves késéssel fogalmazódott meg ez a krónika, könnyen előfordulhat, hogy az élménydús hét történéseinek, szereplőinek egy-némelyike említetlenül maradt, illetve az is megeshet, hogy pontatlanul, hibásan idéztem fel az eredeti program módosulásait. A másik: a „krónikásnak” szenttelenül tényközlőnek kellett volna lennie, én azonban újra meg újra „kiszóltam a szövegből”, s élményeimet emlegettem. Befejezésül tehát még egyszer az ügysem leplezhető személyesség: nemcsak okultam (okultunk mindannyian vendégek), jól is éreztem/éreztek magamat/magunkat. Köszönet érte a szervezőknek!

SZILÁGYI MIKLÓS

Kézi szövés ipari társadalmakban

Heves, 1996. augusztus 16–19.

A konferencia ötletgazdája a Hevesi Népművészeti és Háziipari Szövetkezet (HNHSZ) lelkes elnöknője, BÁDER MIKLÓSNÉ volt, aki 1993-ban szervezte az első szöttestmájú konferenciát. Célja, hogy – a megszűnt Népi Iparművészeti Tanács oktatómunkáját pótolandó – a szövés etnográfus, iparművész szakembereit a színhelyre, a takácsok, szövással foglalkozó szövetkezeti dolgozók műhelyébe hozza, hogy történeti és terepismereteiket, tanácsaikat közvetlenül átadhassák. Az általa tervbe vett konferenciasorozat védnökének HOFER TAMÁSt, a tanácskozások szakmai átgondolására és szervezésére FLÓRIÁN MÁRIÁt kérte fel.

1993-ban – *Szöttesek tegnap és ma* címmel – a takácsok hazai működéséről, a paraszti szövésre gyakorolt hatásokról és a magyar paraszti szöttestílusok táji sajátosságairól volt szó. Az elhangzott előadások kötetbe rendezve, a konferencia címével 1994-ben meg is jelentek.

Az idei, immár nemzetközi konferencia témája – *Kézi szövés ipari társadalmakban* – az előzőre épült, és a feladat az volt, amint bevezető előadásában HOFER TAMÁS kifejtette, hogy keresse azokat az okokat, indítékokat, amelyek a manufakturális, illetve gyári textilipar felfutása ellenére életben tartották a kézi szövést, vagyis hogy a korábbi paraszti, saját ellátásra szorítókozó gyakorlatból és előképből hogyan jutottak el a gyapjú- és vászonszöttesek a háziipari előállításig, majd a szövetkezeti feldolgozásig, sokszorosításig, ami a gyári előállítású termékekkel még állta a versenyt. A gyapjúszöttesekről szólva FARKAS IRÉN etnográfus (Székely Múzeum) a csiki festékesek, LACKNER MÓNIKA (Budapest) a torontálinak nevezett szőnyegek, SZILÁGYI MIKLÓS (Budapest) KORDOVÁNER JÁNOS iparművész szőnyegeinek példáján mutatta be azt a folyamatot, amelyben egyre nagyobb mértékű a már döntően sokszorosításra szánt darabok készítése, és ezen a folyamaton belül az egyes szöttesek, termékek tervezői, készítői is egyre fokozottabban alkalmazkodnak vásárlóik igényeihez.

KERSTI BJÖRKLÖF etnográfus (Leksand, Svédország) előadásából kiderült, hogy Svédországban a kézi szötteseket és táji öltözeteket – amelyek az ottani köztudat szerint a svéd „hágyományokat” örökítik az utókor felé – egy, a mienknél sokkal szélesebb társadalmi igény és mindmáig fontosnak elismert szövőgyakorlat tartotta életben. RIGMOR SYLVÉN, az Európai Közösséghez tartozó kézművesipari szervezet munkatársa (Skåne, Svédország) ismertette azokat a hivatalos és társadalmi kezdeményezéseket – mint az oktatás, a helyi sajátosságokat ápoló közösségek –, amelyek révén a kézi szövés szinte reneszánszát éli

Svédországban. A kézi szövés és a szöttestermékek megőrzésének és továbbvitelének módzatairól három hazai iparművész példáján BAKAY ERZSÉBET iparművész (Budapest) beszélt, aki az Iparművészeti Főiskola professzoraként a téma oktatója is volt. Erről szóltak VATTAI JÁNOSNÉ takácsmester (Paszab) és KÁLMÁN ENDRÉNÉ tervező (Pécs) is, akik szövetkezeti gyakorlatban szembesültek a paraszti hagyomány továbbviteli szándékának és a megrendelői igények összeegyeztetésének kérdéseivel. Az anyagok változása és az ezzel kapcsolatos technológiaváltás, tervezés mindennapi problémáit FÜLÖP PÁLNÉ takácsmester és PATAKI MIKLÓSNÉ tervező (Heves) ismertette.

Egy másik nagyobb témakör azzal foglalkozott, hogy a 20. században – amikor már az önellátás háttérbe szorult, és a gyári termékekből kiállíthatóak lettek a parasztöltözetek, a ház és a gazdaság felszerelése – milyen indokkal készültek továbbra is házilagosan szöttesek. KAPROS MÁRTA (Balassagyarmat) a különféle életfordulókhoz és ünnepekhez kötődő speciális igényekben fedezte fel a nógrádi, IMRE MÁRIA (Pécs) pedig az etnikai különbségek látványos dokumentálásának erejében látta meg a dél-dunántúli paraszti szöttekultúra továbbélésének okait. BALOGH JÁNOSNÉ HORVÁTH TERÉZIA (Budapest) arra hozott példát, hogy egy nagyobb nemzetiségi közösségen belül, a dél-alföldi szlovákok körében miként alkalmazkodott, változott a háziszöttesek színvilága a gyári készítmények hatására, mielőtt végérvényesen átadták volna helyüket ez utóbbiaknak.

A konferencia végezetül a népművészet és a kereskedelem kölcsönhatásaival, ezen belül a kézi előállítású szöttesek jelenlegi helyzetével, kilátásaival foglalkozott. FLÓRIÁN MÁRIA (Budapest) a navahó szöttesek példáján mutatta be, miként veszíti el sajátosságait az a szöttekultúra, amelynek művelői feltétel nélkül eleget tesznek a kereskedelem kihívásainak. Kialakul egy világméretű kommersz ízlés, amelynek ellenében az iparművészeknek, takácsoknak újra és újra, tudatosan vissza kell fordulniuk nemzeti, táji sajátosságaikhoz, ha saját hagyományaikhoz igazodó termékeket akarnak előállítani. MONIKA GÖTZÖ etnográfus (Zürich, Svájc) a paraszti ihletésű kézi szötteseink svájci fogadtatásáról, ANTOINE VÉZIN kereskedő (Nantes, Franciaország) pedig azokról az igényekről tájékoztatta a konferencia résztvevőit, amelyeket a franciaországi vevőkör támaszt például a magyar népművészeti jellegű szöttesekkel szemben. Ugyanezt a témát bontotta ki FÜZÉR KLÁRA külkereskedelmi piacszervező (Budapest) is, hangsúlyozva, hogy a kereskedelmi céllal sokszorosított termékek esetében feltétlenül keresni kell azokat a lehetőségeket, amelyekkel a kézi előállítású szöttestermékek is alkalmazkodhatnak a kurrens divatigényekhez.

A konferenciához két kiállítás csatlakozott. A gyapjúsöttesek témáját a *Kilimszöttesek: festékesek és torontáli szőnyegek* című kiállítás illusztrálta, amelyet a Néprajzi Múzeum eddig még soha ki nem állított anyagából LACKNER MÓNIKA rendezett Hevesen. A másik kiállítást, amelyet a vászonszöttek témájához KAPROS MÁRTA *A ház ünnepi öltözet* címmel a balassagyarmati Palóc Múzeumban rendezett, rövid kirándulás keretében tekintették meg a konferencia résztvevői.

A tanácskozást a Pro Renovanda Cultura Hungariæ Alapítvány, a Nemzeti Kulturális Alap Népművészeti Szakkollégiuma és az MTA Néprajzi Kutatóintézete támogatta. Összesen hatvankilenc résztvevője volt (etnográfus, művészettörténész, iparművész, takács, szövetkezeti szövőszakember, minisztériumi tisztviselő, külkereskedő, kereskedő), közülük tizenkettő külföldi (svéd, svájci, francia, romániai magyar, skót). Reményünk van rá, hogy ennek a konferenciának az előadásait is kiadhatjuk. A tanácskozás eredményeként különösen svéd kollégáinkkal alakult ki máris termékeny együttműködés: októberben újra Magyarországra látogattak elnézeti és gyakorlati ismereteink kicserélésére.

II. Hagyományos Tojáshímzés Tanácskozás

Kecskemét, 1996. szeptember 13–14.

A kecskeméti Magyar Népi Iparművészet Múzeuma adott otthont a GYÖRGYI ERZSÉBET elnökletével lezajlott II. Hagyományos Tojáshímzés Tanácskozásnak. A kétnapos rendezvény egyik fő célja az volt, hogy jobban megismerjék egymás tevékenységét és eredményeit a tojáshímzéssel foglalkozó népi iparművészek és a hagyományos népi tojáshímzést, valamint a múzeumokban őrzött hímestojás-gyűjteményeket ismerő néprajzkutatók.

GYÖRGYI ERZSÉBET bevezető előadásában a Kárpát-medencei tojáshímzés típusait és a díszítmények lehetséges fejlődési menetét mutatta be a budapesti Néprajzi Múzeum gyűjteménye alapján. Az egy-egy kisebb tájegység jellegzetes tojásdíszítményeinek bemutatására több előadó vállalkozott: ROMSICS IMRE a Kalocsai Sárköz, RATKÓ LUJZA a Felső-Tisza-vidék, KAPITÁNY ORSOLYA Somogy megye, IMRŐ JUDIT Tolna megye, LÉNGYEL ÁGNES a Palócföld, CSÁKÁNYI ZOLTÁN pedig a Gyimes-völgyi csángóság tojásímjeit ismertette. A magyar anyag mellett a szlovák tojásdíszítésről számolt be HOLBA KATALIN, az EDUARD POLAK (Bécs) gyűjteményének – Európa legnagyobb hímestojás-gyűjteménye! – néhány különleges darabjáról készült diafelvételeket pedig GYÖRGYI ERZSÉBET mutatta be. VIDÁK ISTVÁN és TAKÁCS GYÖRGY előadásában a gyimesi csángó és az ukrán hímes tojások lehetséges kapcsolatairól fejtett ki figyelemre méltó gondolatokat. Az előadások alatt vetített számtalan színes diafelvétel bepillantást engedett több múzeum hímestojás-gyűjteményébe.

A népi iparművészek közül SZELESNÉ KÁSA ILONA saját tapasztalatai alapján mutatta be a növényi festőlevelekkel való tojásszínezést, BÉRCZINÉ SZENDRŐ CSILLA pedig ANDRÁS IRÉNRől, a gyimesi csángó tojáshímzés lelkes gyűjtőjéről tartott előadást.

Az előadások mellett a tojáshímzők szakmai bemutatója színesítette a programot, és a már előzőleg elkészült munkáikat kis kiállításon mutatták be, melyet a Népi Iparművészeti Múzeum kortárs hímestojás-gyűjteménnyé kíván fejleszteni.

A tanácskozáson részt vevők közös igényének megfelelően újabb konferencia megrendezése várható.

CSÁKÁNYI ZOLTÁN

Manga János-emlékülés

Balassagyarmat, 1996. szeptember 20.

A Nógrád Megyei Múzeumi Igazgatóság és a balassagyarmati Palóc Múzeum a kilencven éve, 1906. június 24-én a Hont megyei Pereszlényben született MANGA JÁNOS tiszteletére konferenciát és emlékkiállítását rendezett. A neves néprajztudós szülei falusi földműves emberek voltak. (Apja 1910-ben kivándorolt Amerikába, ahol gyári munkásként dolgozott.) Elemi iskoláit szülőfalujában, középiskolai tanulmányait Ipolyságon és Budapesten végezte. 1929–1938, illetve 1938–1941 között Pozsonyban, majd a „visszatért Felvidéken” kántortanítóskodott, s éveken át munkatársa volt a pozsonyi rádió magyar adásának is. Bölcsész-doktorátust 1942-ben VISKI KÁROLYnál szerzett a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen. Többször állt a fővárosi Néprajzi Múzeum szolgálatában (1941–1949, 1960–

1963), kétszer is vezette a balassagyarmati múzeumot (1949–1957, 1958–1959), s egy ideig betöltötte a Népművelési Intézet igazgatói tisztét is (1957–1958). Az MTA Néprajzi Kutatócsoportjának alkalmazásába 1963-ban került, s ott is maradt 1973-ig, nyugdíjba vonulásáig. Halálát váratlan szívroham okozta 1977. szeptember 2-án.

MANGA JÁNOS életművét a terjedelmi korlátok és a műfaj jellege miatt sem elemezhettk tüzetesen az akkori nekrológok. A távozása óta eltelt évek már elegendő távlatot adnak a kritikus elemzés és mérlegelés számára. Ehhez nyújtott alkalmat a Palóc Múzeumban megrendezett konferencia. Az elhangzott előadásokból, hozzászólásokból kiderült, hogy annak a néprajzi gyűjtőnek a tudományos hagyatéka, aki hozzáértéssel, szorgalommal, kitartással végzi a munkáját, olykor időtállóbb, mint a mégoly olvasott szobatudósé. MANGA JÁNOS kiváló minőségű fénykép- és hangfelvételei megismételhetetlen, pótolhatatlan dokumentumai a magyar népi kultúrának, s ezeknek értéke az évek múlásával nem csökken, hanem egyre nő. Az általa megmentett és dokumentált néprajzi tárgyak, a munkájáról tanúszkodó archivális feljegyzések, adattári kéziratok ugyancsak felbecsülhetetlen értékűek a tudomány és a múzeumi közművelődés számára.

Kitűnt az előadásokból az is, hogy MANGA JÁNOS kutatói, szakirodalmi tevékenysége ma még nincs kellően feltárva, s még egy teljesnek tekinthető életmű-bibliográfiát sem tudunk felmutatni. Hangfelvételeinek javát kazettákon sokszorosítva kellene kiadni és forgalomba hozni, fényképfelvételeiből pedig a régi falusi életet dokumentáló képeskönyveket lehetne szerkeszteni és kiadni. Főként díszítőművészeti tárgyú dolgozataival kapcsolatban fogalmazódott meg, hogy azok magyarul ma sem olvashatóak; szükség lenne a cikkek magyar változatának megjelentetésére. MANGA JÁNOS gazdag életművének kamatoztatása napjaink és a közeli jövő feladata.

Az emlékülés minden fontos tanulságának összegzésére sajnos nincs elég terünk. Be kell érünk a program ismertetésével. HORVÁTH ISTVÁN megyei múzeumigazgató: *Üdvözlő, megnyitó szavak*; TÁTRAI ZSUZSANNA: *Manga János, a népszokások kutatója*; FÜGEDI MÁRTA: *A díszítőművészet, pásztorművészet kutatása Manga János munkásságában*; TARI LUJZA: *Manga János hangszeresnépzene-gyűjtései*; GYIVICSÁN ANNA: *Manga János kutatásai a magyarországi szlovákok körében*; BAKÓ FERENC: *Manga János és a palócok körében végzett kutatások*; KAPROS MÁRTA: *Manga János Nógrád megyei kutatásai*. A konferenciaelnöki teendőket PALÁDI-KOVÁCS ATTILA látta el, aki zárszavában részint az életmű értékelésére tett kísérletet, részint a szak MANGA-hagyatékkal kapcsolatos teendőire figyelmeztette a nagyszámú résztvevőt.

A konferencia megrendezését támogatta a Művelődési és Közoktatási Minisztérium és Balassagyarmat Város Önkormányzata. Remény van az előadások megjelentetésére.

Az emléküléshez kapcsolódott a *Manga János, a Palóc Múzeum etnográfusa* című kiállítás megnyitása, utolsó aktusaként pedig a résztvevők elhelyezték a megemlékezés virágait MANGA JÁNOS múzeumi emléktáblája előtt. A kitűnő szervezésért és a szíves fogadtatásért köszönet illeti KAPROS MÁRTÁt, a Palóc Múzeum igazgatóját és minden munkatársát.

VI. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia

Békéscsaba, 1996. október 2–4.

A hatodik alkalommal lebonyolított Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferenciának ismét – miként kezdettől fogva – Békéscsaba adott otthont. Fő rendezője a Magyar Néprajzi Társaság, valamint Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, a békéscsabai Ifjúsági Ház és a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága.

A konferencia fő témáját az aktuális évforduló, a millecentenárium határozta meg: *Az együttélés évezrede a Kárpát-medencében – A Duna-medence népei együttélésének tükröződése a néphagyományban*. Ez óhatatlanul felvetette a kérdést, hogy vajon csak a Duna-táj nemzetiségeinek, etnikai csoportjainak problémakörét tárgyalják-e a konferencián. Mivel a korábbiakon is a fő súlyt azok a nemzetiségek kapták, amelyeknek anyaetnikumuk van, természetesen most is az ő referátumaik képezték az elhangzott előadások gerincét, de a konferencia hagyományának megfelelően bármely nemzetiséggel, etnikai csoporttal kapcsolatos kutatások, vélemények is egyaránt helyet kaptak. Ezt tükrözte egyébként a különböző országokból érkezett résztvevők összetétele is. Tizenegy ország (csaknem mind európai) előadói számoltak be az e téren elért eredményeikről (Magyarország, Csehország, Horvátország, Izrael, Jugoszlávia, Nagy-Britannia, Németország, Románia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna). Összesen száztizenhat résztvevő jött el, közülük hatvanheten tartottak előadást. Legtöbb volt a hazai előadó (huszonegy), jelentős számú előadással szerepeltek a jugoszláviai és szlovákiai néprajzkutatók (tizenkét-tizenkét előadással), a Romániából jöttek közül tizenegyen tartottak előadást. A többi országból egy-két előadás hangzott el.

A konferencia mindhárom szekciójának témái iránt egyformán nyilvánult meg az érdeklődés, hiszen a nemzetiségi néprajzkutatás területét emelte ki mindegyik. Első szekció: *A Kárpát-medence népei egymás hagyományának tükrében*; második szekció: *Az egymáshoz kapcsolódó, egymást kiegészítő tájak és életformák*; harmadik szekció: *Egyező formák és megkülönböztető jegyek a népművészetben*.

A konferenciát Békéscsaba város polgármestere, PAP JÁNOS nyitotta meg. Nyitóbeszédet TABAJDI CSABA, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára tartott (aki egyben a konferencia fővédnöke is volt) *A kisebbségi azonosság megőrzésének feltételei Magyarországon a 20. század végén* címmel.

A plenáris ülés első előadását ANDRÁSFALVY BERTALAN, a Magyar Néprajzi Társaság és a konferencia elnöke tartotta meg *Az együttélés évezrede a Kárpát-medencében* címmel. Ugyancsak a plenáris ülésen hangzott el DUŠAN DRLJAČA *A szerb–román kóló (körtánc) a Kárpátokban és további elterjedése* című előadása. Őt követte az angliai Bartók-kutató, PAUL JOHN NIXON előadása, melyet *Folyamatszociológiai adalékok Bartók Béla kutatómunkájából* címen tolmácsolt.

A szekciókon aktívan szereplő magyar néprajzkutatók közül VOIGT VILMOS *Rákóczi két népének folklórja*, KRÍZA ILDIKÓ *Galiciában még most is élő, Mátyás királyhoz kapcsolódó mondakör* címen adott elő. A magyar néprajzkutatók több oldalról dolgozták fel a nemzetiségi kérdéskört: szlovák–magyar bölcsődalok (RÉTHEY PRIKKEL MIKLÓS), szatmári sváb táplálkozás (SZABÓ ÁGNES), nemzetiségi családfák (ÖRSI JULIANNA), horvátországi magyarok (SZ. DÉVAI JUDIT), kisebbségi megmaradás a városokban (SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN), protestáns kisegyházak interetnikus kapcsolatai (SZIGETI JENŐ) stb.

Színvonalas előadásokkal szerepeltek a hazai kisebbségeket kutató nemzetiségi szakemberek is: a szlovákokat GYIVICSÁN ANNA, ANDÓ GYÖRGY, ZSILÁK MÁRIA, KRUPA ANDRÁS, a horvátokat EPERJESSY ERNŐ, HORVÁTH SÁNDOR, FRANKOVICS GYÖRGY, BEGOVÁČZ RÓZSA, a románokat HOCOPÁN ANNA, a németeket WILD KATALIN képviselte. Szerb témakört dolgozott fel GRIN IGOR, öcsényi beás cigányokról szólt GÉMES BALÁZS.

Szépen képviselték – noha most kevesebben jöttek el, mint az előző konferenciákra – a környező országokban élő magyarokat az ott élő kutatók (ILLYÉS ZOLTÁN, FARAGÓ JÓZSEF, SOKCSOVICS DEZSŐ, POZSONY FERENC, DANTER IZABELLA, KARDALUS JÁNOS, BURUS JÁNOS, TRIPOLSKY GÉZA, BALÁZS LAJOS, GÖNCZ LÁSZLÓ, HALÁSZ ALBERT, ZSÓK BÉLA, VESELINOVIC̆ SULC MAGDOLNA, ALBERT ERNŐ, GÁL IRMA). Először vett részt a konferencián szlovákiai német nemzetiségű előadó (ONDREJ PÖSS), s részt vettek előadásaikkal a romániai és vajdasági szlovákok is (PAVEL ROZKOŠ, DANIEL DUDOK).

Aktívan közreműködtek a szlovák néprajzkutatók és történészek is (JAROSLAV ČUKAN, EVA PANČUHOVÁ, JÁN SIRÁCKY, MOJMÍR BENŽA, PETER SLAVKOVSKÝ, HANA URBANCOVÁ, MARGARÉTA HORVÁTHOVÁ, ZITA ŠKOVIEROVÁ, MÁRIA FELBEROVÁ, OLGA DANGLOVÁ). Csehországból mind a két résztvevő tartott előadást (JANA POSPIŠILOVÁ, ALEXANDRA NAVRÁTILOVÁ), miként az ukrainiak is (LESZJA MUSKETIK, LARISSZA VAHNINA). Az előző konferenciára nem jöttek el a román előadók, most színvonalas előadásokkal képviselték magukat (RODICA COLTA ELENA, DORINEL ICHIM, LUCIA IȘTOK, DEJEU ZAMFIR és mások). A konferencia legszilárdabb előadócsoportját főként a belgrádi néprajzkutatók képezték; most is, mint a többi konferencián, szinte valamennyien eljöttek, és mindegyikük új kutatási témával szerepelt (ZORICA DIVAC, MIRJANA PAVLOVIĆ, MILJANA RADOVANOVIĆ, ZOJA KARANOVIĆ, LILIJANA PEŠIKAN-LJUSTANOVIĆ, MIROSLAVA LUKIĆ, DESANKA NIKOLIĆ, JADRANKA GRBIĆ). A német nyelvű telepes csoportok szakrális kérdéseiről szólt KLAUS WELKER, az arab–izraeli együttélés kérdéskörét taglalta az izraeli MONI'M HADDA. Az első ízben előadó angliai ANN BUCKLEY előadásának címe: *Etnológiai szakadékok nélkül*.

A résztvevők megtekintették a Munkácsy Mihály Múzeum *Jurták népe* című millicentenáris kiállítását, melyet MEDGYESI PÁL régész mutatott be. A vendégek tiszteletére Békés megyei nemzetiségi együttesek folklóresten adták elő a magyar, szlovák, szerb táncokat, gyerekdalokat. Első ízben itt, a konferencián mutatták be a szerkesztők (GYIVICSÁN ANNA, KRUPA ANDRÁS, MOJMÍR BENŽA) *A magyarországi szlovákok népi kultúrájának atlaszát*, melyet két nyelven jelentettek meg. A baráti találkozón, illetve fogadáson BELLON TIBOR, a Magyar Néprajzi Társaság főtitkára mondott köszöntőt.

Utolsó aktusként a plenáris ülésen a szekciók elnökei számoltak be tapasztalataikról, s kifejezték szándékukat és kívánságukat, hogy hasonló színvonalon a következő konferenciát is Békéscsabán rendezzék. A konferenciát a két alelnök, EPERJESSY ERNŐ és KRUPA ANDRÁS, valamint a konferencia új titkára, GRIN IGOR zárta be.

Hon- és népismeret, néphagyomány az oktató-, nevelőmunkában

Budapest, 1996. október 4–5.

Hon- és népismeret, néphagyomány az oktató-, nevelőmunkában címmel 1996. október 4–5-én országos tanácskozást tartottak a Budapesti Tanítóképző Főiskolán, az Academia Ludi et Artis, a Budapesti Tanítóképző Főiskola Továbbképző Központja, a Néprajzi Múzeum és a Néprajzi Oktatás Szakmai Fóruma szervezésében. A két napon át tartó konferencia – amelyen közel háromszázan vettek részt – több szekcióban foglalkozott az óvodai, az általános és középiskolai, az iskolán kívüli, az óvó-, tanító- és tanárképző főiskolai, az egyetemi hon- és népismereti, néprajzi oktatás lehetőségeivel, feladataival, eddigi eredményeivel. A gyakorló pedagógusok, az etnográfusok és közművelődési szakemberek által tartott előadások, melyek száma meghaladta a hetvenet, továbbá a közös vitafórumok, mind a hon- és népismeret, néphagyomány iskolai oktatásának szükségességét, társadalmi jelentőségét juttatták kifejezésre. Határozott igényként fogalmazódott meg a szakmai közvélemény szem előtt tartása, miszerint az oktatási intézmények kellően felkészült etnográfusokra támaszkodjanak.

A konferencia aktualitását adta az is, hogy a Nemzeti Alaptantervben kiemelt feladatként szerepel a hon- és népismeret, továbbá mind határozottabban fogalmazódik meg a társadalmi igény a közösségi hagyományok felelevenítésére, iskolai keretek közötti elsajátítására. A Nemzeti Alaptanterv – építve az óvodai nevelés országos irányelveire – a magyarországi közoktatás tíz évfolyamára állapítja meg a nevelő- és oktatómunka minden hazai iskola számára előírt követelményeit. Alap a tantervek, a tantárgyi programok, a tankönyvek és más taneszközök, valamint az alpműveltségi vizsgakövetelmények kidolgozásához. A tartalmakat és követelményeket műveltségi területek és részterületek keretében fogalmazza meg, lehetőséget adva az iskoláknak arra, hogy tantárgyaikat önállóan alakítsák ki, válasszák meg és csoportosítsák. A hon- és népismerettel, néprajzzal kapcsolatos ismereteknek, tevékenységeknek meg kell jelenniük a különböző tantárgyakba építve, ugyanakkor lehetőség van arra, hogy önálló tantárgyként is oktassák.

Tehát a lehetőség adott: taníthatunk hon- és népismeretet, néprajzot. Igen ám, de hogyan? Hiszen néprajzi ismereteket mind ez ideig intézményesen, állami feladatként a pedagógiai főiskolákon nem oktattak, az egyetemeken nem volt tanárképes szak a néprajz. Ennek ellenére nagyon sok pedagógus tanított ilyen jellegű ismereteket. Szép számmal akadt lelkes kezdeményezés, szakmailag is jó oktatás, de sajnos sok volt a dilettantizmus is. Ezekből a következő feladatok adódnak.

A közoktatásban

- segítséget kell adni valamennyi oktatási intézménynek ahhoz, hogy a pedagógiai programba, helyi tantervbe megfelelő mennyiségben tudjon néprajzi ismereteket beépíteni, különös tekintettel a helyi hagyományok, a helytörténet felhasználására;
- létre kell hozni egy hon- és népismereti, néprajzi tantervi adatbázist;
- lehetőség szerint meg kellene teremteni az adatbázisát a kisebb-nagyobb régiók népismeretének, hogy az általános ismereteken túl ezek is helyet kapjanak;
- országsszerte pedagógus-továbbképző tanfolyamokat szükséges szervezni a hiányzó néprajzi ismeretek megtanítására és az egészséges nemzeti azonosság-tudat, illetve néprajzi szemlélet kialakítására.

A Nemzeti Alaptanterv bevezetésével a felsőoktatás reformjára is sor kell hogy kerüljön, tehát döntő változásnak kell bekövetkeznie a néprajz oktatását illetően is. Ennek érdekében fel kell gyorsítani a folyamatot, hogy

- az egyetemeken tanárképes szakká váljon a néprajz, és ki kell dolgozni oktatási módszertanát;
- a néprajz szakként kerüljön be az óvó-, tanító- és tanárképzők programjába;
- a pedagógiai főiskolák, a megyei pedagógiai intézetek néprajzi szakemberek bevonásával diploma-megújító, intenzív pedagógus-továbbképzéseket kell szervezni;
- fel kell mérni és ki kell dolgozni a néprajzi tanszékek és a pedagógiai főiskolák együttműködési lehetőségeit, a már meglévő gyakorlatot is beépítve;
- létre kell hozni egy felsőoktatási adatbázist a már szakmailag is megfelelő, a gyakorlatban is kipróbált tematikák, tantervek összegyűjtésével;
- rendszeressé kell tenni a szakmai találkozokat, megbeszéléseket.

Mindezen feladatok megvalósítását a Néprajzi Múzeum épületében létrejött Néprajzi Oktatási Központ úgy kívánja segíteni, hogy

- teljes körű felmérést készít és számítógépes nyilvántartásba veszi, hogy a felsőoktatásban, elsősorban a pedagógiai főiskolákon a hon- és népismeretet, néprajzot, annak különböző területeit hol oktatják;
- lehetőség szerint létrehoz egy tantervi, tematikai adatbázist, tankönyvlistát;
- a Néprajzi Múzeum adattárát, tárgygyűjteményeit és szaktudományos feldolgozásait is felhasználva oktatási segédanyagokat készít.

A Néprajzi Oktatási Központ – a Felzárkózás az Európai Felsőoktatáshoz Alap támogatásával – a Budapesti Tanítóképző Főiskola és a Néprajzi Múzeum együttműködéseként kezdi el munkáját. A múzeumban lévő néprajzi tárgyi és archivális forrásanyag felbecsülhetetlen értékű információt nyújt a hagyományos népi műveltségről. A számítógépes nyilvántartás és adatbázis-építés nyújt első lehetőséget arra, hogy a múzeumi raktárakban és adattárakban rejlő hihetetlenül gazdag anyag az oktatás számára is feltárulkozzon. Létrejöttével lehetőség nyílik egyrészt az eddig felhalmozódott ismeretanyag legkorszerűbb módon való közvetítésének technikai megoldására, másrészt módszertani és technikai szempontból jelentős módon hozzájárulhat a hon- és népismeret, a néprajz és különböző területeinek oktatásához. Remélhetőleg lehetőség lesz részletesen illusztrált, sokoldalúan dokumentált témakörök kidolgozására, illetve egy-egy tárgykörben eddig nélkülözött komplex néprajzi tárgy- és fotóanyag összeállítására.

Kérjük, segítse a Néprajzi Oktatási Központ eredményes működését azzal, hogy amennyiben tudása van olyan személyekről, intézményekről (közoktatás, felsőoktatás, közművelődés), ahol a hon- és népismeretet, néprajzot, illetve valamely részterületét oktatják, küldje el ezen információkat a Néprajzi Oktatási Központ címére (1055 Budapest, Kossuth tér 12., Tel./fax: 111-46-16).

Bízunk benne, hogy ez a konferencia új korszakot jelez a hon- és népismeret, néphagyomány iskolai oktatását illetően és az elkövetkező időszakban a konferencián kitűzött feladatok megvalósulnak.

KARÁCSONY MOLNÁR ERIKA

Komi házbelső, előtérben az újszülöttet meglátogató asszonnyal
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

Mordvin aratóünnep, előtérben a hagyományos mezőgazdasági eszközökkel
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK

Százéves a Mezőgazdasági Múzeum

1996. március 29-én a Mezőgazdasági Múzeum, alapításának századik évfordulója alkalmából, ünnepi ülésre hívta meg jelenlegi és volt munkatársait, valamint családtagjaikat, amelyen a múzeum történetére emlékeztek. Elhangzott a hazai és külföldi társintézmények köszöntése, majd a földművelésügyi miniszter díszokleveleket, plaketteket adott át a leghűségesebb és legeredményesebb munkatársaknak, köztük a néprajzos BALASSA IVÁNNak és KNÉZY JUDITnak is. Ezt követően nyílt meg *A százéves Mezőgazdasági Múzeum kincsei* című kiállítás, rendezője KNÉZY JUDIT volt.

A terem két hosszanti fala mentén képekben és az adott időszakban gyűjtött tárgyak, dokumentumok segítségével mutatták be a múzeum történetének főbb szakaszait, modellekkel és kiadványokkal együtt. A terem két keskenyebbik fala mellett és középen egy-egy gyűjtemény legszebb, illetve legjellegzetesebb tárgycsoportját állították ki, így a földművelés és állattartás kézi eszközeit, díszes nyergeket és lószerszámokat, jármókat, vadászati jeleneteket ábrázoló iparművészeti tárgyakat, archeobotanikai leleteket, fonott tárgyakat, paraszti és cselédmunkaruhákat, valamint HERMAN OTTÓ által gyűjtött épületmodelleket. A háttérképek a mezőgazdasági munkafolyamatok, paraszti és cselédcsoportok, vásárok, mezőgazdasági tájak, épületek fotóiból tevődtek ki.

Délben manökentanulók zenés divatbemutatót rendeztek a századforduló polgári ruházataiból. Este a múzeum jelenlegi és volt munkatársainak rendeztek fogadást további emléklapok, plakettek szétosztásával.

Erre az alkalomra készült el az állandó kiállítások új vezetője, egy új képeslapsorozat az aprónyomtatvány-gyűjtemény becses darabjai alapján, valamint az intézmény százéves történetét bemutató díszes, három nyelven kiadott album BALÁZS GYÖRGY szerkesztésében. Ebben az intézménytörténeten kívül (OROSZI SÁNDOR és FEHÉR GYÖRGY írta) a Vajdahunyadvárnak nevezett városligeti épületegyüttes építészettörténeti jelentőségét ISTVÁNFY GYULA méltatta, helyezte el ALPÁR IGNÁC életművének egészében.

A most százéves múzeum történetének előzményei az 1850-es évek végéig nyúlnak vissza, amikor kertészeti, majd gazdasági múzeumot kezdtek működtetni egészen az 1880-as évekig. A millenniumi kiállítás sikerének köszönhetően az agrárműlt után érdeklődők, jelesül az OMGE vezetői elérték DARÁNYI IGNÁC miniszternél, hogy még abban az évben rendelkezzen a Mezőgazdasági Múzeum létrehozásáról és helyéül az ALPÁR IGNÁC tervezte ún. történeti épületrészt jelölte ki. Az első kiállítás 1897-ben nyílt. A második nagy átalakulás az épület állandó anyagból való újraépítésével az 1907. évi új kiállítások megnyitása volt. Más múzeumoktól eltérően ez a múzeum nemcsak régi tárgyak összegyűjtésével akart foglalkozni, hanem a legújabb gazdasági technikákat, módszereket, eredményeket is bemutatta mind a nagy- és közép-, mind a kisbirtokosoknak, és nagy gondot fordított a szakoktatásra is. A sok mezőgazdasági szakember mellett HERMAN OTTÓ képviselte igazán a múzeumi gondolatot.

1934-ben történt a legújabb kiállítás-felújítás, ekkor már nemcsak kiállítás-vezetők, az épületet ismertető füzetek jelentek meg, hanem megindult a magyarországi agrárbibliográfia kötetének a kiadása. A második világháború sok kárt okozott az épületben és gyűjteményeiben (sajnos az 1956-os események is). A bizonytalan éveket követően 1950 után indultak meg a munkálatok az épületek helyreállításával, új kiállítások rendezésével, gyűjtésekkel, az iskolások nagyon tudatos megszervezésével. Az 1960-as évektől vált nyilvánvalóvá, hogy az

agrárműlt bemutatására kell a hangsúlyt helyezni, bár egy ideig még erőltették a kollektív gazdálkodás előnyeinek túlhangsúlyozását a kiállításokban.

Az 1960-as évek közepétől vált a múzeum az agrártörténeti kutatások fő bázisává, többek között évkönyvével, mezőgazdaság-történeti tanulmányosorozattal, a hazai és nemzetközi mezőgazdasági bibliográfia köteteinek kiadásával és a Mezőgazdasági Múzeumok Nemzetközi Szervezetében való részvétellel. 1980-ban kapta meg a múzeum az egész épületet és ekkortól került sor a legújabb korszerűsítésre, a megfelelő gyűjteménytárak, a könyvtár kialakítására és 1984-től az új állandó kiállítások megnyitására.

KNÉZY JUDIT

Mari esküvői szertartás
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

KIÁLLÍTÁSOK

Ethno-phono-photo-kinematographia

A néprajzi hang- és képrögzítés fejlődése

Néprajzi Múzeum, 1995. december 5.–1996. május 5.

1992-ben a Népzenei Gyűjtemény vezetője, BIRINYI JÓZSEF és a Filmstúdió vezetője, TARI JÁNOS – két tervvel, lelkesedéssel, munkával teli muzeológus, rendező, muzsikus, néprajzkutató – a Történelmi Dokumentumfilmek Kuratóriumához fogalmazta meg első pályázatát, hogy audiovizuális bankot, néprajzi hang- és képarchívumot hozhasson létre.

1993-ban *Tradíció és technika – A magyar néprajzi hang- és mozgóképrögzítés története és dokumentumai* címmel az Országos Tudományos Kutatási Alapnál pályáztak másodszor. 1993 végén a Néprajzi Múzeum belső kiállítási pályázatára TARI JÁNOS adta be *Ethno-phono-kinematográfia* címmel a korábbi tervet átdolgozva a jövőendő kiállítás színopszist. A kiállítás kapcsán hetente rendszeres filmvetítést és videoprogramot tervezett, valamint nemzetközi konferenciát az AVICOM keretében.

Eredmények

1994-ben a Néprajzi Múzeum kiállítási bizottsága és vezetősége elfogadta megvalósításra az *Ethno-phono-kinematográfia* című kiállítás tervét. A kiállítási terv forgatókönyvének részletes kidolgozása és a kiállítást előkészítő munkacsoport szervezése is megkezdődött. A majdani kiállításhoz kapcsolódó négyrészes televíziós dokumentumfilm tervezetét a Magyar Televízió Művelődési Stúdiója által meghirdetett, nyilvános jelíges pályázaton 59/5. sorzámmal, közjegyző előtt megvalósításra elfogadták 1994. szeptember 28-án. Később SÍPOS PÁL, a Művelődési Stúdió újonnan kinevezett vezetője tudomást sem vett korábbi döntéséről, és többszöri megkeresésem ellenére a műsor elkészítését megakadályozta. Ez egyébként egybeesik az összes néprajzi tematikájú televíziós műsor megszüntetésével.

A kiállítás minél igényesebb megvalósítása érdekében igyekeztünk támogatót találni a Nemzeti Kulturális Alap Film- és Video-szakkollégiumához beadott pályázattal, illetve a Mozgóképfelvételek Alapítványánál is. A Nemzeti Kulturális Alap egy másik szakkollégiumától 600 000, a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól 400 000 forint támogatást kaptunk 1995 októberében.

Amúgy magunkra maradtunk, mert kísérleteink, körülbelül tíz helyre beadott pályázataink nem jártak sikerrel. Anyagi támogatóra nem találtunk, de barátokra igen, akik olvasva a terveinkben felbukkanó szándékokat, készséggel segítettek – az egyszerűen természetességével, anyagi ellenszolgáltatást nem várva – nemcsak az 1995. december 5-ei megnyitóig, hanem azóta is.

A kiállítás célja és tartalma

A kiállítás megrendezését az alábbiak miatt tartottuk fontosnak és időszerűnek 1995–1996-ban.

A magyar néprajzi kutatás nemcsak a fonográfot használta az elsők között a világon, hanem a kamera is hasznos segédeszköz volt az adatgyűjtésben, már a múlt század végétől

kezdve. Elég, ha csak a fényképészmesterek műtermekben készült portrékra vagy családi fotográfiákra utalunk. A mulandó akusztikus és vizuális néprajzi jelenségek dokumentálására a legmegfelelőbb a hang és a kép egyidejű rögzítése, amely napjainkra technikailag egyre tökéletesebb lett. A fejlett szinkronhangos film- és videotechnikával a felvett hang és kép digitális rögzítése és feldolgozása jelenti napjainkban azt a technikai maximumot, amellyel a valóság jelenségeit megörökíthetjük. Olyan maradéktalanul le nem írható hangzások és gesztusok válnak dokumentálhatóvá, amelyek tudományos és közművelődési célokat egyaránt szolgálnak.

A hagyományos kultúra és a mai társadalom mindennapi, illetve színhagyományozódás útján terjedő folklórájának hang- és képdokumentálásában a magyar kutatók élen járnak. VI-KÁR BÉLA száz esztendeje, 1895 decemberében Európában először, a világon pedig másodikként használta az első hangrögzítő eszközt, az Edison-féle fonográfot népzene gyűjtésére.

BARTÓK BÉLA is megemlíti 1936-ban a *Miért és hogyan gyűjtsünk népzenei?* című írásában a filmfelvétel fontosságát: „[...] arra szeretném a gyűjtők figyelmét felhívni, hogy – ha már hangosfilmfelvétel nem valósítható meg – legalább fényképfelvételek készüljenek a közlőkről, a játék- és táncjelenetekről. [...] Ez is közelebb juttatja gyűjteményünket a való életéhez.”

GÖNYEY (ÉBNER) SÁNDOR a Néprajzi Múzeum munkatársaként az elsők között hangsúlyozta a fénykép és a filmtechnika szükségességét a néprajzi dokumentálásban. Annak ellenére, hogy a kulturális területnek anyagi szempontból már akkor sem kedveztek a körülmények, az áldozatkész mecénások, gyűjtők, kutatók erőfeszítéseinek és a kiépülő hang- és képrögzítő műhelyek tevékenységének köszönhetően páratlan értékű, megismételhetetlen felvételek tömege készült el, amelyek nemzeti kultúránk, hagyományaink leghitelesebb, legteljesebb átfogó képét nyújtják.

A Néprajzi Múzeum Népzenei Gyűjteményében 4556 fonográfhengere, közel hatszáz órányi gramofon- és lemezfelvétel található, nem beszélve az MTA Zenetudományi Intézete Népzenei és Táncosztályának, a Magyar Rádió, valamint a Magyar Művelődési Intézet Módszertani Házának felvételeiről.

A Néprajzi Múzeum Fényképgyűjteménye rendelkezik az országban a leggazdagabb néprajzi fényképanyaggal, közel 312 400 felvétellel.

A Néprajzi Filmstúdióban 136 befejezett 16 milliméteres film és 110 vágatlan filmjegyzet van BETA SP U-MATIC- és VHS-másolatban és eredetifilm-formátumban, valamint 82 darab eredetileg videóra készült felvétel, amelyeket részben szakkutatók és egyetemisták készítettek, részben pedig néprajzi gyűjtőpályázatokra érkeztek be. A magyar néprajzi filmezés történetét feltáró kutatás során eddig közel nyolcszáz darab olyan néprajzi film adatait sikerült összegyűjteni a Magyar Filmintézet Filmarchívumból, a Néprajzi Múzeum Filmstúdiójából, a Magyar Tudományos Akadémiától, a Magyar Televíziótól és a MOVI Dokumentumfilm-stúdiótól, amelyek a harmincas évektől napjainkig készültek. E filmanyag adatai kerültek kiadásra a Néprajzi Filmstúdió munkatársainak jóvoltából a *Néprajzi filmkatalógusban* 1995 decemberében, a mozi születésnapján.

Az *Ethno-phono-photo-kinematographia – A néprajzi hang- és képrögzítés fejlődése* című kiállításban mindenekelőtt a rendelkezésre álló technikai felszerelés – hang- és képrögzítő, illetve -feldolgozó berendezések – és a segítségükkel rögzített anyag bemutatása volt a célunk. A néprajztudomány audiovizuális technikatörténetének és dokumentumainak népszerűsítése volt a feladat, amely tudománytörténeti és adatgyűjtés-módszertani szempontból érdekes mind a magyar, mind pedig a külföldi, kiállítást látogató közönség számára.

Az eddig szűk körben ismert mozgókép- és hangdokumentumok a magyar népi kultúra területéről kiválóan szolgálják népünk szokásainak, hagyományainak, gazdálkodásának és

életmódjának újszerű, hangzó és vizuális bemutatását, ily módon mind a fiatalok, mind pedig a külföldről idelátogatók egy olyan nyelven keresztül ismerkednek meg népi kultúránkkal, amely mai mindennapi kommunikációnk leginkább használatos módja.

A technikatörténeti és módszertani megközelítést azért tartjuk fontosnak, mert a különböző fejlődési fokozatok döntően határozták meg a néprajzi, antropológiai kép- és hangrögzítést, azt a szemléletmódot, ahogyan ezek a dokumentumok elkészültek és az utókorra maradtak. A technikai korlátok és lehetőségek iskolákat, stílusokat és módszereket hoztak létre, melyek fejlődése tudománytörténetileg befolyásolta mind a néprajztudomány, mind pedig az antropológia tudományának alakulását.

Kiállításunkban fejlődési fokozatokat ábrázoltunk, kiragadva egy-egy jellemző eszközt és témát, a laterna magica kézzel festett képeitől a multimédia-programot futtató számítógépig, a fonográfól a DAT magnóig, a dagerrotípiától a fotocédéig, valamint a közösségben hallgatott népmesétől a műholdas televíziózásig.

Nagyon sokan beszélünk a LUMIÈRE testvérekről, illetve a korabeli játékfilmekről, első filmfelvételekről, de senki nem látja azt, hogy ezek az anyagok nagyrészt néprajzi tematikájúak is. Ezért azt gondoltuk, hogy egy olyan kiállítást hozunk létre, amelyben bemutatjuk azt, hogy a század elejétől fogva, illetve a múlt század végétől kezdve milyen néprajzi tematikájú film-, fotó- és hangfelvételek készültek.

A kiállítás bevezető részében egy filmtörténeti vonatkozását is szeretnénk volna megmutatni ennek az anyagnak, ugyanis száz évvel ezelőtt voltak az első mozielőadások a világban, ezt ünnepeltük 1995–1996-ban. Százéves a mozi, százéves a film, de azt nagyon kevesen tudják, hogy száz évvel ezelőtt nagyon sok olyan néprajzi filmfelvétel is készült a világ különböző részein, amelyet MARCUS BANKS, angol antropológus segítségével hozhattunk ide, a Néprajzi Múzeumba Cambridge-ből, Washingtonból, Oxfordból, Ausztriából és Ausztráliából. Ezeket hasonló technikával, mint amivel a LUMIÈRE-ek dolgoztak, de eredeti helyszínen, terepen rögzítették. Különlegessége a kiállításnak egy olyan, osztrák filmintézetől kapott film, amelyen egy busman fonográfba énekel; itt az abszolút multimédia-technika látható egy felvételen a század elejéről, amelyet a hetvenes években tudtak szinkronba hozni. 1905-ben egy osztrák antropológus terepen egy busmant kért meg arra, hogy az ő ének- és beszédstílusában mondjon fonográfba egy részletet, és ugyanezt filmre is fölvette. Ez a kiállításunk egyik kuriózuma.

A népzene gyűjtés történetének bemutatása BIRINYI JÓZSEF munkája nyomán került a látogatók elé. VIKÁR BÉLA nyelvész és néprajzkutató 1890-ben még gyorsírással jegyezte le somogyi gyűjtéseit, de 1895-ben Magyarországon elsőként már a fonográfot használta, s ezzel megalapozta világszerte híressé vált népzene kutatásunkat. 1903-ban így emlékezett vissza a kezdetekre: „Mechanikailag összeszedni és hamisítatlan mivoltában készen idehozni az élő népnyelvi és népzenei anyagot, ez volt szerintem a fonográf útján megoldandó feladat. A fonográf annál nagyobb csodálatot szült, mennél ismeretlenebb volt még a legtöbb helyen, és mennél meglepőbb a nép fiaira nézve az, hogy ismerősük hangját hallották ki belőle. Mindenki bízta a jó hangú énekeseket, hogy daloljanak bele a gépbe, és ez az eleven érdeklődés sokat használt magának a gyűjtés ügyének. Mulattattam a népet, s ő gazdagon jutalmazott meg érte.”

BARTÓK BÉLA érdeklődése 1905 táján fordult a népzene felé, 1906-ban KODÁLY ZOLTÁNNal közösen kezdték meg a módszeres gyűjtőmunkát a Felföldön, Erdélyben és a bukovinai székelyek között.

A kiállítás egyik fotó- és művészettörténeti különlegessége, hogy kapcsolatot próbáltunk teremteni az ún. magasabb kultúra, művészet és a néprajzi tematikájú kép- és hangrögzítés között. Erre kitűnő példa a kiállítás első részében bemutatott festmény, amely TORNYAI

JÁNOS *Juss* című képe. Ezt a képet a Nemzeti Galéria, illetve a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum őrzi több változatban. A festő körülbelül harminc éven át állandóan dolgozott a képen, változtatta, módosította. A téma nagyon foglalkoztatta, olyannyira, hogy a Hódmezővásárhelyen dolgozó PLOHN JÓZSEF fényképésmestert kérte meg arra, hogy a műtermében, illetve a faluban és helyszínén különböző embereket beöltöztetve állítsa be ennek a képnek a fő kompozícióját. A Nemzeti Galéria jóvoltából és SZABÓ LÁSZLÓ művészettörténész segítségével sikerült megszerezniünk azt a száz fényképfelvételt, amelyet a Tornyai-képhez annak idején előtanulmányként készítettek. És hasonlóan, mint MUNKÁCSY Párizsban nagy honfoglalásképeit, TORNYAI is fotók alapján készítette ezt a híres festményét. A kiállításban ezt az óriási fotót, azt a fényképezőgépet, amellyel készülhetett, illetve az elkészült festményt és vázlatait láthatjuk amellet a folyamatosan vetített száz diafelvétel mellett, amely az előtanulmányokat mutatja be. KISS LAJOS *Vásárhelyi élet* című könyvében leírja, hogyan használta TORNYAI JÁNOS és ENDRE BÉLA PLOHN JÓZSEF fotóit. Megnagyították a képet a kívánt nagyságra, vagy a fényképet ceruzával berácsolták. Csak mikor ez megtörtént, aztán kezdték el festeni.

A kiállítás másik érdekessége, hogy a néprajzi téma megjelent a professzionális filmgyártásban: a harmincas évektől kezdve a Magyar Filmiroda nagyon sok olyan néprajzi híradófilmet vagy dokumentumfilmet készített, amely kimondottan a népélettel foglalkozott. Ezt egy külön térben mutatjuk be, ahol a harmincas évekből egy százötven fotós válogatásban láthatjuk a korabeli témákat, illetve a Néprajzi Múzeumba a Magyar Filmintézet és GYÜREY VERA jóvoltából került filmfelvételek is ugyanezeket illusztrálják. Különlegesség MOHOLY-NAGY LÁSZLÓ *Nagyvárosi cigányok* című filmje 1932-ből.

A kiállítás bemutatja a néprajzi filmezés számos hírneves alkotójának munkáját is. Így találkozhatunk RAFFAY ANNA, BOGLÁR LAJOS, MARTIN GYÖRGY, TÍMÁR SÁNDOR, a GULYÁS testvérek vagy MOLDOVÁN DOMOKOS nevével és filmjeivel. MOLDOVÁN DOMOKOS fehér gyászról szóló filmje nemcsak a költő JUHÁSZ FERENCet ihlette meg, hanem a festőművész BÁLINT ENDRÉt is. Kollázsait a film plakáttervének szánta; ez szintén bemutatásra került a kiállításon.

A kiállítás megnyitóján JANCSÓ MIKLÓS arra utalt, hogy mennyire fontos kultúránkat, népi kultúránkat audiovizuálisan is rögzíteni, és ily módon eljuttatni a ma nemzedékének. Hiszen ebben a korszakban már nagyon keveset tudunk arról, hogy a különböző kis népcsoportok – akár az Erdélyben élő magyarok, székelyek, csángók – hogyan éltek, vagy a világ különböző, más vidékein, Ausztráliában, Amerikában az őslakosok vagy az indiánok hogyan gazdálkodnak és milyen szokásaik vannak.

A multimédia-technikákat demonstrálva a kiállítás végén láthatunk egy olyan számítógépet, amelyben használjuk ezeket a filmeket és fényképeket. Elkészült egy olyan néprajzi filmkatalógus, amely több mint kétszázötven, a Néprajzi Múzeum tulajdonában lévő, illetve több mint nyolcszáz olyan magyar néprajzi film adatait tartalmazza, melyeket többéves kutatómunka árán tudunk egybegyűjteni ebben a katalógusban. Ez egy angol–magyar nyelvű gyűjtemény, amelyet később számítógépprogram keretében, illetve CD-ROM-on is szeretnénk kiadni.

Tervezzük – és nagyon sokan kérik is –, de egyelőre anyagi akadályai vannak, hogy készüljön egy olyan vezető, amely a kiállítást bemutatja, elmondja azokat a dolgokat, amelyet nem tudunk a falra kiírni. Tervezzük egy tanulmánykötetet is, amely szintén a kiállítás tartalmi és tudománytörténeti vonatkozásait szeretné bemutatni a *Néprajzi Közlemények* különkötetében.

1996. május 1-jétől 4-éig a Néprajzi Múzeumban tartja az AVICOM – az ICOM, a Múzeumok Világszervezetének Audiovizuális Szakosztálya – világkonferenciáját, és arról tarta-

nak itt egy világ szakembereit összegyűjtő tanácskozást, hogy miként lehet a technikát, a képrögzítést, a hangrögzítést, a fotográfiát, a multimédiát ma a tudomány, a művészet és a múzeumok szolgálatába állítani.

A kiállítást BIRINYI JÓZSEF népzéneész, illetve BOLYKINÉ FOGARASI KLÁRA fotótörténész kollégámmal, KOVÁCS EMESE néprajzkutató, SEBESTYÉN KRISZTINA és MÉSZÁROS ISTVÁN kiállítás-rendező, PÉNTEK GÁBOR technikus, FARKAS KÁROLY és GALAMBOS ZOLTÁN számítógépes munkatársaimmal együtt hoztuk létre. CSORBA JUDIT is sokat segített a tervezési munkálatokban. Magam az egész kiállítás létrehozásáért – a pályázatok megírásától a külföldi levelezéseken át, a szponzorok megszerzéséig –, valamint vizuális részéért voltam felelős, és filmtörténeti anyagokat válogattam különböző archívumokból. Az eszközök és a tárgyi anyag nagyrészt a Néprajzi Múzeumból került ki, de sok más intézmény is segített.

A kiállítás visszhangja

Az 1995. december 5-e utáni első két hónapban 11 835 fő látta a kiállítást, és 624 800 forint bevételt hozott. Ez egyébként több mint duplája az előző év hasonló időszakának. A kiállítás vendégkönyvének tanúsága szerint minden látogató dicsérő jelzővel illette kiállításunkat, és sokan állandó kiállításaként való megőrzésre javasolták.

Nagy küzdelmet folytatunk a kiállítás magyar–angol nyelvű vezetőfüzetének megjelenéséért, amely iránt szintén nagy az igény mind a magyar, mind a külföldi látogatók részéről.

Kilenc rádióriport mellett a magyar televíziós műsorokban tíz különböző időpontban szerepelt a kiállítás bemutatása. Ezekből az anyagokból állítottunk össze egy harmincperces, angol felirattal is ellátott video-összefoglalót, amelyet a kiállítás szakmai vitáján bemutatunk és külföldi társintézmények részére megküldünk a köszönőlevél mellé, amelyben megköszönjük közreműködésüket kiállításunk létrehozásában.

TARI JÁNOS

Rokon népek és őshazák

A finnugor népek hagyományos kultúrája

Néprajzi Múzeum, 1996. március 30.–október 27.

Honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére a Honfoglalási Emlékbizottság és a Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatásával nagyszabású finnugor kiállítás nyílt a Néprajzi Múzeumban 1996. március 30-án, melynek szakmai rendezője KEREZSI ÁGNES, koordinátora és technikai rendezője SELMECZI KOVÁCS ATTILA volt. A kiállítás a mil-
lecentenáriumi év egyik kiemelt rendezvénye volt, mely számottevő nemzetközi együttműködéssel valósult meg.

A kiállítás azt tűzte ki célul, hogy a látogatók minél teljesebb képet kapjanak a finnugor népek életnódjáról, szokásairól, ünnepeiről, hitvilágáról, hiszen Magyarországon ilyen, az összes létező finnugor népet bemutató kiállítás eddig még nem készült. Ezzel voltaképpen régi adósságunkat törlesztettük, hiszen Helsinkiben már nemzedékek óta áll a Finn Nemzeti Múzeumban egy átfogó nagy kiállítás a finnugor népekről.

Kerezsi Ágnes és Selmeczi Kovács Attila a kiállítás rendezése közben
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

Mivel a Néprajzi Múzeum anyaga csak egy részét öleli fel a létező tizenöt finnugor nép sokszínű tárgyi világának, a kiállítás megvalósításához segítséget kértünk és kaptunk a világ legjelentősebb finnugor anyagával rendelkező szentpétervári Orosz Néprajzi Múzeumtól, valamint finnugor nyelvrokonaink saját gyűjteményeiből: az izsevszki Udmurt Nemzeti Múzeumból, a Joskar-Ola-i Mari Nemzeti Múzeumból és a tartui Észt Nemzeti Múzeumból.

A nemzetközi együttműködéssel létrejött kiállítás is jó példa volt arra, hogy egyre gazdagodnak hazánk és a finnugor népek közötti kapcsolatok. Arra a tudományos, nyelvészeti, néprajzi, népzenei stb. kutatómunkára hivatkozunk, amellyel magyar szakemberek a kis létszámú finnugor népek kulturális, nyelvi önállóságának megőrzését, továbbfejlesztését segítik.

A kiállítás céljából adódott megvalósításának módja is. Rendezői arra törekedtek, hogy finnugor rokonaink népszokásainak, hitvilágának, életvitelének tárgyi világát működés közben, funkciójában, ahol lehet, ökológikus kapcsolatrendszerük jelzésével, azaz látványos életképek segítségével tárják a közönség elé. Ezt többek között azért tartották szükségesnek, mert látogatóink zöme nem járt és valószínűleg soha nem is fog eljutni a tőlünk több ezer kilométerre élő nyelvrokonaink közé, így az életképek, hangzó- és videoanyagok segítségével mi próbáltuk meg közelebb hozni hozzájuk e távoli népeket.

A tizenkét teremben, 900 négyzetméteren megrendezett kiállítás egy szimbolikus életképpel kezdődött. Az első terem közepén a finnugor népek évezredek vándorlását jelképező, nomadizáló lapp család volt látható ősi szánjuk, a csónakszán mellett. Az első teremben a falak mentén a jelenkori finnugorkutatók nagy elődjait, JULIANUS barátot, KŐRÖSI CSOMA SÁNDORT, SAJNOVICS JÁNOST, REGULY ANTALt, PÁPAI KÁROLYt, MUNKÁCSI BERNÁTot, JANKÓ JÁNOST és PÁPAY JÓZSEFet láthattuk kronológiai sorrendben, méltatva munkásságukat és ismertette elért eredményeiket. Ebben a feldolgozásban SZÍJ ENIKŐtől, az ELTE Finnugor Tanszékének docensétől kaptunk jelentős segítséget. A teremben középkori térképek és 18. századi ábrázolások segítségével próbáltuk ilusztrálni, hogy milyen tévedések sorozatán keresztül vezetett az út a finnugor népek pontos,

tudományos megismeréséig, amelyre a második terem régészeti (FODOR ISTVÁN) és nyelvészeti (HAJDÚ PÉTER) összefoglalói nyújtottak ékes bizonyítékot.

A következő, harmadik és negyedik termek a magyarok legközlelőbbi nyelvrokonoit, az obi-ugorokat mutatták be tipikus életképekben, a Néprajzi Múzeum legértékesebb finnugor anyagából. Először egy sámánszertartást láthattunk a bálványházikó mellett, ahol a sámán a közösség védőszellemeihez fohászodik vadász- és halászszerencséért. Utána egy medveünnepi jelenet következett, benn a vadász sátrában, ahol a főhelyen a feldíszített medvebőr állt, körülötte a medveünnep kellékei és a medvét dicsőítő álarcos énekesek. Külön vitrinben álltak a medveünnep többi jellegzetes tárgyai. A negyedik teremben a tajgai prémvadászatot elevenítettük fel különböző típusú csapdák, prémes állatok és a rájuk vadászó férfialak segítségével. Önálló egységben helyeztük el a halászat és a rénszarvastartás, az obi-ugorok további fontos foglalkozásainak az eszközeit. A vadász mögött lékes halászat volt látható.

Az ötödik terem a permi nyelvcsoporthoz tartozó komikat mutatta be. Egy farönkökből épült házba pillanthatott be a látogató, ahol a hagyományos szobabelsőre jellemző elrendezésben voltak felállítva a szentpétervári múzeumból származó műtárgyak. Egy keresztelő kapcsán szerettük volna bemutatni az óhitű komik különleges, más finnugor népekre nem jellemző világát.

Az ugyancsak a permi csoporthoz tartozó udmurtok voltak láthatóak a következő teremben. A sok szép ünnepi viseletet és archaikus tárgyat, amelyet az Udmurt Nemzeti Múzeumtól kaptunk kölcsön, egy jellemző szituációval, a szent ligetben tartott áldozati szertartással elevenítettük fel. A szent ligetet imitáló terem jobb sarkában állt az imaház, a *kuala*, benne a szertartási edényekkel, díztörülközőkkel és a szertartásvezetővel. A ligetben ünnepi viseletbe öltözött férfiak és nők főzték bográcsban a megszentelésre váró ételt.

Ezután a volgai nyelvcsoporthoz tartozó mordvinokat mutattuk be az Orosz Néprajzi Múzeum anyagából, akiknél, lévén tipikus földműves nép, egy aratást záró jelenetet elevenítettünk fel. Ünnepi viseletbe öltözött asszonyok csoportja volt látható a mezőgazdasági eszközök és a learatott kékék között, amint elkészítik az utolsó kévéből a koszorút és kéri a mezőgazdaságot segítő isteneket, hogy a következő évben is jó termésük legyen. Külön vitrinben álltak az ún. fartakarók, a mordvin népviselet csodálatosan díszített, jellegzetes darabjai.

A nyolcadik teremben az ugyancsak a volgai nyelvcsoporthoz tartozó marikat egy esküvői jelenettel ábrázoltuk, lehetőséget adván ezzel a feldíszített mari lakóház, a kemence, a hagyományos szobabelső és az ünnepi viselet bemutatására. Egy olyan jelenetet rögzítettünk, amelyben a vőlegény házában a menyasszony átadja az asztalnál ülő apósának és anyósának az általa készített ajándékokat. A tárgyakat a Mari Nemzeti Múzeum bocsátotta rendelkezésünkre.

A legkisebb lélekszámú vótokat, vepszékét, líveket, izsórokat egy közös, mindnyájukra jellemző jelenetben mutattuk be az Orosz Néprajzi Múzeum anyagából. Ezekre a népekre, ahogy a többi finnugor népre is, jellemző a halottak és az ősök kultusza. A kilencedik teremben az ősök tiszteletére rendezett őszi emlékünnepet elevenítettük fel az ünnepi viseletbe öltöztetett bábokkal, a sír mellett hagyott szélkendőkkel, a sírra helyezett áldozati étellel és a temetőben közösen elfogyasztott rituális sörrel.

A balti finnek egyik legnagyobb népét, az észteket a tartui Nemzeti Múzeum anyaga képviselte egy hagyományos észti szobabelső bemutatásával, ahol éppen karácsony van, a menyeyetről lelóg a karácsonyi szalmakoszorú, a padlót termékenységvarázsló szalma borítja és éppen most várja az ünnepi viseletbe öltözött család a szerencsekívánó, álarcos alakoskodókat.

Az utolsó előtti teremben egy finn szobabelső látható, melyben a hagyományos viseletbe öltözött asszony éppen a guzsaly mellé ül, míg férje az asztalnál ülve kantelézik. A bútorok a Néprajzi Múzeum finnugor anyagából, a viseletek az Orosz Néprajzi Múzeum gyűjteményéből lettek kiállítva.

A finnugor népek sorát a magyarok zárták egy kapuvári tisztaszobával és a benne öltöző, ünnepi viseletet felvevő, templomba induló házaspárral.

Minden teremben archív felvételek egészítették ki az adott népről szóló életképeket.

A hét hónapig álló kiállítást több tízezren látogatták meg, iskolás csoportok százei tanultak itt rendhagyó történelemóra keretében, és a kiállítás anyagát egy nagy sikerű országos műveltségi verseny keretei között is feldolgozták a fiatalok.

A kiállítás egészéről és legszebb tárgyairól videofilm is készült, amely korlátozott számban megvásárolható a Néprajzi Múzeumban.

KEREZSI ÁGNES

A „Rokon népek és őshazák” című kiállítás megnyitója

Tisztelt Vendégeink!

Tisztelettel köszöntöm kedves vendégeinket itt, Budapest szívében, a 125. esztendejébe lépő Néprajzi Múzeumban, a honfoglalás ezeregyezredik évfordulójának tiszteletére rendezett kiállítás megnyitóján.

Különös jelentősége van ennek a mai napnak nemcsak a Néprajzi Múzeum életében, hanem hiszem, hogy a magyar kultúra életében is. Különös jelentősége van azért, mert Magyarországon mind ez ideig nem volt, és feltételezhetjük, hogy a későbbiekben sem lesz alkalom arra, hogy az összes finnugor nép kultúráját bemutató kiállításra kerüljön sor.

Selmeczi Kovács Attila köszönti a kiállítás-megnyitó vendégeit

(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

Száz évvel ezelőtt, az ezredéves évfordulón nem volt mód arra, hogy a finnugor népekről megemlékezzenek. A millennium nagy nemzetünneplő pompájából azonban a Néprajzi Múzeum kivette részét, s a svéd Skansen után a világon másodikként rendezett szabadtéri múzeumi kiállítást, huszonnégy vármegye kultúráját bemutatva. Most, száz esztendő után a Néprajzi Múzeum megint jelentős munkával lép a nemzet színe elé, megteremtette azt, amit száz éve nem lehetett: egy olyan kiállítást, amelyben minden finnugor nép képviselteti magát.

Különös jelentősége van e napnak azért is, mert ennek a kiállításnak aktualitást ad az, hogy ebben az esztendőben, augusztusban Magyarországon kerül megrendezésre a II. Finnugor Világkongresszus. Ezen a világkongresszuson köszönhetjük a finnugor népek háromszáz képviselőjét, akik megnézhetik a Néprajzi Múzeumban, hogy hogyan látják őket itt, Európa szívében, hogyan látja őket a „nagy nyugati testvér”, milyen képet alakít ki róluk. Láthatják önmagukat és egymás kultúráját is. Hiszem, hogy ennek jelentősége túlmutat a muzeológián, túlmutat a kultúrán – ez már politika, jelentős politikai esemény. És ha a politikánál tartunk, engedjék azt megjegyezni, hogy ez az esemény az első alkalom arra, hogy öt intézmény egyenrangú félként együttműködve teremt meg egy olyan kiállítást, amilyent néhány évvel ezelőtt még el sem tudtunk volna képzelni, hiszen akkor az öt közül négy intézmény alá- és fölérendeltségi viszonyban állt egymással. Ma, a kiállítás szervezésében egyenrangú félként vehetett részt az Orosz Néprajzi Múzeum mellett az Udmurt, a Mari és az Észt Nemzeti Múzeum.

Ez is azt példázza, hogy a kultúra talán az egyetlen eszköz, amellyel az összefogást erősíthetjük, és nagy szükség van egy új tartalommal megtöltött államközi együttműködésre ezen országok között. Köszönöm szépen!

SELMECZI KOVÁCS ATTILA

*

Hölgyeim és Uraim! Kedves Barátaim!

Minden nagy átalakulás elkerülhetetlenül együtt jár a közösség elbizonytalanodásával. Ma ezt az elbizonytalanodást a magyarság aggódása és reményei kísérik. Aggódás az értékek jövőjéért és remény a jövő új értékeiben. A múzeumok feladata az értékek megőrzése a jövő számára, s ez nem könnyű feladat. Nemcsak az anyagiak szűkössége miatt, hanem azért is, mert a kultúra magyar és egyben egyetemes értékeit nemcsak tárolni, őrizni, leltározni és feltárni kell, hanem újra meg újra friss szemmel és új szempontokból felfedezni. A most nyíló kiállítás egy ilyen felfedezőútra hív meg minket.

Száz év telt el azóta, hogy a magyarság megünnepelte a honfoglalás ezeréves évfordulóját. A századvégi ünneplők a múltat egy hősies és szépséges világ fénytörésén át szemlélték. Száz év után újra ünneplünk. Az egykori ünnepeket átlengő hősiesség és szépség maszkja azóta lepattogzott. Kevésbé hízelgő, de talán emberibb arc tűnt elő.

Az elmúlt, embert pusztító és emberséget próbáló évszázad realistábbá tett bennünket. A millicentenáriumi ünnepek fogadtatásának megítéléséről készített országos, reprezentatív közvélemény-kutatás eredményei szerint a megkérdezettek 78%-a állította azt, hogy ha egy csoda folytán Árpád vezér ma feltámadna, elégedetlen lenne Magyarországgal. Ugyanakkor a közvélemény azzal is tisztában van, hogy az elégedettség kivívásának egyetlen eszköze van: az egyéni teljesítmény. Az ország csak akkor tud többet tenni polgáraiért, ha a polgárok is többet tesznek magukért. Önbizalommal kell előretekintelnünk. Múltunk ritkán tartogatott

Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter a kiállítás megnyitóját tartja

(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

olyan pillanatot, mint ez a mostani. Választhat az ország. Választásunk eredményeképpen hosszú időre eldönthetjük utódaink jövőjét, melynek színtere reményeink szerint az egyesült Európa lesz. Önbizalmunk egyik pillére a hit, hogy jól fogunk választani. A másik pillér a megtett út ismerete.

A végtelenbe tekint vissza az, aki egy nép eredetét kutatja. Ez a kiállítás megkísérli és kihívja a végtelent, amikor kísérletet tesz arra, hogy visszavezessen a magyarság által megtett út legelejére, és megmutassa azokat a körülményeket, melyek között felhangozhatott az első magyar mondat.

A közösség érzése és tudata a közvetlen leszármazottak körén belül, a családban és a rokonságban alakul ki, és ezt követően koncentrikus körökben tágul, akár az egész emberiségig. Sokféle elképzelés kering a magyarság származásáról. A stilizált, romantikus, mitikus elképzelések pompája elfakul a tudományos megközelítések mértéktartásához képest.

Nyelvünk rokonsága kikerülhetetlen és megváltoztathatatlan tény. Nem vagyunk egyedül, számon tartanak bennünket a távolban, ahol a nyelvünkkel rokon szerkezetű és hangzású nyelveket beszélő népek élnek. A magyar nyelv finnugor rokon nyelveit beszélő népek úgy tekintenek ránk, mint ahogyan mi magunk nézünk Nyugatra szakadt hírneves hazánkfiaira, akikre joggal lehetünk büszkéek, akik joggal lehetnek büszkéek ránk.

A kötődés nem lehet egyirányú. A rokonság, még ha időben és térben távoli, bennünket is kötelez. Régi magyar álom az őshaza megtalálása, régóta táplált a julianusi remény, hogy magyarokra bukkanunk Keleten. A magyar tudós utazók a középkor óta járják a tőlünk keletre fekvő messzi vidékeket, hogy felfedezzék, megismerjék az ott maradtakat, akiket jó vagy rossz sorsuk megkímélt attól, hogy Európa közepéig sodortassanak. JULIANUS barátától REGULY ANTAL-on át a ma élő néprajzos, antropológus és nyelvész kutatókig folyamatos a törekvés, hogy minden fontos adat rendelkezésre álljon nyelvrokonaink életéről. Az itt bemutatott anyag részben az elmúlt százötven év gazdag gyűjtőmunkájának termését mutatja be.

Távol élő nyelvrokonaink külön-külön kis népek, akikhez képest mi, magyarok szinte nagyok tűnhetünk. Valóban nagy a felelősségünk, hiszen tapasztalhatjuk, mint legutóbb maga GÖNCZ ÁRPÁD is láthatta, hogy mekkora ragaszkodás, szeretet és érdeklődés él iránunkban nyelvrokonaink körében. Az ezredvég felértékelte a kulturális kötődéseket, melyeknek pótolhatatlan szerep jut a nemzeti identitás forrásainak megtisztulásában. Ez a kiállítás is tudatosíthatja, hogy a kultúra által formált magyar nemzeti identitás a befogadás és a kisugárzás egységében áll előttünk.

Korunkban átrendeződnek a nagy létszámú és a kis létszámú népek kapcsolatai. A nagyság mércéje egyre kevésbé az erő és a hatalom képessége. Minden nép, minden kultúra nagy, mely az értelmes élet perspektíváját tartogatja a vonzásában élők számára, akik abban a bizonyosságban élhetik életüket, hogy folytatói a hagyománynak, melyet megújítva utódainknak adnak át.

Változóban vannak az elmaradottságról és a haladásról alkotott fogalmaink. Míg a civilizációs fejlődés ellenállhatatlanul ragadja magával még azt is, aki ellene szegül, a kultúrákat nem hasonlíthatjuk össze aszerint, hogy melyik fejlett, melyik fejletlen. A most nyíló kiállítás remek példa arra, hogy nyelvrokonaink milyen csodálatos kulturális teljesítményekre képesek. A mariknak, udmurtoknak, hantiknak és a többi testvérnépnek megőrzésre méltó, nagyszerű hitvilága, irodalma, népzeneje, felsőoktatási rendszere, tudománya, művészete, modern szellemi élete van. A távolság ma már nem akadály a ismerkedésnek és az együttműködésnek. Remélem, hogy ez a kiállítás csak egy lépés azon a hosszú közös úton, melynek kezdete évezredekre nyúlik vissza.

A finnugor népek kölcsönös kulturális kötődése modell, mely szerencsésen keresztbe metszi a kultúránál hatalmasabb gazdasági, politikai erőknek az egész földgolyót átfogó hálózatát, melynek hatására a kultúra is uniformizálódik. A kulturális önazonosság azonban véd és megtart.

A rokon népek kultúrájára is áll a kisugárzás és befogadás egysége. Az orosz kultúra jelentős hatással volt és van a kis finnugor népekre, miként ők is hatottak a velük együtt élők-re. Tanulhatunk egymástól, hogyan éljünk együtt a más nyelv, más szokásrend, más nemzeti felfogás vonzásában élőkkel. Az együttélés harmóniájának fenntartása és fejlesztése mindig időszerű feladat, ott éppen úgy, mint itt, Európa közepén. A szellemi cserére alapozott kulturális élet nem finnugor specialitás, hanem az eltűnéssel szembeni egyetlen lehetőség, függetlenül attól, hogy az eltűnés a hatalmasabba való beolvadás vagy az uniformizáció műve.

Miként a lélek nem létezhet test nélkül, a kultúra sem lehet meg éltető, tápláló intézmények, szervezetek, anyagi erőforrások és értő, pártoló, segítő emberek nélkül. A magyar kulturális kormányzat a jövőben is minden segítséget meg kíván adni ahhoz, hogy a kulturális csere tovább bővüljön, a „finnugor hálózat” szálai erősödjenek. Számítunk arra, hogy ez a kiállítás felkelti a közönség érdeklődését, és lesznek látogatók, akik maguk is vállalkoznak az utazásra, az ismerkedésre.

Köszönettel tartozunk a Finn Nemzeti Múzeumnak, az udmurt, mari és észti néprajzi gyűjteményeknek, valamint a szentpétervári Orosz Néprajzi Múzeumnak, hogy ez a gazdag, informatív kiállítás itt, a magyar Néprajzi Múzeumban megszülethetett, példát mutatva arra, hogy a kulturális identitás keresésére ösztönző különbözőn akarás nem irányul senki ellen, nem azonos a megkülönböztetés végzetes, megszállott téveszméjével.

Ezeknek a gondolatoknak a jegyében szeretném megnyitni a kiállítást, Önöknek pedig kellemes élményt kívánok megtekintése során. Köszönöm szépen!

Százéves a Néprajzi Falu

Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 1996. május 2.–november 2.

A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum a centenárium évében kiállítással emlékezett meg elődjéről, az Ezredéves Országos Kiállítás keretében 1896-ban megnyitott Néprajzi Faluról.

A kiállítás helyszíne a Felső-Tisza-vidéki tájegység sonkádi csürje volt, ahol a belépőt a millenniumi kiállítás egyik attrakciója, a magyarvalkói templom nagyméretű fotógrafikája fogadta. Ennek fiatornyos, galériás, faszindellyel fedett tornya rögtön megteremtette az asz-szociációt a mai szabadtéri múzeum emblémájául szolgáló nemesborzovai harangtoronnyal. A kiállítás elsősorban korabeli dokumentumok, archív fotók, rajzok, levelek, kiszállási je-lentések, gyűjtési feljegyzések, költségvetési kimutatások segítségével elevenítette fel azt a hatalmas vállalkozást, amelynek eredményeképpen alig két és fél esztendő alatt az ország etnikai képét híven reprezentáló, huszonnégy berendezett és viseletbe öltöztetett bábukkal felszerelt falusi ház, illetve udvar épült fel.

A kiállítás első része a Néprajzi Falu európai és magyar előzményeit ismerteti. Archív fotók idézik fel az 1867-es párizsi, az 1873-as bécsi világkiállítás, az 1885-ös budapesti or-szágos kiállítás, végül az 1895-ös prágai cseh–szláv kiállítás népi épületeit.

A kiállítás gerincét a millenniumi Néprajzi Falu megvalósítását bemutató egység képezi. A látogató összefoglaló tablón általános tájékoztatást kap a munkálatok kronológiájáról, lefolyásáról, majd fotók és iratok szemléltetik a gigantikus vállalkozás egyes állomásait. Néhány jól kiválasztott objektum fókuszba állításával (mint a büdszentmihályi és csongrádi ház) különösen jól követhető az épület-kiválasztástól a megvalósulásig tartó munkafolyamat. A dokumentumokból megismerhetjük a házakat kiállító megyék szempontjait, állásfoglalását

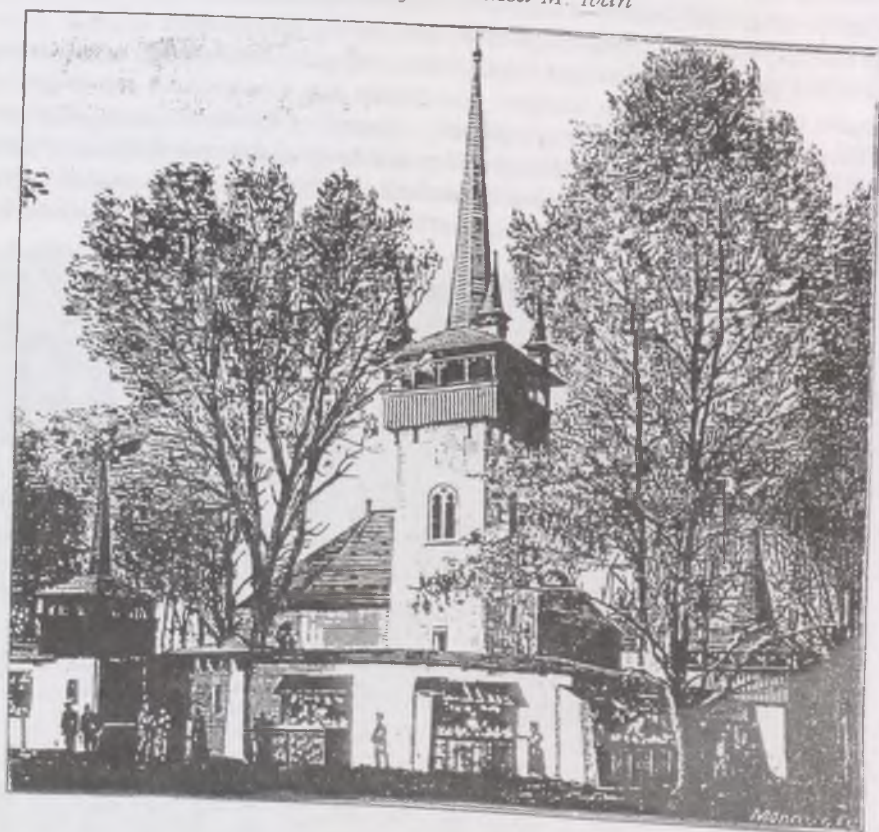

A kiállítás meghívója a millenniumi Néprajzi Falu képével

Száz éves a Néprajzi Falu

Kiállítás
Szabadtéri Néprajzi Múzeum
1996. május 2-november 2.

Forgatókönyv: Balassa M. Iván

is: így az épület-kiválasztást végző JANKÓ JÁNOS sajnálatára a megyék vonakodtak már elavultnak számító, régies, kémény nélküli házat felépíteni.

A kiállítási tér közepét a büdszentmihályi ház eredeti épületelemekkel megjelenített részlete foglalja el. A tornácra egy berendezett konyhába és szobába lép a látogató. A bútorok a millenniumi kiállítás enteriőrjének darabjai, amelyek a kiállítás lebontása után a Néprajzi Múzeum gyűjteményébe kerültek.

A kiállítás záró része a megvalósult Néprajzi Falut szemlélteti annak helyszínrajzával, és a helyszínrajz sorrendjében elhelyezett, az egyes lakóházakat megjelenítő fotókkal. Itt láthatóak a millenniumi kiállítás egyéb néprajzi vonatkozású építményei is (székely kapu, hortobágyi pásztorépítmények, debreceni csárda, bosnyák kávéház stb.) és a Néprajzi Falu látogatóiról, rendezvényeiről készült archív felvételek is. A kiállítást két, az épülő szentendrei szabadtéri gyűjteményre, a Néprajzi Falu utódjára utaló színes fotó zárja.

A száz évvel ezelőtti hatalmas vállalkozás történetét, megvalósulását, rövid életét meg-elevenítő kiállítás gondolkodásra készíti a látogatót: mire volt képes az országos összefogás röpké két és fél esztendő alatt! A rendező, BALASSA M. IVÁN érdeme, hogy a már ismert, publikált dokumentumok mellett sikerült vidéki múzeumokban, megyei levéltárakban eddig közöletlen, új anyagot is felkutatnia.

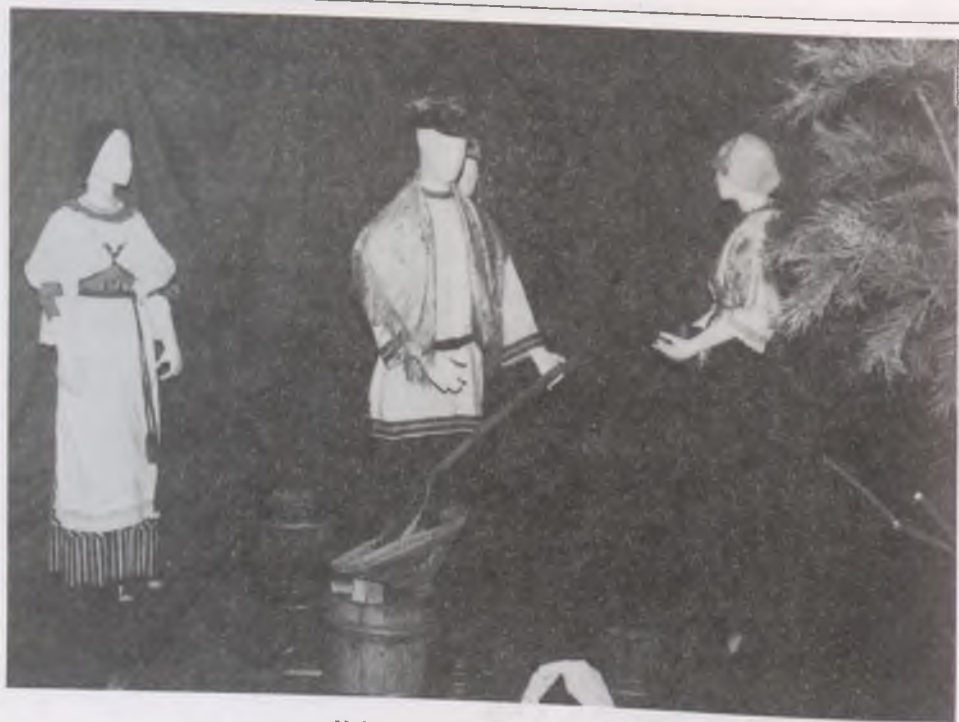
A kiállítást 1996. május 2-án nyitotta meg HABSBERG GYÖRGY – ugyanazon a napon, amikor az Ezredéves Kiállítást, s benne a Néprajzi Falut FERENC JÓZSEF, Magyarország királya megnyitotta.

Habsburg György a kiállítás megnyitóját tartja

H. CSUKÁS GYÖRGYI

Halottak napja a balti finneknél
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

Halotti emlékűnnep a balti finneknél temetőjében
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

TÉKA

A magyarországi nemzetiségek néprajzi kötetei

Közel negyedszázados évforduló indokolja, hogy szóljunk egy periodikáról. 1972-ben a Magyar Néprajzi Társaság és az MTA Néprajzi Kutatócsoportja konferenciát rendezett, amely a kisebbségi tradicionális kultúra kutatásának áttekintését tűzte ki célul. A tanácskozáson ORTUTAY GYULA és BALASSA IVÁN kezdeményezték, hogy a kisebbségek népi kultúrájának érdekében jelenjenek meg periodikák az egyes nemzetiségek nyelvén.

A javaslatot tett követte: 1975 őszén megjelentek a *Magyarországi nemzetiségek néprajza* című kiadványsorozat első példányai. Az időzítés is szerencsés volt: a kötetek a Békéscsabán megrendezett I. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia alkalmával kerültek a hazai és külföldi kutatók kezébe.

A kötetek fölül mindvégig a Magyar Néprajzi Társaság tartotta védernyőjét, s ezek a Társaság gondozásában, de a nemzetiségi szövetségekkel szoros együttműködésben jelentek meg. A szakmai és tudományos színvonalért a Társaság képviselőjében a közös főszerkesztő felelt; az első tíz évben BALASSA IVÁN, majd UJVÁRY ZOLTÁN, 1993-tól pedig EPERJESSY ERNŐ látta el ezt a feladatkört.

A kötetek megszületése és létezése anyagi háttér nélkül természetesen nem lett volna lehetséges. A sorozatokhoz 1972 táján a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Önálló Osztályának vezetője, KÖVÁGÓ LÁSZLÓ, az ügy lelkes támogatója teremtette meg az anyagi háttérrel. Az éltető gazdasági forrást azóta is folyamatosan a Művelődési és Képzési Minisztérium mindenkor, kisebbségi ügyekkel foglalkozó főosztálya biztosítja. Ha arra gondolunk, hogy hány jobb sorsra érdemes kiadványsorozat tűnt el azóta szűkös anyagi okok miatt, akkor a nemzetiségi néprajzi kötetek negyedszázados létezése alkalmával csak a tisztelet hangján szólhatunk a főhatóság megértő támogatásáról.

A szervezés és szerkesztés feladatát ugyancsak neves, hazai nemzetiségi személyek látták el. A németet kezdetől fogva MANHERZ KÁROLY, a szlovákot GYIVICSÁN ANNA és KRUPA ANDRÁS, a délszlávot KISS MÁRIA, majd FRANKOVICS GYÖRGY, a románát előbb KOVÁCS ÁGNES, később pedig HOCOPÁN SÁNDOR szerkesztette.

1993-ig a nemzetiségi néprajzi kötetek családjának négy tagja volt, amely a nagyobb létszámú, „klasszikus” kisebbségek népi kultúráját tárta föl:

- *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen* (német);
- *Národopis Slovákov v Maďarsku* (szlovák);
- *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj* (délszláv);
- *Din tradiționale populare ale Românilor din Ungaria* (román).

Pontosabban a négy kötet hat etnikai csoportot képviselt, ugyanis akkor az *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj* délszláv címszó alatt a kötetben horvát, szerb és szlovén tanulmányok „testvéri egyetértésben” még együtt jelentek meg.

A társadalmi rendszerváltást a nemzetiségi néprajzi kötetek sem vészték át törés nélkül. 1990 után a nemzetiségi szövetségek és a Tankönyvkiadó Vállalat válsága, megszűnése miatt a kötetek sorsa is megrendült. Az 1989-es évfolyamok csaknem teljes egészében zúdzába kerültek, a kéziratoknak nem volt gazdájuk, három évig nem jelent meg semmi. Így történt, hogy az 1992-ben tartott békéscsabai konferencián a Magyar Néprajzi Társaság úgy döntött, a köteteket teljes szervezési és kiadási joggal ismét hatáskörébe veszi, és gondozásukat a Nemzetiségi Szakosztályra bízta.

A nemzetiségi néprajzi periodika ismét feltámadt, 1993-ban napvilágot láttak az újabb kötetek, sőt, a sorozat egy népszerű új „taggal”, a *Cigány néprajzi tanulmányokkal* bővült.

A kibontakozás tovább folytatódott. Miután az 1993-ban hozott nemzetiségi törvény tizenhárom nemzetiséget deklarált Magyarországon, a néhány ezres lélekszámú etnikai csoportok számára egy újabb, de összevont tanulmánykötetet indítottunk el, amelynek első száma *Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin kisebbség néprajzából* címmel jelent meg anyanyelvükön és magyarul.

1993 óta – az ismert történelmi események háttérében – a korábban délszláv kötet is különvált. Évenként külön sorozatban jelenik meg a kilencvenezres horvátság kötet, az *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, illetve kétévenként az öt-ötezer körüli lélekszámú szerbek és szlovének külön kötetei, az *Etnografija Srba u Mađarskoj* és az *Etnologija Slovencev na Madžarskem*, váltakozva a más kisebb etnikumok közös kötetével. Végül is így lett teljes a nálunk élő kisebbségek néprajzi kötetekinek palettája.

„Amikor az első német, szlovák, délszláv, román kötet megjelent, nemcsak a vállalkozás volt új, hanem még inkább a feltárt néphagyományanyag. Akkor talán többen is kételkedtek, vajon sikerül-e folyamatosan új és új kötetekkel a közönség elé állni. A reményteli várakozásokat is felülmúlja, hogy e sorozatoknak azóta sem kell kézirathiánnyal szembenézniük” – írta KODOLÁNYI JÁNOS. Valóban, az azóta megjelent kötetek száma ötvenöt, és készülöben van további hat; majdnem egy kiskönyvtárnyi anyag. Ezeket a köteteket elsősorban az érintett kisebbség tartja számon, itthon és külföldön büszkélkedik vele, de megjelenésüket figyelemmel kísérik Berlin, Stuttgart, Pozsony, Zágráb, Bukarest és más városok néprajzi intézetei. Ha késik, rákérdeznek: lesz-e folytatás? Legutóbb a kis létszámú nemzetiségek kötetéiről Tallinnból és Szentpétervárról érkezett érdeklődés, ahol tudományos fórumokon közöltek belőle ismertetéseket.

Hogy mit jelentenek az egyes nemzetiségek számára az anyanyelvükön megjelenő tanulmánykötetek, könnyebben megérthető, ha arra gondolunk, mit is jelentenek számunkra az Erdélyben, Felvidéken, Délvidéken megjelenő magyar néprajzi kiadványok.

Bár ezek a kötetek elsődlegesen a nemzetiségeket szolgálják, az egyes tanulmányok egyben a tudomány és az egyetemes emberi kultúra értékeit is hordozzák. Jellegzetességük, hogy a gyakorlatban az általánosnál nagyobb intenzitással hatnak vissza az egyes kisebbségek művelődési, társadalmi életébe, és lesznek az anyanyelv megbecsülésének, a nemzeti hovatartozás vállalásának ösztönzői. Számos példát tudunk arra, hogy egy-egy tanulmány a már-már feledésbe ment kultúra újraalkotásához vezetett, az iskolai oktatásban a nemzeti önismeret egyik forrásaként mint kézikönyveket használják. Ezek a tanulmányok azonban nem lennének teljes értékűek, míg azokat csak egy-egy nemzetiségi olvasó ismerhetné meg. Mivel a más nyelvű népek archaikus kultúrája a századok során folytonos kölcsönhatásban élt itt egymás mellett, minden kisebbség nyelvét nem ismerve több etnográfus fejezte ki óhaját, hogy egyik-másik tanulmányt szívesen olvasná magyarul is. Így történt aztán, hogy 1996-ban a szerkesztőbizottság kísérletképpen *Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi kötetéből* címmel egy magyar nyelvű könyvet is megjelentetett.

A kiadvány életre hívásakor egyértelműen megfogalmazódott, hogy az egyes kötetek kizárólag a hazai kisebbségek hagyományos kultúrájával foglalkozzanak. A szerzők többsége a hazai nemzetiségek közül való, de lapjain gyakran publikálnak neves külföldi etnológusok és magyar szerzők is. A kötetek az *Ethnographia* példájára tanulmánygyűjtemények. Tárnyuk elsődlegesen a folklór: a népzene, a néptánc, a naptári ünnepekhez kötődő néphagyományok, a dramatikus játékok, az emberi élet nagy fordulójának szokáshagyományai. Az anyagi kultúra vonatkozásában a népviselet, népi díszítőművészet, kismesterségek, táplálkozási szokások, építkezés stb. adják az írások nagy részét. Mint a nemzetiségi lét más fontos

faktorai, helyet kapnak a nyelvjárás, néphit és népi vallásosság kutatott területei is a kötetekben.

Talán nem túlzás azt állítanunk, hogy a Magyar Néprajzi Társaság nemzetiségi sorozata egyedülálló vállalkozás Európában. Rendszeres megjelentetésük nem kis terhet és felelősséget ró a Társaságra, illetve a Nemzetiségi Szakosztályra. Mégis szívesen és a Magyar Néprajzi Társaság szellemében azon meggyőződéssel tesszük, hogy mindez egymás kultúrájának tárgyilagosabb megismeréséhez, a kölcsönös emberi megértéshez, az európaiság gondolatához visz közelebb.

EPERJESSY ERNŐ

Könyv a szűcshímzésekről

Harmincöt esztendő szorgalmában a gyümölcse. A könyv értéke azzal együtt jeles, hogy a címe – *Békés–Csongrád megyei szűcshímzések régen és ma* – eleve érdeklődővé tesz bennünket. Szerzője Kaszaperen él, amelyről a máig szépen sugárzó *Röpülj, páva!* népdalverseny televíziós közvetítése idején szerezhettünk tudomást.

Orvos férje segítségével gyűjtötte a szerző a régi békési szűcshímzésmaradékokat, amelyek kiváló alkalmat nyújtottak a minden szépre és jóra folyton figyelő, érdeklődő asszonynak, SZABÓNÉ T. NAGY ZSÓFIÁnak ahhoz, hogy ezeket a csodálatos díszítéseket újraalkossa.

Közben több mint száz asszonytársával díszítőművész-szakkörben dolgozott együtt, amely munkának a híre már évtizedekkel ezelőtt átlépte az államhatárokat, és lett napjainkra határok nélkülivé. Régtől fogva nincs díszítőművészek kiállítása nélkülük. Meg sem próbálom felsorolni a kiállítások számát, az ott szerzett minősítéseket és eredményeket. Annyi biztos, hogy már nemcsak az alkotásokból, hanem a szép eredményeket dokumentáló oklevelekből és kitüntetésekéből is lassan múzeumot lehet nyitni.

T. NAGY ZSÓFIA pár esztendő óta a Csongrád megyei szűcshímzéseket is kutatja. Ebben a munkájában amolyan textilszekrények fiókjait húzogató-tologató segítsége lehettem a szegedi múzeumban. Csodálattal és figyelemmel hallgattam nagy szakértelemmel mondott szavait, amelyeket a szűcshímzések békési, illetve Csongrád megyei vonatkozásairól mondott.

A megkapóan szép küllemű, *Életemről* címmel megírt kis önéletírását, és a sok-sok színes és fekete-fehér szűcshímzésfotót, az annál is több hímzésrajzot tartalmazó tanulmány komoly segítség lehet az országban működő díszítőművész-szakkörök számára. És azoknak is, akik otthon dolgoznak, elsősorban a saját örömeikre, de nemcsak azért. Hiszen az alkotók mindegyike egyszer kilép zártságából és felmutatja magát.

T. NAGY ZSÓFIA felmutatta magát. Igaz, ő sohasem élt zártságban, hanem érdeklődött, rögzített és továbbadott.

Ezt teszi jelen munkájának közreadásával is, amelyhez VARGA MARIANNA írt bevezető szavakat, bepillantást nyújtva Zsófia asszony utóbbi alkotó és újraalkotó harmincöt gazdag esztendejének eredményeibe – és céljainak sokaságába. Amikor kellően átérezte munkájának fontosságát, már a megszállottság által vezérelt munkaszeretet szinte magától értetődően sugárzott át azokra, akik vele, mellette alkottak.

Szeretettel és örömmel köszöntjük T. NAGY ZSÓFIA kötetét. Kívánjuk, hogy az alkotás és újraalkotás nemes öröme sugározzon mindazokra, akiknek szívében és lelkében mécesst tudott és tud gyújtani a – mondjuk ki! – T. NAGY ZSÓFIA-iskola.

A könyvet Szegeden a Juhász Gyula Művelődési Központ adta ki. A fényképeket BALOGH FERENC, DÖMÖTÖR MIHÁLY, illetve PLOHN JÓZSEF, a rajzokat a szerző készítette. Lektorálta BORBÉLY JOLÁN néprajzkutató.

IFJ. LELE JÓZSEF

Finn szobabelső
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

Karácsonyi álarcos alakoskodók érkezése egy észti családhoz
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

Katona Imre hetvenöt éves

Folkloristához illően háromszoros ismétlésre kerül sor. 1981-ben az *Artes Populares* és az *Ethnographia* hasábjain a hatvanéves, 1991-ben a *Néprajzi Hírek* felkérésére az immár hetvenéves KATONA IMRE munkásságát méltathattam. Akkor tudományos dolgozatainak bibliográfiáját is olvashattuk. Most, harmadszor ugyanúgy tehetünk. Köszöntjük a magyar népköltészet-kutatás élő klasszikusát, egy mindig dolgozó kollégát, mindig segítőkész barátot, egy derűs és boldog embert. Újabb műveit, reméljük, sokan ismerik. Ez élete értelme, az írás, tanítás, ismeretterjesztés. Már korábban is kitűnt igen konkrét, számoktól és statisztikáktól sem visszariadó módszere. A geográfusmúlt pedig abban is mindig megjelenik, ahogy a népköltészet jelenségeit mindig tájak keretébe illeszti, úgy tagolja. Társadalom-néprajzi érdeklődése közismert, és ez nála nemcsak múló divat volt. Amikor legújabb írásaiban mindig a társadalom áll az elemzés közepén, etnológiai áttekintéseiben az ösközöségtől napjainkig mindig egész kultúráról kapunk vázlatot. Esztétikai, poétikai érzékenysége sem kopott. Mindez életműve korábbi szakaszaiban is megfigyelhető volt, most azonban még nyilvánvalóbbá vált. Amikor 1983-ban önszántából nyugdíjba ment, aligha sejtette, mivel is jár ez a döntés. Azóta sok barátja hunyt el, kedves kutatási területe, a Drávaszög pedig kis híján megsemmisült. Azt meg sem merem kérdezni, mire elég ma nyugdíja? Ám e sok változás között két dolog változatlan maradt: színvonalas munkássága, tiszteletre méltó személyisége. Bizom benne, így lesz ezentúl is, újabb ünnepek reményében.

Noha az *Új magyar irodalmi lexikon* baráti kéz írta címszavában majdnem mindig pontos, használható – onnan mégis hiányzik maga az ember. Ez a látszólag egyszerű, igénytelen, nagyon is szerény, nem toladó ember. Ám aki ismeri, tudja, mennyi mindenre volt eddig is ideje, energiája, tudása. Summázó munkákat ír régóta, amelyekben egy szuverén és földhözragadt szemlélet nyilvánul meg. A második jelzőt is dicséretnek mondom. KATONA tanár úr állításai ugyanis a vaskos realitást képviselik. Arról van véleménye, amiről tud. És arról megbízható véleménye van. Ezért maradandóak tanulmányai. Ezért vállalhatja egész életművét ma is, minden szakaszában. Csodálkozva nézhetjük, annyi szélkakas és tofafújt hólyag között hogyan is tudott mindig ilyen egyszerű, egyértelmű, tisztességes tudós maradni. Talán csak akkor nem objektív, ha barátait, tanítványait (olykor ellenségeit is) protezsálja, segíti. Ilyenkor sosem volt jó tulajdonságokkal is felruházta őket: mondjuk Anonymustól napjainkig. Kíváncsi lennék arra, *Naplójában* mit ír róluk, rólunk. Ha csak az utóbbi hatvan életévet nézzük, volt itt meglepetés, fordulat elég. Azt köszönjük, amikor köszöntjük, hogy ez az életmű példakép. Tudományos, erkölcsi és emberi mérce is. Ilyenek lehetnénk mi is, ha tudnánk. Háromnegyed évszázad nagy mű: nem is érdemes másképpen végigélni, mint ahogy KATONA IMRE tette, és – reméljük – még teszi is sokáig. Hiszen már alig várjuk az ezredforduló vicceit.

VOIGT VILMOS

Katona Imre irodalmi munkássága III. (1991–1996)

KATONA IMRE irodalmi munkásságának első részét az *Ethnographia* (XCII. 1981. 4. 560–567.), második részét pedig a *Néprajzi Hírek* (XX. 1991. 2–3. 128–131.) közölte.

Könyvek, tanulmányok, cikkek

- 1991
- Az Ethnographia szerkesztése és lektorálása. *Néprajzi Hírek*, XX. 3. 24–26.
 - Felzárkózásunk esélyei. Egyenlőtlen fejlődés – kiegyenlítőedés. *Délsziget*, XXI. 1–3.
 - MÓRICZ ZSIGMOND: *Szatmári gyűjtés. I. Balladák és versek. II. Lírai dalok és versek.* [Szerkesztette] (Magyar népköltési gyűjtemény, 17–18.) Budapest
- 1992
- A drávaszögi folklór helye a magyar néphagyományban. *Néprajzi Látóhatár*, 1. 1–2. 125–131.
 - *Az emberi élet első szakaszának néprajza. Gyermekkor, serdülőkor, ifjúkor* Budapest, Budapesti Művelődési Központ
 - A folklór „provincializmusa” Csongrád város példáján. In: FÁBIÁNNÉ SZENCZI IBOLYA szerk.: *Csongrád megye irodalmi öröksége.* Csongrád–Szentés, 9–18.
 - Gondolatok a „második” nem kidolgozatlan néprajzáról. *Délsziget*, XXIV. 24–27.
 - History and local (ethnic) groups in Hungary. *Műveltség és Hagyomány*, XXVI–XXVII. 629–636.
 - Mi van ma, mi van ma?... Fejlődés – válság – rendszerváltás és az ifjúsági mozgalmak. *Forrás*, XXIV. 5. 44–51.
 - A népi előítéletek tér és idő feletti rendszere. A népek önmagukról és másokról. *Tekintet*, V. 2. 43–58.
 - *Utak a néprajzhoz – a néprajz útjai. Alapozó tanulmányok a népről és a néprajztudományról.* Budapest, Budapesti Művelődési Központ
- 1993
- *Egy szép dologról én emlékezem... Csöbrös István kopácsi énekeskönyve.* [Szerkesztette LÁBADI KÁROLY-lyal] Újvidék
 - Egyének és társadalmak kényszerpályákon. Etnikai stratégiák és taktikák. *Tekintet*, VI. 5–6. 26–30.
 - *Magyar népmesék.* [Szerkesztette] (Móra klasszikusok) Budapest, Móra
 - Móricz Zsigmond szatmári gyűjtései. In: SZABÓ B. ISTVÁN szerk.: *A Magvető nyomában. Móricz Zsigmondról.* Budapest, 144–148.
 - *A munkálkodó ember környezete, alkata, eszközei és munkaszervezetei.* Budapest, Budapesti Művelődési Központ
 - Néprajzi oktatás a Pedagógus Továbbképző Népművészet–Kézműves Tagozatán. *Néprajzi Hírek*, XXII. 3–4. 56–57.
 - Névhasználat helyi színezetű csongrádi szólásokban. *Névtani Értesítő*, XV. 170–172.
 - Pongrácz Lajos és „Ipoly táji” népdalgyűjteménye. [HÁLA JÓZSEFFel] In: LISZKA JÓZSEF szerk.: „*Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok!...*” *Tanulmányok a 65 éves Ág Tibor köszöntésére.* (Népismereti könyvtár, 7.) Komárom–Dunaszerdahely, 27–79.
 - Szerelmi népdalaink csoportosítása Móricz Zsigmond szatmári gyűjtése alapján. *Ethnographia*, CIV. 135–141.
 - A tanyavilág múltja, jövője. *Délsziget*, XXV. 28–30.
- 1994
- Albán néprajzi útikalauz. Területi, nemzetiségi, népi, vallási csoportok és törzsi maradványok Albániában. *Néprajzi Hírek*, XXIII. 1–2. 54–64.
 - *Antropológia. Néprajzi meghatározások.* Budapest, Budapesti Művelődési Központ

- Egy félezer éves bordalunk kései szövegelemékei. *Néprajzi Látóhatár*, III. 3–4. 202–204.
- Esővarázslás és állatviadal a csongrádi gyermekjátékokban. *Oppidum Csongrád*, 1994. 45–47.
- *Fejezetek a népköltészet köréből.* (Néprajz egyetemi hallgatóknak, 17.) Debrecen, KLTE
- *A helyzet reménytelen, de nem komoly. Politikai vicceink 1945-től máig.* Budapest, Móra
- A kopácsi énekeskönyv nemzetközi és tudományközi jelentősége. *Folklór és Tradíció*, VII. 176–184.
- Ne sutor ultra crepidam!... A rendszerváltás szerep- és helycseréi közéleti viccekben. *Tekintet*, VII. 1–2. 119–128.
- Népi kéziratos katonakönyveink művelődéstörténeti jelentősége. *Honismeret*, XXII. 2. 72–74.
- Rendszerváltások – visszarendeződések. Korszakváltásaink mechanizmusa. *Forrás*, XXVI. 7. 64–72.
- 1995 • Kubikusok és téglások. In: KÖVÉR LAJOS–TÓTH SÁNDOR LÁSZLÓ szerk.: *Kiskundorozsma. Tanulmányok.* Szeged, 440–456.
- A magyar–délszláv együttélés emlékei a csongrádi népnyelvben. *Oppidum Csongrád*, 1995. 53–55.
- Még állásban vagyok... (Vicc-)történeti visszpillantás az 1988-as félfordulat évére. *Délsziget*, XXV. 32. 17–27.
- 1996 • A csongrádi kubikosság. *Honismeret*, XXIV. 3. 68–71.
- Folyamatosság vagy megszakítások? Népi kultúránk több ezer éves modellje. *Tekintet*, IX. 1–2. 172–185.

Könyvismertetések

- BÉNYEI JÓZSEF: *A rigmusköltészet az ötvenes években.* Debrecen 1992. — *Ethnographia*, CIV. 1993. 274–276.
- PALÁDI-KOVÁCS ATTILA: *Ortutay Gyula.* (A múlt magyar tudósai) Budapest 1991. — *Ethnographia*, CIV. 1993. 643–645.
- POGÁNY PÉTER–TARI LUJZA szerk.: *Dalfűzér 1844. Tompa Mihály kéziratos, kottás népdalgyűjteménye.* Miskolc 1988. — *Ethnographia*, CIII. 1992. 320–321.
- VARGYAS LAJOS főszerk.: *Magyar néprajz. V. Magyar népköltészet.* Budapest 1988. — *Ethnographia*, CIII. 1992. 140–144.
- Három népmesekötet a *Mesék, mondák, történetek 8–14 éves gyermekek számára* című sorozatból. *Ethnographia*, CIV. 1993. 702–704.

IN MEMORIAM

Emília Horváthová

(Valaská, 1931. május 5.–Bratislava, 1996. február 10.)

Ez év február 20-án temették el a szlovák szellemi kultúra kiemelkedő nagyságú, tudós kutatóját, EMÍLIA HORVÁTHOVÁT. Voltaképpen a szlovák néprajz második nagy nemzedékének képviselője volt. Pozsonyban végzett 1953-ban. 1978-ban az itteni egyetem docense, ezt megelőzően az egyetem Etnológiai Kabinetjének vezetője. Két éven át (1975–1976) a Szlovák Néprajzi Társaság elnöke.

Tudományos pályáján mindenekelőtt a szellemi kultúrával foglalkozott. A szlovák néprajzot összefoglaló cseh, német és szlovák nyelvű monográfiákban a népszokásokat és a hiedelemvilágot minden esetben ő dolgozta fel. Ugyancsak ezt a témakört tárgyalta több regionális monográfiában is (*Horehronie*, 1974; *Hont*, 1988). Mintegy ötven tanulmánya jelent meg különböző kiadványokban, folyóiratokban.

Munkásságának egy része a nemzetiségek néprajzi kutatását is felölelte. Életrajzírói úttörőnek tekintik a szlovákiai cigányok népeletét, életmódját feldolgozó tanulmányait. E témából kandidált 1962-ben.

Az elsők között vett részt a magyar és a szlovák néprajz közös nagy vállalkozásában. Az 1954-ben megkötött államközi megállapodás értelmében Magyarországon Tótkomlós szlovák népi hagyományait, Szlovákiában Rozsnyórudna (Rudná) és Berzétékőrös (Kružná) magyar népi tradícióját kutatták. HORVÁTHOVÁ két jelentős tanulmányában dolgozta fel a tótkomlói szlovákok születési szokásait (*Zvyky pri narodení dieťaťa v Slovenskom Komlősi v Maďarsku*, 1971), valamint népi gyógymódjait és hiedelmeit (*O liečebných praktikách a poverách v Slovenskom Komlősi*, 1970). Kutatást végzett a nógrádi Patvarc és a Pest megyei Szöd községekben is. Az itt talált archaikus anyag alapján igazolta az időközben elhalt szlovákiai lakodalmi szokáselemek és mikulásjárás korábbi megnyilvánulásait.

E tudományos eredményeinek elismeréseként a békéscsabai III. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia vezető előadójának hívta meg az előkészítő bizottság, amelyen a magyarországi szlovák etnikum szellemi kultúrájának változásait előidéző tényezőket elemezte.

Külön kell szólnunk a szlovák kalendáris szokásokat feldolgozó monográfiájáról (*Rok vo zvykoch nášho ľudu*, 1986), mely e nemben az első történeti összehasonlító nagy munka a szlovák néprajzban.

Tudományszervező tevékenysége is jelentős, többek között ő készítette a családi szokások kutatási kérdőívét (*Návod na výskum rodinných zvykov*, 1982), és számos szócikk szerzője a szlovák néprajzi lexikonban (*Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*, 1995), az

Emília Horváthová

egyetemi tanulóifjúság számára pedig kresztomátiát állított össze (*Úvod do etnografie a folkloristiky*, 1989).

Aktív tudományos tevékenysége közepette, hatvannegyedik életében ragadta el a halál.

KRUPA ANDRÁS

Búcsú Kós Károlytól

Kós Károly

(Sztána, 1919. augusztus 31.–Kolozsvár, 1996. február 29.)

Kós Károly

(Fotó: SZABÓ TAMÁS)

Egy bő évvel ezelőtt, a Kriza János Néprajzi Társaság harmadik évkönyvében egy kötetnyi tanulmánnyal és dolgozattal ünnepeltük a hetvenöt éves néprajztudóst, akinek életműve most hirtelen lezárult. A magyar és az európai néprajztudomány szolgálatába állított életműve immár klasszikus értékűvé vált.

Itt, Erdélyben a második világháborút követő évtizedekben hosszú ideig ő volt az egyetlen szakképzett tárgyi néprajzos. Tanulmányait Kolozsváron és Budapesten végezte, utána sohasem adatott meg neki, hogy messzi tájakon továbbspecializálja magát. Ennek ellenére voltak olyan évtizedek, amikor a magyar néprajztudomány legalapvetőbb monográfiái az ő tollából, a Kriterion Könyvkiadó támogatásával jelentek meg. Rövid tanári tevékenység és akadémiai kutatómunka után a kolozsvári néprajzi múzeumban dolgozott nyugdíjazásáig. Elutasított minden közszereplést, önmutogatást, egész életét és munkásságát a szerénység, a vállalt kutatási téma iránti tisztelet jellemezte.

Élete során Erdély és Moldva népeinek hagyományos kultúráját tanulmányozta. Kutatási területe felölelte az egész anyagi kultúrát. Műveiben egy azóta eltűnt, átalakult kelet-európai paraszti társadalomról és kultúráról nyújtott körképet. Számptalan tanulmánya és kötete jelent meg a paraszti földművelésről, állattenyésztésről, az ember és a természet viszonyáról, a tájak és az emberek kapcsolatát megvalósító árucseréről, a népi kézművességről, a település-szerkezetről és a lakáskultúráról. Az erdélyi és a moldvai magyar parasztság tárgyi világát mindig az együtt élő népekkel kialakult természetes kapcsolatrendszerben elemezte. Kutatásai eredményeit mindenkor a tárgyformáló és használó emberi társadalom függvényében értelmezte, s népművészeti elemzéseiben feltárta a tárgyi univerzumok esztétikai vonatkozásait.

Kitűnő terepkutató volt. Az általa bemutatott tanulmányaiban nem kívülről, hanem mindig a vizsgált emberi közösségek oldaláról közeledett témáihoz. Munkáit kitűnő, lényegre törő vonalas rajzokkal és fényképekkel illusztrálta.

Fontos tudományszervező tevékenységet fejtett ki, fiatalabb munkatársaival és barátaival együtt bejárta a Szilágyságot, a Kis-Küküllő vidékét, Kászont és Moldvát. Mozgatórugója

volt az említett tájegységekről készített monográfiáknak. Fontos feladatának tekintette a *Népismereti dolgozatok szerkesztését*. Fialtal, szakképzetlen barátait sok-sok türelemmel biztatta munkára, gyűjtéseik továbbérlelésére és megjelentetésére.

Munkásságát ANDRÁSFALVY BERTALAN nagyon találóan jellemezte: „Hiánypótló mű. Egy klasszikus, a görög–római kultúrához hasonlóan nagyszerű teljesítménynek, az európai paraszttársadalom immár szintén lassan teljes egészében múlttá váló világának tárgyairól ad körképet. E tárgyi világ képeinek ismerete nélkül aligha érthetjük meg a múltunkról szóló tudományos és szépirodalmi műveket, saját történelmünk és műveltségünk alapjait. Bár szigorúan egy meghatározott táj, Európa egy szegeletének alkotásait látjuk itt, de ugyanúgy az egész európai térség népi kultúrájáról vall, mint például egy francia gótikus freskó vall egész Európa egy korszakának szellemiségéről.”

KÓS KÁROLY hosszú szenvedés után, életének hetvenhatodik évében, 1996. február 29-én hunyt el Kolozsváron. Temetése március 5-én volt a Házsongárdi temetőben, ahol az Erdélyi Múzeum-Egyesület nevében BENKŐ SAMU elnök, a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Néprajzi Társaság és a Kriza János Néprajzi Társaság képviselőiben FARAGÓ JÓZSEF, a kolozsvári Erdélyi Néprajzi Múzeum részéről pedig TIBERIU GRAUR igazgató búcsúzott tőle.

POZSONY FERENC

Kós Károly sírjánál

Végtisztességtevő Gyülekezet!

A szülőfalu és a szülőház neve – Sztána, illetőleg Varjúvár – erkölcsi töltetű fogalomná vált az erdélyi magyar közéletben.

Az édesapától örökölt név csillagnév lett az erdélyi égbolton, mely annál fényesebben ragyog, mentől sötétebb az éjszaka.

Azt gondolhatnók, hogy ezek a körülmények megkönnyítették az idvezült lelkek társaságába költözött tudós kutató barátunk pályájának az alakulását. Nem könnyítették meg! Ellenkezőleg: megnehezítették. Ő valami sajátossal akarta gyarapítani nevének jelentését. Kora ifjúságától tudatosan összpontosított sok energiát önnön arcéle megrajzolásához, egyénisége megfaragásához, eredetiségre törekvő alkotókedve ébren tartásához.

A szülőház és az apa csak erkölcsi értékrendszere kialakításában volt irányítója, egyébként diákkorától járta a maga útját.

Az erkölcsi értékrendszer persze nagy dolog, mert körülírja mindazt, amit együttes emberi tisztességnek nevezünk. Ebben a tekintetben a szülőház gazdagon tarisznyalta fel sokoldalú tehetséggel megáldott fiát.

A két református kollégium: a kolozsvári és a sepsiszentgyörgyi olykor kemény próbatételekkel tette éretté a pályaválasztásra. Tehetségét mérlegelve a népelet tanulmányozásában, a néprajztudományban fedezte fel azt az alkotási lehetőséget, ahol kamatoztathatja talentumát: a látvány megragadására vállalkozó rajzkészségét, a jelenségek megfigyeléséhez, számbavételéhez, rendszerezéséhez nélkülözhetetlen kitartást, és az új felismerések formába öntéséhez megkívánató nyelvi, stílári adottságokat.

Egy nagy nemzedék – GYÖRFFY ISTVÁN, BÁTKY ZSIGMOND, VISKI KÁROLY nemzedéke – nyomába szegődve vált hirdetőjévé, és sok eredeti forrás felkutatásával bizonyítójává annak a felismerésnek, hogy néprajzi örökségünk mint eleven erőtényező időben és térben összekapcsolja az egyetemes magyarságot.

A család búcsúzik Kós Károlytól
(Fotó: SZABÓ TAMÁS)

A néprajz mint viszonylag új tudomány könnyen fogadott be egymást váltó divatos elméleteket. KÓS KÁROLY nem vált rabjává sem divatos szavaknak, sem divatos módszereknek. De tisztelt minden, a világból bárhonnán érkező újító szándékot, és kipróbálta a sokat ígérő elméletek teherbíró képességét.

Második otthona a múzeum volt. Ezt a szívéhez legközelebb álló művelődési intézményt azonban nem különböző értékű tárgyak raktározó helyiségének tekintette. Az Ő szemében a múzeum a tárgyiasult emberi tudás bemutatóhelye. Olyan iskola, ahol fiatalok és öregek a legkorszerűbb eszközök segítségével végigjárhatják nemünk történelmi útját. A múlt megidézése azonban nem öncél. A KÓS KÁROLY megálmodta múzeumban a tárlók közötti utak, a szabadtéri sétányok a jövő felé vezetnek. A tárgyak mögött a látogató a környezetét alakító, a természettel bölcs egyezséget kötő, a kéznek és az elmének szüntelenül munkát adó ember alakját láthatja. Azét az emberét, akinek arca gondoktól mélyen barázdált, de szemében tűz ég és nem felejtette el végleg a mosolygást.

Ilyen volt a Te arcod is, kedves barátunk, akitől a régiektől örökölt szokás szerint most búcsúzunk. Ilyennek őrzik meg arcod földi mását azok a tanítványaid, akik akkor léptek be a Bolyai Tudományegyetem kapuján, amikor Te ott kezdő tanársegéd voltál.

Búcsúznak barátaid, akikkel együtt dolgoztál és akikkel közös gondokba merültél.

Búcsúznak szomszédaid, akikkel gyakran álltál sorba a mindennapi kenyérért. Búcsút vesz Tőled az Erdélyi Múzeum-Egyesület, melynek Néprajzi Tárát Te örizted hűséggel.

Búcsúzik Tőled az az egyre apadó közösség, mely egykor Kodály-hangversenyeken, egy-egy kiállítás megnyitóján találkozott volt Velled, s melyet életműveddel arra tanítottál, hogy értékelje a hasznosat és a szépet, tanulja meg népétől, hogy ezek között miképpen teremthet összhangot.

Búcsúznak és izenjük az örökkévalóságba: a fiak úgy lettek folytatói apáik munkájának, hogy az ők lába nyomát sem temetheti be a hó. Legfeljebb tavaszig. Álmodj szép, virágos tavaszt!

BENKŐ SAMU

*

Kedves Kós Család! Mélyen Tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

A Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Néprajzi Társaság és a Kriza János Néprajzi Társaság nevében, egyszerűbben szólva a magyar néprajzosok, különösen a jó barátok és pályatársak, a munkatársak és tanítványok nevében néhány egyszerű szóval szeretnék elbúcsúzni KÓS KÁROLYtól, legkiválóbb romániai magyar etnográfusunktól.

Ez a néhány szó nem terjedhet ki KÓS KÁROLY monumentális életművének még csak vázlatos bemutatására sem, hiszen ehhez valóságos akadémiai emlékbeszéd kellene. Annál is inkább, mert ez az életmű az oktatói, múzeumalapítói és -fejlesztői, tudományszervezői, gyűjtői, feldolgozói és publikálói munkának egy olyan szövevényesen egymásba fonódó, de épp ezáltal és ennek ellenére olyan sokoldalú és gazdag egységben jelentkező szintézise, amelyet nem könnyű iskolásan részletekre bontani, majd ismét összeállítani.

Ennek az adósságnak a törlesztéséhez már illetékesebben és szakavatottabban hozzákezdett a Kriza János Néprajzi Társaság, amidőn harmadik évkönyvét Kós Károly-emlékkönyvként adta ki alig fél esztendővel ezelőtt. 1995 nyarán jelent meg ez az évkönyv, KÓS KÁROLY születésének hetvenötödik és tudományos munkásságának ötvenedik évfordulójára, de vajon ki gondolt akkor arra, hogy ezt a reprezentatív művet rövidesen az ünnepelt szellemi sírjeleként is számon tarthatjuk? Egyetlen beszédes adatként hadd idézzem ebből, hogy nevét hét önálló és négy társszerzővel írott kötet címlapján, továbbá mintegy háromszáz szaktanulmány és cikk alatt olvashatjuk. Ehhez hadd tegyem hozzá azt, amit mindenki tud, de senki nem hangsúlyozott kellőképpen. Ő volt az egyetlen néprajzosunk, aki nemcsak írta, hanem „írta és rajzolta” összes műveit, vagyis valósággal megkétszerezte azok számát és értékét, a néprajztudományi illusztráció oly sajátos és magas szintjén, amelynek kivánalmait *A néprajzi rajz* című tanulmányában fogalmazta meg. Egymaga helyett most már minden néprajzi munkát csak ketten tudnak tető alá hozni: egy szerző és egy rajzoló.

1944-ben doktorált a kolozsvári magyar tudományegyetemen néprajztudományból, s az 1940-es bécsi döntést követő években az akkori Magyarországon a különböző tudományos és művelődési intézmények számos munkalehetőséget kínáltak a fiatal szakembereknek. Ezek a lehetőségek azonban a második világháború végén, a trianoni békeszerződés párizsi megerősítése után – újabb kisebbségi létünkben – fokozatosan, majd rohamosan megfogyatkoztak. Csak szakmánkról szólva, az eluralkodó szocialista, kommunista rendszerben a magyar néprajzi közgyűjteményeket államosították és összevonták, az 1950. évi tanügyi reform pedig az egyetemi oktatásban országosan megszüntette a néprajz szakot. Így KÓS KÁROLY az olyan időlegesnek bizonyult feladatok után, mint az Erdélyi Múzeum-Egyesület Néprajzi Tárának, valamint az Erdélyi Kárpát Egyesület Fényképtárának kinevezett öre, úgyszintén az egyetem néprajzi tanszékének tanársegédje és a történelmi tanszék meghívott előadója, végleges munkahelyét nyugdíjazásáig az Erdélyi Néprajzi Múzeum osztályvezetőjeként nyerte el.

E kacsARINGÓS út után érkezünk a múzeum Unió utcai műemlékpalotájának, a néhai Redutnak abba az udvarra néző kis szobájába, amely mostoha nemzetiségi körülményeink kö-

zött a romániai magyar néprajztudomány központi kisműhelye, vagy ha úgy tetszik, szívelelke volt. Ide járogattak a kolozsváriakon kívül az ország minden magyarlakta sarkából az idős és fiatal, gyakorlott és kezdő, hivatásos és önkéntes néprajzosok kérdéseikkel, elképzeléseikkel, terveikkel és kézírataikkal. Szakmai tanácskozás, beszélgetés közben pedig a házigazda megfőzte a jó illatú kávé és szertartásosan megsodorta félhosszúra vágott cigarettapapírjaiban a dohányt, hogy az előkészületek, majd a szippantások műélvezete minél megérdemeltebb legyen. Ebben a szobában kellene az Ő emléktábláját leleplezni. Nyugdíjazása után már csak otthon folytatta mindezt; állandóan fogadta hazai és külföldi szakmai vendégeit, levelezett, írt és rajzolt egészen a halála előtti napokig.

Közben azonban a tervek horizontján a lehetőségek mind jobban elsötétedtek. Az úgynevezett homogenizálás jegyében nemcsak a magyar helységnevek használatát tiltották be, hanem valamennyi hungarológiai – régészeti, történeti, nyelvészeti, irodalomtörténeti, néprajzi stb. – munka megjelenését is leállították, jól tudva, hogy mindezek nemzetiségi önismertünket gyarapítják és nemzeti létünk, megmaradásunk esélyeit erősítik. Magyar néprajzi kutatóintézet nélkül, hivatásos szakemberek nélkül így maradt KÓS KÁROLY oly sokszor emlegetett, de egyik megvalósíthatatlan dédelgetett terve a *Romániai magyar néprajz* című szintézis.

Ennek és sok másnak a megvalósítása ma az akkori időkhöz képest fényes körülmények között dolgozó új nemzedék szakembereire maradt, de sohasem szabad megfeledkezni arról, hogy KÓS KÁROLY és kortársai, munkatársai milyen körülmények között éltek és igyekeztek nemzetiségünk számára szellemi értékeket alkotni.

KÓS KÁROLY távoztával ismét megszűnt egy egyszemélyes tudományos intézetünk. Vajon hány ilyen van még, és vajon ezekből mikor nőnek ki a sokszemélyes romániai magyar tudományos intézetek?

Az ilyen búcsúztatókat azzal szokták befejezni, hogy az elhunytnak az emlékét megőrizzük – de emlékezésünk, bármily jó szándékú is, csak egyéni életünk határáig terjed. KÓS KÁROLY életműve ezen az emlékezésen túl már beépült a magyar nemzeti kultúrába és ott maradandóbb helyet vívott ki magának valamennyiünk személyes emlékezésénél.

A mi erdélyi nagyjaink láthatatlan panteonjában pedig ismét lelepleztünk egy mellszobrot, amelynek talapzatára ezt a nevet véstük a magunk és az utókor számára: KÓS KÁROLY.

FARAGÓ JÓZSEF

*

KÓS KÁROLY eltávozásával a kárpáti régió néprajza elveszítette a tradicionális kultúra egyik legjobb ismerőjét, tudósát. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a népi kultúrával foglalkozó szaktudomány elveszítette azt a képviselőjét, aki alapvetően ismerte az erdélyi civilizációt.

Amikor telefonáltam kollégámnak, ION GODEÁNAK, a bukaresti falumúzeum igazgatójának és közöltem vele KÓS KÁROLY halálának hírért, egy percig gondolkozott, majd ezt mondta: „Ott leszek a temetésen; egyike volt a legnagyobb etnográfusoknak, nem tehetem meg azt, hogy nem kísérem el utolsó útjára.” S íme, itt van ION GODEA most közöttünk, hogy tiszteletét tegye akkor, amikor Ő áttudul arra a túlsó partra.

KÓS KÁROLY tudományos tevékenységéről most itt nem fogok beszélni, mivel szakbibliográfiájának legfontosabb tételeit is sokáig olvashatnám. Itt van a kezemben a GODEA kolléga által küldött fax is, amelyben a romániai folkloristák és néprajzkutatók készülő lexikonjából származó, róla szóló szócikkely található.

Számtalan éven át dolgoztunk együtt Vele, aki a néprajztudomány doktora, tanára, kutatója, muzeológusa, de valószínűleg legfontosabb minőségében kolléga és ember volt. Nagyon sok véleményt kicseréltünk, meghallgattam nagyon megfontolt szavait, de a hallgatásait is. Minden szavát nagy figyelemmel ejtette ki, tudván, hogy a szó itt is, meg a másik világon is értelkezik fölöttünk. Lehet, azért, hogy pontosabbak legyünk, hiszen szavaink miatt is értékelnek minket.

A megválogatott szavak illenek most nekrológiába annak az emberi és tudósi nagyságnak, aki KÓS KÁROLY volt. „Ama nemes harcot én megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam: végezetre eltétem nekem az igazság koronája.” Ezekkel az apostoli igékkel búcsúztatták azt, aki ismerte ezt a földi futást. De az akadémikus vagy a hétköznapi ember futása is a sírnál végződik, függetlenül attól, hogy kezében ceruzát tartott vagy fazez-kaskorongnál dolgozott.

Cselekedeteimet és véleményeimet KÓS KÁROLY képe mindig vigyázni fogja, éppen azért, ahogy önfegyelemmel válogatta ki minden válaszát, kijelentését, ahogy kezébe fogott egy tárgyat, hogy megvizsgálja, megtekintse. Minden gesztusában nagyfokú tisztelet volt a tárgy és a tárgykészítő ember iránt. Ki tudná most megszámolni, hány ezer tárgy járt a Mester kezében, hány szaruból készült vadász-lőportartót, kályhacsempét, fazekat, bokályt, szőtest, csapdát, primitív méhkast és még sok száz kategóriájú etnográfiai tárgyat fogott a kezében.

Emlékezvén egy régi bölcsességre, lehet, hogy pár ezer év múlva kerámiatárgyakká vált testünket tudósok fogják majd kézbe venni, tapogatni.

Elválunk most attól az embertől, aki KÓS KÁROLY volt, elválunk azzal a reménnyel, hogy majd viszontlátjuk mind egymást, amikor futásunkat befejezzük. Aki nem értette KÓS KÁROLY hallgatásait, nem értette az Ő szavait sem.

Mi, akik az Erdélyi Néprajzi Múzeumban kollégái voltunk, megőrizzük emlékeinkben azokat a napokat, amikor vele együtt ugyanazt a levegőt szívtuk, amikor ugyanarra az erdélyi tárgyi világra és kultúrára koncentráltunk.

Nyugodjon békességben...

TIBERIU GRAUR

Fordította: POZSONY FERENC

Molnár Balázs emlékezete

Molnár Balázs

(Komádi, 1915. február 20.–Budapest, 1996. szeptember 8.)

Vele annak a nagy néprajzkutató-nemzedéknek egyik utolsó tagja távozott, aki még hallgathatta GYÖRFFY ISTVÁN előadásait, elkísérhette gyűjtőútjain, útmutatásai szerint fogalmazhatta meg első tanulmányait. Professzortól nyert indítása alapján úgy érezte, hogy nemcsak fel kell tárnia a magyar népi műveltség történetét, hanem annak egyes elemeit el kell helyezni az egyetemes magyar nemzeti kultúrába, gazdagítva, színesítve azt. A történelem, földrajz, néprajz adatait egyesítve olyan megállapításokat tehetett, melyek időtállóak. Általános érdeklődésén túl a Bihari Sárret, azon belül is szülőfaluja, Komádi avatott kutatója lett. Eredményeit összehasonlította a Nagykunsággal és távolabbi – főleg alföldi – területekkel.

Molnár Balázs

Nehéz gyerekkoráról így ír egy önéletrajzában: „1915. február 20-án születtem Komádiban. Mindkét ágon tisztántúli zsellér – atyai részről nagy családú – szülőktől származom. Anyám kilencéves korától cseléd, béres, kubikos, napszámos, alkalmi munkás volt. Földművesmunkát végez az 1923-as földreform útján juttatott 3000 négyszögöl és 1928–36 között szerzett 1000, illetve 2000 négyszögöl földön. Anyámat a szomorú cselédsorsból folyó nehézségek következtében gyermekkoromban elvesztettem. A szegényemberre nehezedő munka mellett minden háztartási munkát – rendszerint éjjel – éveken keresztül atyám látta el. Testvérek négyen voltunk, ketten maradtunk. Nővérem férjezett. Félfárván, a szél szárnyán, de becsületesen nőttünk fel.”

De még mennyi nehézséggel kellett megküzdenie! Még csak hároméves, amikor egy rosszul kezelt csípőficam következtében egész életére kiható mozgássérülése állandósult, és néprajzi

gyűjtőútjai során ezzel is meg kellett küzdenie. Többször megoperálták, de nem sokat segítettek rajta, mikor meg 1935-ben a műtét napján leégett kicsi házuk Komádiban, akkor olyan anyagi terhet kellett a vállára vennie, melyet csak nyolc év múlva tudott teljesen kifizetni, rendezni.

A komádi református elemi iskolában kitűnt társai közül, de úgy látszott, hogy anyagiak miatt aligha tanulhat tovább. Ekkor megjelent Komádiban NAGY MIKLÓS (1893–1975), a szeghalmi gimnázium igazgatója, aki azért járt a környező településeket, hogy a legtehetségesebb gyerekeket kiválassza intézményébe. Így került MOLNÁR BALÁZS, kedves tanítónőjének, JÓNÁS MARGITnak ajánlására a szeghalmi Péter András Gimnáziumba, melyet egy földművesből lett ezerholdas birtokos alapított olyan módon, hogy a szegény gyermekeket különösképpen felkarolta. Később egy tanulmánnyal kívánt tisztelni emlékének *Parasztgazda (Péter András) és papgazda (Tessedik Sámuel)* címmel, de sajnos ez nem jelent meg. Szeghalmon érettségizett, de betegsége miatt csak 1936-ban iratkozhatott be a debreceni Tisza István Tudományegyetemre, történelem–földrajz szakra. Itt valahogy nem érezte jól magát és már egy év után a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen találjuk, ahol eredeti szakja mellett elsősorban néprajzot hallgatott.

„Budapesten folytatott tanulmányaim elején – írja életrajzában – a parasztyermekeket maga köré gyűjtő Györffy István professzor hatáskörébe kerültem. Egyetemi néprajzi előadások hallgatásán kívül is rendszeresen foglalkoztam néprajzzal.” Kedves embere lett MOLNÁR BALÁZS a nagy tudósnak, aki többek között arra bízta, hogy elsősorban szülőfalujában és annak közelebbi és távolabbi vidékén gyűjtsön adatokat, mert azt tudja a legjobban saját ismeretével ellenőrizni. Így jelent meg egy rövid dolgozata (*Milyennek ismerték a komádiak a szalonai disznót?*) az *Ethnographia* ötvenedik évfolyamában, melyet közvetlen halála előtt még GYÖRFFY ISTVÁN szerkesztett. Egy másik jeles dolgozata is elsősorban a szülőföldhöz kapcsolódik (*Tűzgerjesztés tuplóval*. In: *Néprajzi Értesítő*, XXXV, 1953. 118–121.), melyet ezekkel a szavakkal fejezett be: „Bizony az egykori Kissárrét zegit-zugát bejárva, sok öreg (zsadányi, geszti, harsányi, ugrai, szakáli, keresztési, sasi, furtai, zsákai,

komádi, szeghalmi, vésztői stb., hogy csak a nevezetesebb helyeket említsem) pásztor- vagy pásztorviselt emberrel találkoztam. Felemlgették a régmúlt idöket, a kováról, meg a taplóról is sokat beszéltek, de hogy hogyan gyújtanak vele pipára, az öreg Szabó Lajoson kívül nem akadt más, aki megmutatta volna...”

Még GYÖRFFY ISTVÁN terjesztette fel díjtalan gyakornoknak az egyetem néprajzi tan-székén, és ezt a munkakört 1940–1942 között el is látta, miközben a Néprajzi Múzeumban is mint „próbaszolgáltatásos gyakornok” tevékenykedett. 1942–1943-ban önkéntes gyakornok az Országos Levéltárban. Ha ehhez még hozzászámítjuk, hogy TELEKI PÁL földrajztudóstól és MAGYARY ZOLTÁNTól is sok mindent elsajátított, akkor látjuk azt a hatalmas ismeret-mennyiséget, mellyel már indulásakor rendelkezett. 1941-ben DOMANOVSKY SÁN-DORNál és SZEKFÜ GYULÁNál *A hajdú kérdés dél- és kelet-közép-európai kapcsolatai* című tanulmányával bölcsészettudományi doktorátust szerzett. Mindennek ellenére nem tudott múzeumban vagy egyetemen elhelyezkedni. 1941–1945 között kenyérkereső állása „tanulmányi ellenörző” a budapesti Horthy Miklós Kollégiumban, majd 1945–1950-ben „szolgáltatételre beosztott rendes tanár”-ként kollégiumi könyvtáros. 1950-ben sikerült végre a Néprajzi Múzeumban állandó állást szerezni részére. Ettől kezdve 1975-ig, nyugdíjaztatá-sáig az Ethnológiai Adattárban elsősorban annak térképgyűjteményét rendezte, gondozta és gyarapította. Ezen túl a múzeum minden közös munkájában részt vett, közlései, tanulmányai, gyűjtései is megszorodtak. Valamelyest feloldódott az a korszak, melyről így emlékezett: „Státus hiányában tíz éven keresztül tudományos munkát csak alkalmasszerűen végezhet-tem.”

A legmélyebben szántó dolgozatai a szülőhelyhez, Komádihoz kapcsolódnak. Ezek közül is kiemelkedik *Adatok a komádi tanyák történetéhez és a tanyai lakosság életmódjának mai átalakulásához* című munkája (*Ethnographia*, LXIII. 1952. 371–407.). Ebben nemcsak a kérdés általános irodalmát, hanem a levéltári, irattári forrásokat éppúgy felhasználja, mint a térképeket, a néprajz kikérdezéses módszerével gyűjtött hatalmas anyagot is értékesíti. Ezeket elemzi, ellenörzi, elsősorban a saját ismeretével szembeesíti. A 17. században letelepített hajdúság a nemesekkel és a szerződéses jobbágyokkal élt együtt, melyhez a múlt század első felében az Esterházy herceg birtoktette is kapcsolódott. Az állattartó tanyákból a lecsapolás után földművelő tanyák alakultak. Jellemző, hogy 1885–1945 között 587 tanya épült, né-melyik nagygazdának kettő-négy is tulajdonában volt. A második világháború befejezése után, a földosztás következményeként 180–190 új tanyát építettek, de ezeket néhány eszten-dő elmúltával le kellett bontani. Az éppen csak megindult kollektivizálás igyekezett ezektől megszabadulni. MOLNÁR BALÁZS 1951-ben fejezte be a felmérés és megfogalmazás munkáját, most milyen fontos lenne az azóta eltelt csaknem fél évszázadot újra megvizsgál-ni!

Egyik nagyon jellemző dolgozata a *Mezőgazdasági népességünk szakismereteihez a ve-tőmag kiválasztása és csávázása, a rozsolás, a tojás lámpázása* (*Ethnographia*, LXXXIX. 1978. 560–577.). Itt megszövegezi kutatásának elvi kérdéseit: „Adatfeltárásunkban a termelő ember ismereteit, tevékenységét, használati eszközeit állítjuk középpontba. A munkaeszkö-zöknél pedig azt tartjuk a néprajzi kutatás főfeladatának, hogy megörökítse használatukat, a velük végzett munkafolyamatokat, szerepüket és jelentőségüket egyes családi háztartások, nagyobb közösségek, egy-egy településrész vagy akár egész település életében.” A csávázás-sal az üszög ellen védekeztek; a rozsolás, zabolás során a búza közül kivágták a rozst, zabot és így annak értékét emelték. A lámpázás a keltetésre szánt tojás átvilágítása, hogy minél kevesebb legyen az olyan, melyből nem kel ki kiscsirke. Mindegyik olyan eljárás mód, mellyel a korábbi kutatók nem, vagy alig törődtek.

Éppen ezért ajánlottam HOFER TAMÁSnak 1951-ben mint kezdő kutatónak, hogy csatlakozzon BALÁZS egyik Komádiba vezető gyűjtőútjához, mert a „fontos kicsiségek” területén éppen úgy sokat lehet tőle tanulni, mint a különböző tudományágak eredményeinek egyeztetésében. Három és fél évtized múlva így ír MOLNÁR BALÁZS munkamódszeréről: „A részletek iránti figyelem és pontos rögzítés jellemzi már első közléseit, így a kovával, taplóval való tűzgyűjtés leírását. A múzeumban is ez vezette rendkívül gondos, új módszerekkel kísérletező tárgyi és fotóval történő dokumentáló munkáját, amivel mindennapi életfolyamatokat, gesztusokat, munkatechnikákat örökített meg és a tárgyi gyűjteményeket próbálta az alig észrevett egyszerű tárgyak tervszerű megszervezésével az elmúló valóság jobb tükrévé tenni. Nagy kár, hogy több megőrkítő vállalkozása – részben a külső megértés híján – félben, darabban maradt, de a múzeumban összegyűjtött anyag így is egyedülálló emléke lesz a tiszántúli, Tisza melléki, Sajó völgyi falusi életnek.” (*Néprajzi Hírek*, XIV. 1985. 26–27.). Ennél jobban aligha lehet meghatározni MOLNÁR BALÁZS munkásságának jelentőségét.

Mindig készséggel vett részt a kollektív munkákban is. A tiszai munkaközösség egyik alapító tagja és nagyon sokat segített a történeti, földrajzi, társadalmi kérdések tisztázásában. A csaknem fél évszázada elkészült kézirat egyszer mégiscsak megjelenik talán. Amikor a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában átfutottam a 161 tételeszám alatt őrzött gyűjtéseit, feljegyzéseit, levéltári adatait, melyek több ezer oldalra tehetőek, akkor láttam, hogy milyen hatalmas munkát végzett. Többek között csonka Bihar megye falvainak népi műemléki felmérését, fényképezését magára vállalta, ami számára nagyon nagy megerőltetéssel járt, de kemény akarata ezen a nehézségen is átsegítette. A fényképezés valóságos mestere volt és mindig megtalálta a legfontosabb részleteket. A kitűnő rajzokat, a hivatásos térképész feleség, MOLNÁR BALÁZSNÉ VÖRÖSMARTHY ILONA alkotta, aki munkája más vonatkozásában is sokat segített.

Másik kedves területe, ahova többször visszatért, a Sajó melléke, ott is, különösen a Hangony völgyében, Domaházát szerette meg. Ennek a kapcsolatnak számos eredménye volt, például a *Domaházi tükrös 1855-ből* (*Néprajzi Értesítő*, XXXVIII. 1956. 271–275.), mely ezen a területen egészen egyedülálló. Gondos, körültekintő kutatással megállapította a betyárábrázolás személyét, idejét, miközben számos más területet gazdagító ismereteket is feljegyzett.

Mindig hangoztatta, hogy meg szeretné imi Bihar vármegye történeti néprajzát, illetve Komádi történetét és néprajzi képét. Most, amikor az adattári gyűjtéseit átnéztem, ennek körvonalai kibontakozni látszanak. Rengeteg történeti feljegyzés, a református egyház anyakönyveinek kijegyzése, urbáriumok és összeírások arról tanúskodnak, hogy az adatok jelentős részét rögzítette. Feldolgozta a szokások döntő többségét, még a verbunkosokról is írt adatközlést. Ha valaki egyszer nekilátna, akkor ebből sok mindent meg lehetne menteni és egy monográfiába beledolgozni, még ha az nem is lehet már soha olyan, mintha azt MOLNÁR BALÁZS írta volna.

Nagyon szerette a barátokat, különösen azokat, akik Biharhoz, a „Háromföld”-höz (Sárrét, Nagykunság, Hajdúság) kötődtek. Ezért tartozott legjobb barátai közé SZÜCS SÁNDOR és DOROGI MÁRTON, akiknek sirjánál egymás mellett állunk és vettünk tőlük végső búcsút. Mindkettőjükről búcsúztatót írt (*Dorogi Márton 1911–1980*. In: *Ethnographia*, XCII. 1981. 568–570.; *Szücs Sándor 1903–1982*. In: *Ethnographia*, XCIV. 1983. 615–617.). Kapcsolatot tartott a népi írókkal, különösen a bihari kapcsolatú SZABÓ PÁLlal és SINKA ISTVÁNNal. Visszahúzódó természete ellenére a baráti társaságot szerette, és nagyszerű anekdotákat ízes bihari nyelven tudott előadni. Elsősorban GYÖRFFY ISTVÁNról szóló elbeszélései voltak különösen érdekesek. Még most is a fülembe cseng, amikor 1939 nyarán a

kiskunhalasi néprajzi táborban utoljára lehetett együtt szeretett professzorával, aki konfliktust rendelt neki, hogy könnyebben tudjon mozogni a nagy határban. Sajnos, ezekből sem örököztünk meg semmit.

Egy-egy téma, terület alapos ismerőjének végső eltávozásakor önkéntelenül is felmerül bennünk, hogy tudásából mennyit hagyott itt, mennyit vitt magával. Sajnos úgy érzem, hogy a bihari ismereteknek nagyobb része eltávozott velem, de itt maradt jegyzetei, feljegyzései azt kívánják, hogy azokból minél több napvilágot lásson a szülőföld hasznára és MOLNÁR BALÁZS emlékének méltó megörökítésére, aki 1996. szeptember 8-án végleg eltávozott körünkből.

BALASSA IVÁN

Molnár Balázs halálára

GYÖRFFY ISTVÁN tanítványi körének egyik hűséges tagja távozott körünkből. Komádi-ban, a történeti Bihar megyében született s ott töltötte gyermekkorát. Gimnáziumba a szeghalmi Péter András Gimnáziumba járt, ugyanott érettségizett. Egyetemi tanulmányait Debrecenben kezdte, majd Budapesten folytatta és fejezte be 1941-ben. Gimnáziumi tanári oklevelet és bölcsészettudományi doktorátust szerzett. Dolgozott levéltárban, volt kollégiumi tanár, könyvtáros, a Néprajzi Múzeum tudományos munkatársa, elsőnek 1941–1942-ben próbaszolgálatos gyakornokként, majd 1950. május 1-jétől 1975-ig muzeológusként. Nyugállományba vonulása után is korábban megkezdett témakörökben folytatta kutatásait, csaknem haláláig.

Életét, pályafutását néhány erős hatás, kötődés befolyásolta. Elsőként is falusi, szegény-paraszti származása, hiszen a szülei csaknem nincstelen földművelők voltak. MOLNÁR BALÁZS tárgyilagosan vállalta ezt a társadalmi kötődést, nem panaszkolt, ám erre kedvező politikai helyzetekben sem igyekezett a maga javára fordítani. A másik fontos hatás forrásának tartom a szeghalmi Péter András Gimnáziumot, tanárait, egykori igazgatóját, a kitűnő pedagógust, NAGY MIKLÓSt. Az az intézet alakította egyéniségét, látta el alpműveltséggel, irányította érdeklődését, vezette a pályaválasztás útvesztői között. Széles körű érdeklődést szerzett, szerette az irodalmat, figyelemmel kísérte kora törekvéseit, mozgalmait, foglalkoztatta őt is az akkor legsúlyosabbnak ítélt földkérdés. Nem véletlen tehát, hogy leginkább a történelem, valamint a földrajz stúdiumai vonzották. A harmadik meghatározó hatás már a budapesti egyetem gyakorolta rá. GYÖRFFY irányította a néprajz felé, ő látta el útbaigazítással, vezette a tudományos kutatás útjára. Az ő tanácsára kezdett foglalkozni Bocskai hajdúinak eredetkérdéseivel, életében többször is rákényszerülve az anyaggyűjtés megismétlésére. Kutatómunkájában élete végéig GYÖRFFY tanítási irányították.

Érdeklődése szerzeágazó volt, a parasztság kultúrájának, életének különféle területei egyaránt vonzották. Mind a földművelő gazdálkodás, mind az állattartás, mind a lakáskultúra, valamint a halászat és sok más terület, s belőle apróbbnak látszó, ám éles megfigyelő-készséget igénylő jelenségek is. Kitűnően fényképezett, e képessége birtokában nagyszámú, ma már nem létező jelenséget örökített meg. Fényképeit a Néprajzi Múzeum őrzi. Becsesek az általa gyűjtött muzeális tárgyak is.

MOLNÁR BALÁZS több nagy tervének csak kisebb megvalósult eredményeit ismerhetjük. Főleg két területen munkálkodott: Biharban, Komádi-ban és vidékén, valamint a Sajó mente néhány községében, ezenkívül gyakori bűvara volt a levéltári gyűjteményeknek. A már említett hajdúkérdésen kívül talán legnagyobb másik terve volt a történeti Bihar törté-

neti néprajzának megalkotása. Hosszú éveket fordított az anyaggyűjtésre, s csak remélhetjük, hogy elkészült fejezetei kéziratai között rejtőznek. Maga írta: „Gyűjtéssel és kéziratban lévő feldolgozásaimmal nem arányosak közléseim.” A munkában erősen gátolta egészségi állapota, noha igyekezett figyelmen kívül hagyni: nem volt hajlandó lemondani a vidéki fásztó gyűjtőutakról. Gyűjtött anyaga, akár feljegyzésként, fényképként, akár nyomtatásban megjelent közleményként maradt utána, mindig megbízható forrása marad a tudománynak.

IFJ. KODOLÁNYI JÁNOS

Nagy Jenő

(Kolozsvár, 1916. július 17.–Kolozsvár, 1996. szeptember 12.)

Nagy Jenő

(Fotó: HÁLA JÓZSEF, 1994)

Tudtunk súlyos betegségéről, mégis váratlanul és megdöbbenéssel ért bennünket a hír, hogy 1996. szeptember 12-én elhunyt a magyar–szász nyelvtudomány és néprajz kiemelkedő kutatója, a hányatott sorsú NAGY JENŐ, akit Erdély nagyjainak nyugvóhelyén, a Házsongárdi temetőben helyeztek örök nyugalomra.

Kolozsvárott született 1916. július 17-én tanári családban, de középiskoláit már Pápán, a Református Kollégiumban végezte és ott is érettségizett. Majd a debreceni egyetemen CSÜRY BÁLINT tanítványa és iskolájának kiemelkedő alakja, akit professzora a kalotaszegi Magyarvalkóra küldött nyelvjárás, néprajzi szakdolgozata, majd doktori disszertációja elkészítésére. Humboldt-ösztöndíjjal Marburgban és Lipcsében a német nyelvvel és a szász tájszótár munkálatait tanulmányozta. 1943–1944-ben az Erdélyi Tudományos Intézet tanára, 1945–1949-ben a kolozsvári Bolyai Egyetem docense, 1956–1959 között a Román Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének tudományos főmunkatár-

sa volt. Koholt vádak alapján elbocsátották és csak adminisztratív beosztásban dolgozhatott egy iskolában. Hivatalosan szakmájához később sem engedték vissza, hanem nyugdíjazásáig (1978) egy pedagógiai jellegű intézetben végzett munkát. Amit tehát a nyelvjárás- és néprajzkutatásban teljesített, csak szabadságát és éjszakai pihenését feláldozva valósíthatta meg. Nagyméretű életművének kiértékelésekor nehéz életkörülményeit is számításba kell venni, melyen hallatlan akaraterővel mindig felül tudott emelkedni. (Munkásságának 1938–1980 közötti bibliográfiáját lásd: *Néprajzi és nyelvjárás tanulmányok*. Bukarest 1984, 339–341.).

Magyarvalkóról (Kolozs m.) indult el tudományos pályája: *A népi kendermunka műszökincse Magyarvalkón (Kalotaszeg)* (Debrecen 1938) című művével, melyben a CSÜRY BÁLINT által hirdetett „szavak és tárgyak” (Wörter und Sachen) elvét alkalmazta. Innentől kezdve a kalotaszegi szokások (lakodalom, halál, temetés), a mesterségek (orsó- és zindelyfaragás, ács- és kereskesmesterség) szókincsét és munkamódszerét éppen úgy feldolgozta,

mint ahogy az állattartás egy-egy részletéből, a család- és ragadványnevekből vont le tanulságokat. Foglalkozott a kalotaszegi hímzésekkel, de mindenekelőtt a viselettel. Tudott újat felmutatni Kalotaszeg olyan kutatói után is, mint JANKÓ JÁNOS, BÁTKY ZSIGMOND, KÓS KÁROLY és mások.

A szakmai és általános közvélemény elsősorban mint a népviseletek kutatóját és történeti mélységű feltáróját tartja számon. KÓS KÁROLY-lyal és SZENTIMREI JUDITtal együtt egy-egy erdélyi táj népművészetének könyv alakú feldolgozásában a népviseletet gyűjtötte össze és jelentette meg. Így került sor Kászonra, Szilágyságra, a Kis-Küküllő mentére és a moldvai csángókra – mind, mind olyan viseletterület, melyről addig nem, vagy alig tudtunk valamit. De más vidékről is jelentek meg népviselettel foglalkozó tanulmányai, könyvei. Elég, ha ezzel kapcsolatban Kalotaszeget, Torockót, a Fekete-Körös völgyét, Udvarhelyszék egyes falvait említem meg. Történeti és összehasonlító adatokkal tisztázta a székely *harisnya* fejlődéstörténetét. Összehasonlító vizsgálatai példamutatóak (*Az erdélyi magyar felsőruha és a szász Fälsche*. In: *Ethnographia*, XCV. 1984. 242–255.). Nyugodtan állíthatom, hogy az erdélyi magyar és szász népviseletet nálánál jobban senki nem ismerte és ezt a nagy tudását mindig hajlandó volt másokkal megosztani.

A szász nyelvjáráskutatás kérdéseiben nemcsak otthonosan mozgott, hanem azt új megállapításokkal gazdagította. Mindig hangsúlyozta, hogy az erdélyi magyar nyelvjárásokat, a népi hagyományokat csak a román és a szász megfelelő ismeretében lehet történetileg feltárni.

Első tanítómesterének CSÜRY BÁLINTot tartotta és így került már az 1930-as évek második felében kapcsolatba SZABÓ T. ATTILÁval és akárcsak magam, együttesen tartottuk őket mesterünknek. Úgy volt, hogy NAGY JENŐ GAZDA FERENCcel együtt, SZABÓ T. ATTILA vezetésével készíti elő a *Romániai magyar nyelvatlazt*. Ennek munkálataiban 1956–1959 között részt vett, de először GAZDA FERENCet, majd őt is eltávolították. Az elbeszélések szerint egy szótárt lektorált és nem vette észre, hogy a *bolond* és *szóbokra*, meg az azt követő *bolsevik* összeolvasható.

Az 1960-as évek második felétől kezdve bekapcsolódott SZABÓ T. ATTILA *Erdélyi magyar szótörténeti tárának* előkészítő munkálataiba és az első kötettől kezdve a szavak német értelmezését végezte, amit nálánál jobban nyelvészeti, történeti, német és a sok más ismerete alapján elvégezni más nem tudhatott volna. Később az egyes szócikkek szerkesztését is vállalta, és végezte ezt a nagy tudást és pontosságot igénylő munkát élete végéig. Több tanulmányában az *Erdélyi magyar szótörténeti tár* köteteiben felhalmozott hatalmas történeti adatmennyiséget mesteri módon tudta néprajzi szempontból feldolgozni. Ennek elméleti és gyakorlati eredményeit számunkra nyolcvanadik születésnapjára foglalta össze (*Az Erdélyi magyar szótörténeti tár nyelv-, művelődéstörténeti és történeti néprajzi jelentősége*. In: *Néprajzi Látóhatár*, V. 1996. 1–2. 60–66.), és ekkor üdvözölhettem életének e jeles évfordulóján.

Magam nemcsak a nagy tudóst, hanem a mindig segítőkész jó barátot is tiszteltem és szerettem benne. Két évvel felettem járt a debreceni Tisza István Tudományegyetemen, mindketten CSÜRY-tanítványok lehettünk, a Református Tanárképző tagjai voltunk és én adhatam át neki a Magyar Néprajzi Társaság tiszteleti tagságáról szóló oklevelet. Már elsőévesként nekem, a nehezen induló „golyó”-nak sokat segített nemcsak a magyar nyelvészetben, de különösen a németben, amelyben ugyancsak nagy mesterként tiszteltük. Később is, ha egy adatért, tanácsért fordultam hozzá, ha csak lehetett, azonnal küldte, nemcsak nekem, hanem minden hozzáférőnek.

Mikor elhatároztam, hogy közös mesterünkről, SZABÓ T. ATTILÁról egy könyvet írok, először hozzá fordultam tanácsokért, majd arra is megkértem, hogy a kész kéziratot lektó-

rálja (BALASSA IVÁN: *Szabó T. Attila [1906–1987]. Erdély nagy nyelvtudósa*. Budapest 1996). Betegsége ellenére készséggel vállalta és nagyon sok olyan észrevételt tett, mely a könyv értékét feltétlenül növelte. Többen átnézték a kéziratot, de az első helyen az ő neve áll. Ez volt egyik utoljára végzett munkája, baráti segítségével.

Most, a végső búcsú nehéz perceiben ismételten megköszönöm neked, kedves FENYŐ bátyám (magas szálfatermete miatt hívták így barátai) életművedet és a nekem nyújtott sok-sok baráti segítséget. Nagyon hiányzol nemcsak a néprajznak, a nyelvtudományak, hanem személy szerint nekem is!

BALASSA IVÁN

Kapuvári szobabelső
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

*Templomba induló kapuvári pár ünnepi
viseletben*
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

MINDENFÉLE

Pitrè-díjjal tüntették ki Erdélyi Zsuzsannát

A folkloristák munkájának egyik legrangosabb elismerése a Pitrè-díj, amelyet ma helyesen Pitrè Salomone Marino-díjnak neveznek. A megnevezett két híres olasz tudós alapozta meg Olaszországban a folklór társadalmi elismerését, és tiszteletükre alapította a Szicíliai Néprajzi Társaság a Pitrè Salomone Marino-díjat. A nemzetközi kitüntetést Palermo városa és egyeteme, a Szicíliai Néprajzi Társaság együttesen nyújtja át minden évben, igen elegáns körülmények között azoknak a kiváló szakembereknek, akiket a zsűri javasol. Világszerte ismert neves szakemberek, folkloristák, antropológusok vehették át a Pitrè-díjat 1963 óta. GIUSEPPE PITRÈ (1843–1916) a szicíliai népelet első híres kutatója a múlt században huszonöt kötetben publikálta szülőföldjének archaikus emlékeit, a néphagyomány szájáról szájra örökített dokumentumait a *Biblioteca delle tradizioni popolari Siciliane* című kiadványban. SALOMONE MARINÓval együtt alapították meg 1882-ben az *Archivio per lo Studio delle Tradizioni Popolari* című folyóiratot, a néprajzi adatközlések tárházát. Azok a nemzetközileg elismert folkloristák, akik méltóan követték a neves szakemberek célkitűzéseit és a néphagyomány értékeit nemzetközi szintre emelték, elnyerhették a Pitrè Salomone Marino-díjat.

A hazánk iránti odafigyelést, megbecsülést és a magyar folklorisztika érdemeinek elismerését mutatja, hogy néhány évtized alatt számos jeles kutató vehette át a megtisztelő díjat. A névsor 1996 decemberében tovább gyarapodott, amikor ERDÉLYI ZSUZSANNÁT Palermóba hívták a Pitrè Salomone Marino-díj átvételére.

ERDÉLYI ZSUZSANNA az archaikus népi imák felfedezésével, közreadásával, elemzésével, az összehasonlító kutatás nemzetközi bemutatásával érdemelte ki a zsűri elismerését, a díjat, a nagyon szép kiállítású diplomát.

Magyarországon a néprajz iránt érdeklődőknek nem kell bemutatni ERDÉLYI ZSUZSANNÁT. Számos írása látott napvilágot. Mindenekelőtt a *Hegyet hágek, lőtői lépék* című könyvét említem, amely mindmáig legteljesebb tárháza a hivatalos egyházi előírástól eltérő, régies hangzású imáknak. A senki által kellően nem becsült, de a szájhagyományban évszázadokon át meglévő apokrif elemeket tartalmazó paraliturgikus szövegeket ERDÉLYI ZSUZSANNA vitte a tudományos témák és feladatok közé, amikor a műfaj jelentőségét, kultúr-történeti háttérét feltárta, és költészeti értékeit az Ómagyar Mária-siralommal vetette össze. Az ismeretlenségből nagy mennyiségben napvilágra hozott apokrif imák költöket, nyelvészeket, irodalomárokat készítettek új összefüggések felfedezésére. Tevékenysége nyomán újabb és újabb kiadványok, tanulmányok jelentek meg. Iskolát teremtett, így munkásságának hatása messze túlnőtt a folklór határain.

ERDÉLYI ZSUZSANNA a magyar apokrif imák ismeretében elindult a szomszéd népekhez, hasonló témájú és funkciójú változatok gyűjtésére. Mára nagy számban vannak szlovák, román, szerb, szlovén, albán és más nyelvű, archaikus szépségű népi imák, amelyeket ajándékként az MTA Néprajzi Kutatóintézete őriz. Az egész országra, a szomszédos területekre kiterjedő adatfeltáró munka mellett nem kis jelentőségű több évtizede tartó előadói tevékenysége, amellyel a társadalomnak erre nyitott részét megismertette a régi magyar kultúra elfeledettnek hitt hagyományával. A felfedezést idestova három évtizede tartó szakadatlan, feszített munka követte. Élményeit és eredményeit megosztotta mindazokkal, akik kíváncsiak voltak az egyszerű emberek által őrzött kincsekre. Először a templomok falai között JANCSÓ ADRIENN és TÖRÖK ERZSI előadóművészek értő tolmácsolásával közelebb került a hallgatósághoz, aztán hamarosan hanglemezek népszerűsítették a különös hangulatú

Città di Palermo

Centro Internazionale di Etnostoria
 Archivio Etnostorico Nazionale
 Istituto di Scienze Antropologiche dell'Università di Palermo
 Federazione Italiana Tradizioni Popolari

Ministero Beni Culturali e Ambientali
 Ufficio Centrale Beni Librari Istruzioni Culturali ed Editoriali
 Presidenza della Regione Siciliana
 Presidenza dell'Assemblea Regionale Siciliana

Premio Internazionale di Studi Etnoantropologici

Pitri Salomone Marino

Edizione 1996

Attestato rilasciato a Prof.ssa Susanna Erdécyi
vincitrice ex aequo del "Premio Pitri - Salomone Marino"
per l'opera "Pagine di tradizione popolare arcaica"

Il Presidente della Giuria
 Prof. Aurelio Rigoli

Palermo 29 dicembre 1996
 Palazzo dei Normanni

imákat határon innen és túl egyaránt. Kinyílt előtte a tudósok palotája, a Magyar Tudományos Akadémia székháza, és a kor leghíresebb tudósai, MEZEY LÁSZLÓ, PAIS DEZSŐ mondták el véleményüket a töredékes, laza szerkezetű, sokszor érthetetlennek tűnő paraliturgikus szövegekről. Bizonyították és egyértelművé vált, hogy a keresztény egyház sok évszázados előírása mellett élt az imádkozásnak egy hivatalosan el nem ismert – sőt, meg sem ismert – formája, amely megőrizte a középkori látásmódot, hitet, nyelvi értékeket, jelkép-rendszert.

A mind jobban gyarapodó adatok fényében ERDÉLYI ZSUZSANNA feltárta az imákban rejlő törvényszerűségeket, rámutatott arra, hogy az imák legismertebb motívuma a passióhoz kapcsolódik, amelyet egy jellegzetes záróformula tesz teljessé:

*[...] aki ezt az imát reggel felkeltében
este lefektében háromszor elmondja
hét halálos büntől menekül meg.*

Az imák motívumrendszerének ismeretében összefüggést tárt fel a Grál-mondával, a bizánci kereszténységgel, sőt, a középkori vízióköltészettel is. A népi szövegek költői részeiben egy látomás található: megnyílik a menny ajtaja, rajta keresztül láthatóvá válik az elérhetetlen világ, benne aranyasztal, aranygrádics, aranykehely, megannyi szimbólum és az azokat körülvevő távoli szentek alakja. Itt minden elemnek, költői képnek saját jelentése van, és a jelek rendszerbe illesztve a kereszténység korai szakaszára utalnak. Ebben rejlik a műfaj egyetemessége. Ez az, amiért a nemzetközi érdeklődés ERDÉLYI ZSUZSANNA eredményei felé fordult, és amiért a legrangosabb kitüntetések egyikével méltányolta a nemzetközi zsűri több évtizedes fáradhatatlan tevékenységét.

A Magyar Néprajzi Társaság tiszteleti tagját ezúton szeretettel és tisztelettel köszöntjük, gratulálunk a kitüntetéshez és kívánjuk, hogy lankadatlan erővel minél több tanulmánnyal, élvezetes előadással gazdagítsa továbbra is a magyar kultúra értékei iránt érdeklődők tudását!

KRÍZA ILDIKÓ

Beszélgetések Penavin Olgával

Társaságunk ez évi közgyűlésén a Györffy István-émlékéremmel PENAVIN OLGÁT tüntette ki. Ez alkalomból a jugoszláviai magyar nyelvű lapokban több cikk jelent meg a kiváló nyelvészről és néprajzkutatóról, amelyek közül FARKAS ZSUZSA és BARANOVSKY EDIT interjúját mi is közöljük. A PENAVIN OLGA emberi és kutatói hitvallását egyaránt felvillantó első írás az újvidéki *Magyar Szóban* (1996. június 16. 7. old.), a második pedig a szabadkai *7 Napban* (1996. július 3. 11. old.) látott napvilágot.

H. J.

A Thanaarné

FŐZŐ JÓSKA fényképez: a Tanárnő kapálgat palicsi kertjében. A Tanárnő meggyet szed. A Tanárnő mos. A termete – nyolcvan éve ellenére – sudár, egyenes. Aztán odaülteti a huszonkilencben épült nyaraló elé, kezében legújabb könyvével. Zuhog rá a délelőtti napfény, be-aranyozza rövidre nyírt haját, izmos, kecses alakját. Az az érzésem, hogy egy kórógyi kirán-

dulásra cipelt magával bennünket éppen, leültünk pár percre kifújni magunkat, miközben azon osztozkodunk, ki cipelje tovább a behemót, fene nehéz magnót, ami e kirándulások egyetlen nyűgje, keserősége. Még egy szusszanásnyi pihenő, s a Tanárnő, mint a nyúl, felpattan megint, s mi lihegve captatunk a nyomában, „megyünk, megyünk, mendegélünk” árkon-bokron át, mesét gyűjteni több száz éves, édes beszédű anyókákhoz, faragott tornácú házakba, öreg juhászok mellé heveredünk vadvirággal behintett rétekre, ahol áll az idő s a kertekben szóló szőlő, csengő barack és mosolygó alma terem.

A Tanárnő volt köztünk mindig is a legfiatalabb. Amikor mi esténként, az egész napi kó-dorgás után holtfáradtan hullottunk az ágyba, ő még elment meglátogatni egy-egy rosszalvó öreget. Hogy győzte, s hogy győzi ma is ezt a tempót, számomra talány.

„Vastag nyakú debreceni kálvinista vagyok” – szokta mondogatni volt, ami azt jelenti, ugye, hogy szívós, kitartó, szorgalmas, de keményfejű és konok. „Amit elvállalok, azt igyekszem tisztességesen megcsinálni.” Mintegy tizenöt könyv – néprajzi és néprajzi –, számtalan tanulmány, szakdolgozat, ismertetés és egyéb fűződik a nevéhez.

Öt jelölt közül „az eddig elvégzett eredményes munkájáért” neki ítélte oda az idén a Magyar Néprajzi Társaság az életműért járó Györffy István-émlékérmét.

S amire az életmű alapozódik: a négy Árpád-kori telepítésű szlavóniai falu – Kórógy, Szentlászló, Haraszi és Rétfalu –, ahova a Tanárnő a negyvenes évek végétől kezdve minden nyáron és télen „hazajárt”. Ahol már szinte családtagnak számított, s ahol őt a fülének legkedvesebb nyelvjárással *Thanaarnének* szólította az a nép, amely évszázadokon át a maga „mesevilágába” elzárva megőrizte hagyományait, s amely még a századfordulón is használta azt a gyönyörű 16. századi nyelvet, melyet már csak a kódexek lapjai őriznek csupán.

Kilencvenegyig, a háború kitöréséig járt ki minden télen és nyáron PENA VINNÉ BORSI OLGA Kórógyra. 1991. augusztus 29-én a kórógyiak felkeltek a déli ebéd mellől, autóbuszokra ültek, és otthagyták a házukat, jószágukat, otthagyták a falujukat, az emlékeiket, a mindenüket. A lelkészüik úgy gondolta, így legalább a pusztá életüket megmenthetik. Magyarországra utaztatta őket, a Balaton-parti Zánkára, aztán, mivel újabb menekültek érkeztek, menniük kellett tovább. Lassan szétszóródtak a világban, egy részük meg a magyarországi Kanizsán várt a hazatérésre. Mint írják a tanárnőnek, most sokan közülük Vinkovcira és Eszékre szivárogtak vissza, ott reménykednek a további fejleményekig. Hogy szétszóródtak, a néprajzkutató szemével nézve újabb tragédia forrása lehet. Ha visszatérnek is, nagyon nehéz lesz megtartaniuk valamikori világukat. Ami volt, már nem lesz soha. Annyiféle hatásnak voltak kitéve – csúfolták is őket furcsa nyelvükért, ezért igyekeznek leszokni róla –, hogy nagyfokú köznyelviesedés figyelhető meg náluk, s a hagyományaikhoz sem ragaszkodnak már annyira talán.

A Tanárnő volt az annak idején, aki megmagyarázta nekik: nem kell szégyellniük a saját beszédüket. Egészen természetes, magától értetődő az, hogy a saját falujában a falujabeliek nyelvén beszéljen az ember. Ez mutatja a szép kötődést, a saját közösséghez való ragaszkodást is. Mint ahogy senkinek másnak sem kell szégyellnie a maga izes nyelvjárását. Természetesen akadémiai szinten nyilván nem fog nyelvjárásban beszélni az ember, a környezet és a téma az, ami ilyen esetben meghatározó jellegű kell hogy legyen.

– *Honnan ez az elkötelezett érdeklődés a kórógyi nyelvjárás s e falvak néprajza iránt?*

– Debreceni professzoromtól, CSÚRY BÁLINT néprajzkutatótól kaptam az indíttatást. Mindig kíváncsi voltam, milyen lehet élőben az, amiről ő mesélt nekünk, milyen lehet az a csodálatos nyelv, amelynek a hangszínét, szókincsét a 19. században már az adai SZARVAS GÁBOR is följegyezte, tanulmányozta.

A Tanárnő elsírta magát, amikor a díj átvételekor a falu lakosságára emlékezett. „Borzasztó, hogy mennyi szenvedést éltek át a háborúban ezek a szerencsétlenek. Kérték, hogy

mivel a Balaton partján van néhány teljesen kiürült község, telepítsék őket oda, hogy együtt maradhassanak, de arról szó sem lehetett. Az idősek szenvedtek a legtöbbet, sokan meg is haltak. Azok a fiatalok meg, akik föltaalálták valahol magukat, gyökeret eresztenek ott, vissza csak a középgeneráció tér majd. Persze, ha sikerül a békés megegyezés...” És a Tanárnő szeme könnybe lábad megint.

– *Azért ha visszatérnek, lesz még ott dolga a Tanárnőnek újra...*

PENAVINNÉ BORSI OLGA elmerengve kitekint az ódon nyaraló ablakán, elnéz a dús lombú fűgefák fölött a kertre, a gyümölcsösre, ahol a feketerigó-család nagyokat rikkantgatva vámolja a megyet.

– Ha még élek addig, talán.

– *Itt fogunk ülni, beszélgetni a századik születésnapján is, készítjük az ünnepi interjút a Magyar Szónak. Egy BORSI OLGA legalább száz évet él majd...*

– Jaj, jaj, ne kívánja ezt nekem! Ötvenegy évi jó házasság után, a kórógyiakkal együtt „elment” a férjem is, és hirtelen rám zuhant a magány. Ha az embernek nincs gyereke – nekem a körülmények összejátszása miatt sajnos nincsen –, ennyi év után nagyon összeforr a férjével. Egy éve, hogy nincs többé, s lelkileg nagyon magányosnak érzem magam nélküle. Testileg is az vagyok, mert mindent magamnak kell csinálnom a ház körül vagy keresni valakit, aki olcsó pénzért megjavítja a tetőt, a kerítést, betapasztja a falat... Mindig van valami gond. S a nyugdíjas – az is, aki egyetemi tanárként dolgozott valaha – koldusszegény ma bizony.

– *Az is, akinek ennyi könyv, tanulmány és díj fémjelzi a nevét?*

– Kit érdekel ez ma, Zsuzsa?! Olyan időket élünk, hogy nem tudják megvenni a könyvet az emberek, sokan persze nem is akarják, az írásokért meg jelképes összegeket fizetnek a kiadók. Az értelmiségnek, ugye, meglehetne a kultúrateremtő, oktató, nevelő szerepe ma is, de nincs rá lehetőség, hogy kifejtse. Így hozták magukkal a körülmények. Valamikor, ugye, egyetemi tanáram lenni pozíciót jelentett. Megvolt a tekintélye az emberek, becsületesen meg is fizették a munkáját. Módot volt arra, hogy utazgassunk is egy kicsit a világban, s nyaranta két hetet kötelezően a tengerparton töltöttünk. Most meg?! Hát, tudja... Legfeljebb a kertbe mozdulhatok ki... Muszáj főntartani a kertet. Mert mégiscsak megterem valami benne. Mindenből egy kevés: paradicsom, paprika, karalábé, káposzta... Remélem, lesz annyi termés, hogy a téli szükségletemet fedezni tudjam vele. Gyümölcs is akad. Ha a madarak meg nem eszik. Nem vagyok valami igényű, nem voltam az soha. Ha úgy adódna, tejen és kenyéren is eléldegélnék. Szellemileg persze még elég frissnek érzem magam. Nem esett nehezemre, hogy nyugdíjba vonulásom után tíz évig még bejárjak az újvidéki magyar tanszékre előadásokat tartani. Mára ezt a „privilegiumot” is megvonták tőlünk, nyugdíjasok nem taníthatnak az egyetemi karokon tovább.

„Az ember addig él, amíg azt csinálja, amit szeret” – mondta egyszer a szomszédasszonyának, a maratoni futó Jánosi Elvirának, akit a rokonság mindenáron le akart beszélni erről az anyagi haszonnal alig járó, megerőltető sportról. „Csináld csak, Elvira, neked ezt kell csinálnod, mert ezt szereted.”

Maga is azért ilyen vitális, egészséges talán, mert szenvedélyesen szereti a hivatását. Tervei vannak ma is, két-három kötetre való összegyűjtött mese hever a fiókjában, nemrég hívta meg a Magyar Filológiai Társaság egy Rómában tartandó tanácskozársra, új könyvek várják az asztalán, hogy ismertesse a nagyközönségnek őket. S mindemellett talál még erőt magában arra, hogy olyan „egyszerű” dolgokkal foglalkozzon, mint a hétköznapi emberek sokasága: hajnalban fölkel, kiballag a piacra, megveszi a tejet, a kenyéret és az újságot, ami nélkül, mint mondja, nem tud megenni, meglocsolja, megkapálja a kertjét, aztán kibiciklizik a temetőbe, a férje sírjához, elmondani neki, mi történt, mi nem történt aznap, elbeszélget a

szomszédasszonyával, Erzsikével, aki ugyanúgy megözvegyült, mint jómaga, aki egy egyszerű asszony, de a szíve arany, s akinek a társasága nélkül nem is tudja, hogy tudna tovább élni... Este aztán kitűnik, hogy mily rövid már megint a nap. Újra hajnalban kell kelnie, hogy minden fontos dolgát elvégezhesse az ember. Kedvvel, szeretettel, tisztességesen, mert csak így érdemes élni.

FARKAS ZSUZSA

Embernek lenni

Május 22-én Budapesten, a Néprajzi Múzeumban kitüntetést adtak át a néprajzkutatásban elért eredményéért PENAVIN OLGÁNAK. Ebből az alkalomból kerestük fel, és faggattuk Olga nénit palicsi házában kertjében budapesti élményeiről, a díjátadásról.

– A Néprajzi Társaság közgyűlésén vettem át a kitüntetést, a Györffy-emlékplakettet mint életműdíjat. A díjazottak között szerepelt az Amerikában élő magyar néprajzkutató, DÉGH LINDA is. A megindokolás és a díj átvétele után negyedórás előadást tartottam az Árpád-kori települések – Kórógy, Szentlászló, Haraszi, Rétfalu – 16. századi megőrzött nyelvéről, hagyományairól. Arról, ahogy változnak a körülmények, úgy változik minden, ezért kellett megmentésükre törekedni...

– *Miért pont Szlavónia?*

– Egyetemi éveimben CSÜRY BÁLINT professzor előadásait hallgatva felkeltette érdeklődésemet a zárt település, amely mocsárvilág volt, nyelvét érdemes volt kutatni, ahol megőrizték és szájról szájra adták. A 18. században lecsapolták, amely magával hozta az életforma, a nyelv változását is. Kinéztek, kapcsolatba kerültek a világgal...

– *A változás veszélye, az értékek esetleges elvesztése ösztönözte a kitartó kutatásra?*

– Többek között.

– *Kiktől kért, kapott felvilágosítást?*

– A nagyon öregektől: az apócéktól (idős férfiak), a nenőktől (idős nők).

– *Az egyetemi tanítás mellett mikor jutott erre ideje?*

– A téli, nyári szünetekben.

– *Befogadták azok az emberek?*

– Családtagként kezeltek, viselkedtek velem szemben.

– *Nem fáradt bele ebbe a mozgalmas, rohanó életbe?*

– Az életemet tettem rá...! Annyira a szívemhez nőttek azok az emberek. Mindig szívesen mentem hozzájuk, kerestem fel őket. A tanítványaimat is elvittem ezekre a kirándulásokra. Ráment egy élet!

– *Több tudományos könyve jelent meg. Szám szerint hány is?*

– Húsz-egynéhány, közöttük egy csomó tanulmány.

– *Gondolom, megértő társ kellett mindehhez.*

– Férjem személyében, aki matematikatanár volt, megtaláltam... Sok-sok lemondással járt. Csendes munkáséletet éltünk. Sokat utaztunk! Ez év februárjában elvesztettem őt, magamra maradtam...

* – *A balladák szöveggyűjtése és világa nagyon közel állhat önhöz. Hogyan megy végbe ez a munka?*

– Az ember belül egy megfelelő társaságba, emberek közé és kérdezget... Sajnálom, hogy a szöveggel együtt nem íródott le a dallam is. Zeneileg képzett emberek kellett volna hozzá...

– *Munkásságában óriási területet ölel fel: népballada, népnyelv, népmese, különböző babonák... Ez a sokrétűség hogyan jöhetett létre?*

– Ez olyan közösség volt, hogy cselekedni kellett, gyűjteni, odafigyelni, dolgozni. Amit évszázadokon át megőriztek, magukkal hoztak ezek az emberek – megmenteni!

– *Mi kell egy ilyen teljes élethez?*

– Embernek kell lenni, semmi más! – fejezte be a beszélgetést PENAVIN OLGA.

A nyolcvanéves Olga néni palicsinak vallja magát. Ötvenegy éve él a PENAVINok ősi kúriáján, amelyet még apósa építtetett 1929-ben.

Amikor kikísér, törekeny alakját a tudomány szelleme lengi körül. Az a szellem, amelynek tulajdonában összegyűjtötte a jugoszláviai magyarság értékeit. Alázattal szolgálta a kultúrát.

BARANOVSKY EDIT

A néprajzi adatbázis-építés akadályai*

A számítógépnek a néprajztudományban való használatáról elméleti síkon igen sokat lehetne beszélni, azonban van néhány olyan meghatározó tényező, amely Magyarországon, s minden bizonnyal a többi szomszédos, úgynevezett volt szocialista országban is behatárolja a gyakorlati lehetőségek terét. Ezek közül az első a pénzhiány, az anyagi források szűkös volta, amely eleve megszabja, hogy egy-egy ezzel a szakterülettel foglalkozó intézmény vagy akár magánszemély milyen erőforrásokkal rendelkező hardvert és az annak megfelelő szoftvert használjon, illetve azt, hogy részt vehet-e gépkezeléssel és szoftverhasználattal kapcsolatos folyamatos képzésben.

A másik tényező szubjektív indíttatású, és két szélsőséges álláspontból fakad. Egyesek szerint „a számítógép mindent megold majd magától”, mások teljesen bizalmatlanok a gépekkel szemben, egyfajta divatjelenségnek gondolják a „számítógépezést”, a kísérletező kollégák alkalmi sikertelenségei láttán megerősödik az a hitük, hogy a hagyományos kutatási módszereket nem kell a gép kedvéért fölcserélni. E két véglet között természetesen egy sor átmenet húzódik, amelyek közül érdemes megemlíteni egy tipikus esetet. Nevezetesen azt, amikor például egy adatbázist egy konkrét cél érdekében terveznek meg, arra alkalmasnak találják (pl. gyűjteményes kiadás előkészítése), azon túl való használatára nem is gondolnak, sem arra, hogy esetleg a publikálendő anyagban való tájékozódásra sokkal alkalmasabb lehet a számítógépes adatbázis, mint maga a nyomtatott gyűjteményes kiadvány, akárhány mutatót is csatolnak hozzá.

A két tényező – a szubjektív és a pénzügyi – szorosan összefügg. Az elavult gépen dolgozó, minimális számítástechnikai ismeretekkel rendelkező kutató rendellenesség esetén nem tudja megállapítani, hogy hardver- vagy szoftverhibáról van-e szó, hogy utóbbi esetben az operációs rendszer vagy a használt adatbáziskezelő-e a hibajelenség forrása. Rendszerint az utóbbit kárhoztatják. A számítógép szükségességével kapcsolatos kételyeket gyakran érett, a pályájuk csúcán túljutott kutatók fogalmazzák meg, akik egyrészt további teherterhelnek

* Elhangzott *Az informatika szerepe a néprajzi és folklorisztikai kutatásokban* témával, az Európai Folklor Központ (ECTC) által rendezett tanácskozáson, 1996. április 26-án. Részt vett: BÁLINT LAJOS (HUNGARNET), T. BÍRÓ KATALIN (Magyar Nemzeti Múzeum), CSERBÁK ANDRÁS (MTA Központi Könyvtára), DARÁNYI SÁNDOR (ECTC), FELFÖLDI LÁSZLÓ (MTA Zenetudományi Intézet), HRASKÓ GÁBOR (CEU), PÁVAI ISTVÁN (Néprajzi Múzeum), WOŁOSZ RÓBERT (MTA Néprajzi Kutatóintézet). A tanácskozást vezette KÜRTI LÁSZLÓ (ECTC).

érik az új munkaeszköz használatának elsajátítását, másrészt választott szakterületüket több évtizedes munkával már megismerték, annak szakirodalmát kicédulázták, ezért nekik egy komputeres adatbázis nem nyújt túl sok újdonságot. Arra persze nem gondolnak, hogy a pályakezdő fiatalok ma már háromszor-négyszer akkora szakirodalmat kell hogy áttekintsenek, mint elődeik, a gyűjtött anyag mennyisége is hihetetlenül megnőtt, s ezért számukra a számítógépes adatbázis már elengedhetetlen munkaeszköz, amelyhez a kor gyermekeiként lelkiileg is könnyebben kapcsolódnak. Az érett kutatók viszont rendszerint az intézmények vezetőtestületének is tagjai, így véleményük döntő lehet abban, hogy az adott szerény anyagi lehetőségekből mennyit fordítsanak számítástechnikai fejlesztésre. E fékező tényező ellenére az utóbbi években a számítógép használata a néprajztudományban egyre nagyobb teret hódít. A kutatók többsége érzi, hogy ez a trend egyfajta elengedhetetlen korparancs, s hangoztatja, hogy a gyűjtemények anyagának adatait be kell vinni a gépbe. E mögött viszont gyakran az a motiváció áll, hogy az adatok így megőrizhetőek, nem pedig az, hogy az adatok minden eddigi módszernél jobban, könnyebben és gyorsabban visszakereshetőek. A keresési stratégiákról, az ahhoz szükséges minimális halmazelméleti ismeretekről kevesen tudnak. Ez már az adatbázis tervezésén is nyomot hagy, mert a struktúra és a beviteli szabályok kialakításánál nem abból indulnak ki, hogy mit akarnak majd visszakeresni, hanem hogy szerintük mit érdemes bevinni. Gyakran föl sem merül az adatbeviteli szabályok meghatározásának kérdése, ami nélkül viszont nem lehet jól használható adatbázist építeni.

Az adatbázis-tervezés egyik módja az, hogy az intézmény megrendeli hivatásos programozótól a kezelőprogram elkészítését. Kezdetben erre a célra gyakran nem adatbázis-kezelő rendszereket használtak, hanem egyetlen célfeladat megoldására létrehozott saját tervezésű adatbázis-kezelőt. Ennek az volt az előnye, hogy számos könnyítést beleprogramozhattak, különösen az adatbeviteli funkcióba, hátránya viszont az, hogy direkt módon nem tudtak adatot cserélni más rendszerekkel vagy szövegszerkesztő programokkal. Ha szoftverpiacról vásárolt adatbázis-kezelőt használnak, mindig fölmerül, hogy melyik a jobb. Mivel az anyagi lehetőségek szűkösek, csak olcsó vagy ingyenes szoftverek jöhetnek szóba. Ezek között is viszonylag nagy a választék, ezért még a programozók sem ismerik mindegyiket, az általuk kipróbált néhány közül választanak. A néprajzkutatók rendszerint arra az egyre esküsznek, amelyiket kipróbálták. Közülük nincs mindenki tisztában azzal, hogy mit jelentenek a rendszerkorlátok (ezeket a szoftverdokumentációban is ügyesen elrejtik), így utólag jönnek rá, hogy számukra fontos keresési vagy tárolási feladatok elvégzésére a választott szoftver alkalmatlan.

A külső, egyetlen célmunkára szerződötett programozó járatlan a néprajztudomány útvesszőiben, akárcsak a néprajzos a számítástechnikában. Kettejük párbeszéde – amely az adatbázis definiálása előtt elengedhetetlenül szükséges –, gyakran a kölcsönös félreértés összes ismérveit kimeríti. Szerencsés az a helyzet, ha a néprajzkutató rendelkezik annyi számítástechnikai szakismerettel, hogy az adatbázist maga tervezze meg. A számítástechnikai szakember által elkészített adatbázisrendszerről utólag gyakran kiderül, hogy nincs felkészülve a néprajzi anyagban később felbukkanó rendhagyó esetekre, mert ezeket a megrendelő kutatók sem látták előre, vagy nem tudták azt a szakmán kívülálló programozónak világosan elmagyarázni. Ez kétféle következménnyel járhat: szerencsésebb esetben ismét a programozóhoz fordulnak, aki újabb megbízási díj ellenében módosítja a struktúrát, máskor a rendhagyó adatokat egy másik mezőbe írják be.

Ezzel elérteztünk az adatbevittel kapcsolatos buktatókhoz. Az adatbevittel gyakran nem maguk a kutatók végzik, hanem néprajzi képzéssel nem rendelkező segédszemélyzet. Ez egyrészt a beviteli hibák számát növeli (félreolvasott vagy mellégélt tájnyelvi vagy néprajzi fogalmak), másrészt a kutatóval való rendszeres konzultálás hiányában a rendhagyó

esetek kezelése ötletszerűvé válik, ami adatkeveredéshez vezet. Gyakran tapasztaltam, hogy ha az értelem szerinti beviteli mező hossza túl kevés, az adatbevivő a következő, véletlenül éppen üres, más típusú adatok számára fenntartott mezőbe vezeti be a túl hosszú adatot. Máskor a gond abból adódik, hogy a szabályos dátummezőnek definiált rovatba nem szabályos dátumot kell beírni, hanem hozzátételeget (pl. „1930 körül”). Ekkor a rendszer nem fogadja el a dátumsémától eltérő adatot, az adatbevivő pedig az előbb jelzett módszerhez folyamodik.

Rendhagyó esetek és hosszabb szöveges leírások a néprajzi adatokban bőven szerepelnek, ami arra kellene készítse a kutatókat, hogy az esetek többségében olyan szöveges adatbázis-kezelőt válasszanak munkájukhoz, amely nem korlátozza túlzott mértékben a beviteli mezők hosszát, ugyanakkor rendelkezik az adattáblákat használó relációs adatbázis-kezelőknek a tulajdonságával, amely lehetővé teszi egy rekordba bevitt adatok összekapcsolását egy sor más rekordba vagy másik adatbázisba bevitt másféle adattal. Egy néprajzi gyűjtés esetén például lépten-nyomon előfordul, hogy ugyanazon helységben, ugyanazon a napon, ugyanaz a gyűjtő ugyanattól az adatközlőtől rögzít akár több száz olyan adatot (pl. népdalt), amelyeket külön-külön rekordokba kell beírni. Ebben az esetben akár több százszor beírják a gyűjtés helyét, idejét, a gyűjtő és adatközlő adatait, holott elégséges lenne ezeknek a közös adatoknak az egyszeri beírása és egy hivatkozás bejegyzése a változó adatokat tároló rekordba. Ezáltal az adatbázis mérete jóval kisebbé válna, és az adatbeviteli idő is jócskán lerövidülne. Ennek a lehetőségnek a kihasználásával, a CDS-ISIS programmal készített néprajzi adatbázisok esetében egyszer sem talákoztam, bár a program ezt lehetővé teszi. A tezauszépítés lehetőségével is ritkán élnek, helyette a tárgyszavak bevitelénél minden esetben megadják egy-egy keresőelem főlé- vagy mellérendelt fogalmait, holott ezt a hozzárendelést elégséges lenne egyetlen esetben elvégezni, s azt minden további esetre automatikusan érvényessé tenni.

További bosszúságok forrásai a magyar ékezetes betűk CWI vagy 852-es szabvány szerinti alkalmazása. Az ebből adódó gondok a számítógép működési elveinek ismeretében könnyen kiküszöbölhetőek. A kutatók viszont rendszerint nem tudják, hogy az otthoni gépen DOS-alapú programmal CWI-ékezetesítéssel megírt szövegük az intézeti gép 852-es kódlapra beállított Windows táblázatkezelőjében vagy szövegszerkesztőjében miért alakul át furcsa karakterek sorozatává. A gépüket beállító, vállalkozásból élő programozók nem figyelmeztetik a várható következményekre, a konvertálás módozatait sem mutatják meg, viszont ezt újabb megrendelés alapján szívesen elvégzik. Mindezek a tényezők számtalan vesződést okoznak a kutatónak, akiben megvan a szándék, hogy fölzárkózzék a kor követelményeihez, mégis gyakran az az érzése támad, hogy a géppel végzett munkája mégsem halad annyival gyorsabban, amennyivel azt a szoftverreklámokban előre jelezték.

A néprajzi adatbázisok létrehozásával és használatával kapcsolatos gondok megoldását mindkét szakma (néprajz és számítástechnika) oldaláról közelítve kellene keresni. A hardver terén ki kell küszöbölni azt az állapotot, hogy ugyanabban az intézményben, ahol néhányan már a Windows 95-tel dolgoznak, mások még XT-s gépeket használnak. Tekintettel arra, hogy a magyar néprajzi szakma többségének kutatási területe túlterjed Magyarország mai határain és az egész Kárpát-medence területét átfogja – beleértve a sajátos írásjeleket használó szomszéd népeket és etnikai csoportokat is –, szükséges lenne az egységes áttérés a 852-es kódlap használatára, amely lehetővé teszi az érintett nyelvek írásmódjában használatos összes betűjel alkalmazását. Ugyanezen okból kellene szabályozni az egységes helység-névhasználatot is. Ehhez azonban nem elég az 1913-as helységnevtárra való hivatkozás, hiszen azóta megszűntek települések, összeolvadtak, kiváltak egymásból. Az sem elhanyagolandó tényező, hogy mintegy kilencven helységnév különböző történeti és tájnyelvi

változataival találkozunk a moldvai magyarok iránt érdeklődő kutató, amelyek nem szerepelnek az 1913-as, csak a korabeli Magyarország településeit tartalmazó helységnévtárban.

Immár nagyon sürgetővé vált egy egységes néprajzi terminológiai rendszer kidolgozása – természetesen a későbbi bővítés és módosíthatóság lehetőségével –, amelynek elvégzését az egyes tudományágak kutatóitól várhatjuk, de erre csak akkor kerülhet sor, ha ennek a rendszernek a kidolgozását valamelyik intézmény meghirdeti, koordinálását és finanszírozását föl vállalja. Szintén intézményes keretet kellene nyújtani a néprajzosok és a segédszemélyzet számítástechnikai képzésére, főleg az adatbázis-kezelés és a szövegszerkesztés terén. A segédszemélyzet néprajzi képzése is elengedhetetlen, legalábbis az általa végzett adatbeviteli munka vonatkozásában. Ugyanakkor szükséges az adatbevitő és a munkát felügyelő néprajzkutató folyamatos konzultációja, illetve az adatrögzítés eredményeinek rendszeres felülvizsgálata a kutató részéről. Már az első adatok bevitelétől ki kell próbálni azok komplex visszakeresésének módjait, s ha ilyen téren hiányosság mutatkozik, célszerű az adatbázis-struktúrát azonnal módosítani.

Számítógépes szakember igénybevétele akkor szerencsésebb, ha az intézmény alkalmazza, és napi munkájához tartozik az említett problémák megoldása, a megoldások keresése. Ebben az esetben néhány év alatt a néprajztudomány, a néprajzi adattípusok specifikumaival is megismerkedhetik, ugyanakkor a néprajzosok számítástechnikai képzésében is részt vállalhat. Az ezen a téren megtett első lépések biztatóak, és remélhetjük, hogy a felvett hiányosságok fokozatos kiküszöbölése a néprajzkutatás javát fogja szolgálni.

PÁVAI ISTVÁN

A néprajztudomány doktorai és kandidátusai 1990–1996

1. A disszertáció címe; 2. opponensek; 3. a védés időpontja.

Doktori értekezések

- ANDRÁSFALVY BERTALAN; 1. *A magyarság gyümölcsészete*; 2. BALASSA IVÁN, a néprajztudomány doktora; BARABÁS JENŐ, a néprajztudomány doktora; DANKÓ IMRE, a néprajztudomány doktora; 3. 1990. december 19.
- K. CSILLÉRY KLÁRA; 1. *Bútorművesség – lakáskultúra – népművészet*; 2. BALASSA IVÁN, a néprajztudomány doktora; SZABADFALVI JÓZSEF, a néprajztudomány doktora; VÖRÖS KÁROLY, a történettudomány doktora; 3. 1993. január 7.
- DOMONKOS OTTÓ; 1. *A kézművesség szerepe a falu anyagi kultúrájának alakításában*; 2. ANDRÁSFALVY BERTALAN, a néprajztudomány doktora; SZABADFALVI JÓZSEF, a néprajztudomány doktora; VÖRÖS KÁROLY, a történettudomány doktora; 3. 1991. november 18.
- KISBÁN ESZTER; 1. *Ételek és étkezés – Az újkori magyar táplálkozáskultúra kialakulása*; 2. BALASSA IVÁN, a néprajztudomány doktora; R. VÁRKONYI ÁGNES, a történettudomány doktora; BÖDI ERZSÉBET, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1992. április 1.
- NOVÁK LÁSZLÓ FERENC; 1. *A településnéprajz ökológiai és történeti összefüggései*; 2. ENYEDI GYÖRGY, az MTA rendes tagja; BAKÓ FERENC, a néprajztudomány doktora; SZABÓ LÁSZLÓ, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1996. január 24.

- SELMECZI KOVÁCS ATTILA; 1. *A népi eszközök kultúra történeti rétegei – Kézimalmok a Kárpát-medencében*; 2. BAKÓ FERENC, a néprajztudomány doktora; KÓSA LÁSZLÓ, a néprajztudomány doktora; SZABADFALVI JÓZSEF, a néprajztudomány doktora; 3. 1995. szeptember 14.
- SZABÓ LÁSZLÓ; 1. *Társadalomnéprajz*; 2. ANDRÁSFALVY BERTALAN, a néprajztudomány doktora; BAKÓ FERENC, a néprajztudomány doktora; SZABADFALVI JÓZSEF, a néprajztudomány doktora; 3. 1995. október 18.
- VOIGT VILMOS; 1. *A balti finn népek folklórja mint az európai folklór része*; 2. DOMOKOS PÉTER, az irodalomtudomány doktora; UJVÁRY ZOLTÁN, a néprajztudomány doktora; KODOLÁNYI JÁNOS, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1995. június 26.

Kandidátusi értekezések

- BALÁZS GÉZA; 1. *A magyar égetett szeszes italok története, terminológiája és néprajza*; 2. BÖDI ERZSÉBET, a néprajztudomány kandidátusa; CSOMA ZSIGMOND, a mezőgazdaság-tudomány kandidátusa; 3. 1990. december 21.
- BALÁZS GYÖRGY; 1. *Az élhetővel működő malmok a Kárpát-medencében a 18–19. században*; 2. DÓKA KLÁRA, a történettudományok doktora; JUHÁSZ ANTAL, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1996. december 13.
- BARTHA ELEK; 1. *A népi vallásosság térbeli és időbeli szerkezete*; 2. BAKÓ FERENC, a néprajztudomány doktora; PÓCS ÉVA, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1990. április 25.
- BELLON TIBOR; 1. *A nagykunsgai mezővárosok állattartó gazdálkodása a 18–19. században*; 2. SZABADFALVI JÓZSEF, a néprajztudomány doktora; SZILÁGYI MIKLÓS, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1990. december 10.
- T. BEREZKI IBOLYA; 1. *Népi táplálkozás a Közép-Tisza-vidéken (Jász-Nagykun-Szolnok megye)*; 2. BÖDI ERZSÉBET, a néprajztudomány kandidátusa; KNÉZY JUDIT, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1994. május 18.
- BIERNACZKY SZILÁRD; 1. *Az afrikai eposz típusa*; 2. VOIGT VILMOS, a néprajztudomány doktora; KÖHALMI KATALIN, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1996. március 29.
- BORSOS BALÁZS; 1. *A hagyományos gazdálkodás alkalmazkodása a természeti viszonyokhoz a Bodrogtóközben a folyószabályozási munkák előtt és után (1840–1910)*; 2. BELLON TIBOR, a néprajztudomány kandidátusa; FRISNYÁK SÁNDOR, a földrajztudomány kandidátusa; 3. 1994. november 4.
- DARÁNYI SÁNDOR; 1. *Változó és változatlan – A természetes hiedelmi rendszerektől a kognitív könyvtárig*; 2. VOIGT VILMOS, a néprajztudomány doktora; HORVÁTH TIBOR, a neveléstudomány kandidátusa; 3. 1994. május 30.
- FEJŐS ZOLTÁN; 1. *A chicagói magyarok két nemzedéke, 1890–1940 – Az etnikai örökség megőrzése és változása*; 2. BAKÓ FERENC, a néprajztudomány doktora; HOFER TAMÁS, egyetemi doktor; 3. 1994. június 21.
- FLÓRIÁN MÁRIA; 1. *A magyar köznép öltözetének elemei – (Történeti vázlat)*; 2. DOMONKOS OTTÓ, a néprajztudomány doktora; KODOLÁNYI JÁNOS, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1994. január 17.
- FÜGEDI MÁRTA; 1. *Állatábrázolások a magyar népművészetben*; 2. KÁDÁR ZOLTÁN, a művészettörténeti tudomány doktora; K. CSILLÉRY KLÁRA, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1990. szeptember 5.

- FÜVESSY ANIKÓ; 1. *Egy közép-tiszai fazekasközpont és kisugárzási körzete a paraszttílus idején*; 2. SZABADFALVI JÓZSEF, a néprajztudomány doktora; P. SZALAY EMŐKE, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1991. szeptember 2.
- GÁBORJÁN ALICE; 1. *Szűrujjasok*; 2. DOMONKOS OTTÓ, a néprajztudomány doktora; FLÓRIÁN MÁRIA, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1994. szeptember 8.
- GADI, MEHEMMED A. EL-; 1. *Patterns of form and decoration in Libyan folk jewellery – Analytical and comparative study*; 2. BALOGH JÁNOSNÉ, a néprajztudomány kandidátusa; SABER EL-ADLY, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1995. május 2.
- HENKEY GYULA; 1. *A magyarság etnikai embertani képe*; 2. BAKÓ FERENC, a néprajztudomány doktora; GYENIS GYULA, a biológiai tudományok kandidátusa; 3. 1990. november 5.
- HOPPÁL MIHÁLY; 1. *Jel és kultúra – (Etnoszemiotikai tanulmány)*; 2. VOIGT VILMOS, a néprajztudomány doktora; GRÁFIK IMRE, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1990. szeptember 26.
- JÁVOR KATA; 1. *A paraszti értékrend, életmód és magatartás alakulása Magyarországon (1870–1970)*; 2. ÖRSI JULIANNA PIROSKA, a néprajztudomány kandidátusa; SZABÓ LÁSZLÓ, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1994. április 5.
- KNÉZY JUDIT; 1. *Hagyományok és változások a somogyi nép táplálkozásában (1696–1960)*; 2. BŐDI ERZSÉBET, a néprajztudomány kandidátusa; KISBÁN ESZTER, a néprajztudomány doktora; 3. 1992. május 4.
- KOTICS JÓZSEF; 1. *A méhészet a paraszti gazdálkodás rendszerében*; 2. FÜVESSY ANIKÓ, a néprajztudomány kandidátusa; SZILÁGYI MIKLÓS, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1993. március 18.
- KRISTÓF ILDIKÓ; 1. *Boszorkányüldözés Debrecenben és Bihar vármegyében a 16–18. században*; 2. KÓSA LÁSZLÓ, a néprajztudomány doktora; BARTHA ELEK, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1994. június 7.
- KÜLLÖS IMOLA; 1. *Latorköltészet és betyárfolklor – A folklóralkotások sajátosságai egyetlen témakör történeti változásának tükrében*; 2. KATONA IMRE, a néprajztudomány kandidátusa; STOLL BÉLA, az irodalomtudomány doktora; 3. 1991. március 18.
- T. LITOVKINA ANNA; 1. *Felmérés a magyar közmondások ismeretére vonatkozóan és a felmérésben legismertebbeknek bizonyult közmondások elemzése*; 2. VOIGT VILMOS, a néprajztudomány doktora; KATONA IMRE, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1994. március 7.
- LOVÁSZ IRÉN; 1. *A szakrális kommunikáció – Népi imádságok pragmatikai, antropológiai megközelítése*; 2. LÁSZLÓ JÁNOS, a pszichológiai tudományok kandidátusa; PÓCS ÉVA, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1995. június 19.
- LUKÁCS LÁSZLÓ; 1. *A Káli-medencei lakóház a dunántúli népi építészetben*; 2. BARABÁS JENŐ, a néprajztudomány doktora; FÜZES ENDRE, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1990. június 27.
- MADZSAROV, DZSENI MARINOV; 1. *Azonosságok és eltérések a bolgár és a magyar hagyományos agrárkultúra struktúrájában – (A gabonatermelés példáján)*; 2. SELMECZI KOVÁCS ATTILA, a néprajztudomány kandidátusa; SZABÓ LÁSZLÓ, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1990. április 18.
- MOHAY TAMÁS; 1. *Egy naplóíró parasztember élete és gazdálkodása a 20. század első felében Ipolynyéken*; 2. JUHÁSZ ANTAL, a néprajztudomány kandidátusa; SZABÓ LÁSZLÓ, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1992. november 23.

- ÖRSI JULIANNA PIROSKA; 1. *Karcag társadalomszervezete a 18–20. században*; 2. SZABÓ LÁSZLÓ, a néprajztudomány kandidátusa; SZILÁGYI MIKLÓS, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1991. november 4.
- PETERCSÁK TIVADAR; 1. *Az erdő az Északi-középhegység paraszti gazdálkodásában (18–20. század)*; 2. PALÁDI-KOVÁCS ATTILA, a néprajztudomány doktora; HEGYI IMRE, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1991. december 2.
- SAMIA SAID MOHAMED DIAB; 1. *Az emberélet fordulóihoz fűződő egyiptomi népdalok*; 2. BARTHA ELEK, a néprajztudomány kandidátusa; SZABÓ LÁSZLÓ, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1990. július 2.
- SEBESTYÉN ÉVA; 1. *Föld és hatalom az angolai ambundu közösségekben, történeti források alapján*; 2. KATONA IMRE, a néprajztudományok kandidátusa; FÜSSI-NAGY GÉZA, egyetemi doktor; 3. 1994. október 3.
- SZEMERKÉNYI ÁGNES; 1. *Proverbium – A használat lehetőségei*; 2. VOIGT VILMOS, a néprajztudomány doktora; KATONA IMRE, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1993. május 3.
- TÁTRAI ZSUZSANNA; 1. *Nemek és korcsoportok a paraszti társadalomban a leányélet tükrében*; 2. BARNÁ GÁBOR, a néprajztudomány kandidátusa; FÜGEDI MÁRTA, a néprajztudomány kandidátusa; SZABÓ LÁSZLÓ, a néprajztudomány doktora; 3. 1996. december 4.
- VARGYAS GÁBOR; 1. *Alkudozás az istenekkel – Betegség és gyógyítás a közép-vietnami bru törzsnél*; 2. DORNBACH MÁRIA, a néprajztudomány kandidátusa; KODOLÁNYI JÁNOS, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1995. június 20.
- VEREBÉLYI KINCŐS; 1. *Kor és stílus a magyar népművészetben*; 2. FÜGEDI MÁRTA, a néprajztudomány kandidátusa; KODOLÁNYI JÁNOS, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1995. június 23.
- VERES LÁSZLÓ; 1. *Magyarország 17–19. századi parasztüvegei*; 2. HECKENAST GUSZTÁV, a történelemtudomány doktora; SZABÓ LÁSZLÓ, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1990. február 16.
- ZENTAI TÜNDE; 1. *A parasztház története a Dél-Dunántúlon*; 2. DANKÓ IMRE, a néprajztudomány doktora; KODOLÁNYI JÁNOS, a néprajztudomány kandidátusa; 3. 1990. május 18.

KOZÁRI MÓNIKA

Rövid hírek, tudósítások

HELYREIGAZÍTÁS. A *Néprajzi Hírek* 1995. 1–4. számába értelemzavaró szerkesztési hiba csúszott, amelyet ezúton szeretnénk helyreigazítani. A folyóirat 1. oldalán, a Magyar Néprajzi Társaság 107. Közgyűlése jegyzőkönyvének első sorában a dátum helyesen: „1995. június 7-én”. Olvasóinktól elnézést kérünk!

INTERJÚK. Az alábbiakban a közelmúltban megjelent néprajzi vonatkozású in-

terjúkra hívjuk fel olvasóink figyelmét. Az udmurtok három lakodalma – A sámán örök utazó, ember és Isten között közvetít *cimmal az Új Magyarország (1996. aug. 27. 9. old., r.: Tóth Szilárd) Olga Alekszandrova udmurt népművésszel*; Az élhető kultúra az utolsó kapaszkodó *cimmal az Új Magyarország (1996. ápr. 17. 10. old., r.: Apáti Miklós) Andrásfalvy Bertalan néprajzkutatóval, a Magyar Néprajzi Társaság elnökével*; „Megyek a henjő-

val a Szöcsibe" címmel a Magyar Hírlap (1996. nov. 2., r.: Zsidai Péter) **Balázs Géza** nyelvészrel; Európa és a magyar honfoglalás címmel a Magyar Nemzet (1996. nov. 27. 11. old., r.: Rosdy Tamás), valamint Mit tudunk az ősmagyarokról címmel a Népszava (1996. nov. 28. 3. old., r.: Szabó Irène) **Bálint Csanád** régésszel; Történelem fényképeken címmel a Reform (1996. febr. 13. 28–29. old., r.: P. Szabó Ernő) **Balogh Ilona** muzeológussal; Sámán a Pusztta túlsó feléről címmel az Új Magyarország (1996. ápr. 12. 11. old., r.: Udvardy Zoltán) **Den Barsboldt** hazánkban élő mongol képzőművészrel; Aranyászkok a Duna partján címmel a Magyar Nemzet (1996. nov. 29. 7. old., r.: Homicskó Árpád) **Barsi Sándor** ácsi aranyással; Családként látni a nemzetet – Beszélgetés Beke Györggyel a peremvidékek magyarságáról címmel az Új Magyarország (1996. dec. 7. 11. old., r.: Aniszi Kálmán) **Beke György** erdélyi szociográfussal, újságíróval; A csodaszarvas nyomában címmel a Magyar Nemzet (1996. júl. 6. 19. old., r.: Osztovits Ágnes) **Bella István** költővel; Az a nép, amely a múltját nem becsüli, sem a jelenét, sem a jövőjét nem érdemli – Benkő Loránd honfoglaláskori nyelvünkről címmel a Magyar Nemzet (1996. aug. 3. 16. old., r.: Rosdy Tamás) **Benkő Loránd** nyelvész akadémikussal; Nótával a világ körül – Béres Ferenc jubileuma címmel az Esti Hírlap (1996. márc. 4. 2. old., r.: R. Zs.) **Béres Ferenc** népdal- és nótáénekesrel; Néprajzi fényképtár kérdőjelekkel – Lesz-e fotóalbuma a századforduló magyar falujának? címmel a Magyar Nemzet (1996. aug. 24. 19. old., r.: l. g.) **Bolykiné Fogarasi Klára** néprajzkutatóval; Védtelen és fenséges hangon – Buday Ilona szerint a népdalokban nem csalatkozhatunk címmel a Magyar Nemzet (1996. dec. 31. 8. old., r.: Devich Márton) **Budai Ilona** népdalénekesrel; A kisebbségkutatás és a népcsoportok címmel a Népszabadság (1996. okt. 16. 15. old., r.: Varga Lajos Márton)

Cholnoky Győző újságíróval, a Kisebbségkutatás főszerkesztőjével; Hiányos dokuportré címmel a Színes Vasárnap (1996. szept. 15. 7. old., r.: Andrassew), valamint Kelepcében a cigány polgárosodás címmel a Népszava (1996. okt. 15. 8. old., r.: Sándor Tünde) **Csalog Zsolt** szociográfussal; Ott a C betű a homlokunkon címmel a Magyar Nemzet (1996. szept. 26. 7. old., r.: Botlik József) **Csemer Géza** roma íróval, szociográfussal; A szentendrei skanzen tömegeket tudna fogadni – A szabadtéri múzeum megfizethető, kulturált szórakozás címmel a Magyar Nemzet (1996. jan. 30. 14. old., r.: Hanthy Kinga), Kevés a hazai látogató – A szentendrei skanzen címmel az Esti Hírlap (1996. okt. 18. 3. old., r.: K. Zs.) **Cseri Miklós** etnográfussal, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatójával; Öröklődő népzene címmel az Új Magyarország (1996. jan. 26. 11. old., r.: Pethő László), A szertetet neve a zenében: összhang címmel a Magyar Nemzet (1996. dec. 9. 7. old., r.: Temesi Ferenc) **ifj. Csoóri Sándor** népzeneésszel; A történetírás szent tehenei? címmel a Kapu (1996. 6–7. sz. 110. old., r.: Almási Erzsébet) **Demény Lajos** erdélyi művelődéstörténeésszel; A krónikás ének Magyarországon címmel az Új Magyarország (1996. nov. 26. 8. old., r.: Eöry Éva) **Dévai Nagy Kamilla** előadóművészsrel; Útban az égi rétegekig címmel a Magyar Nemzet (1996. nov. 27. 7. old., r.: Hajdú) **Erdélyi István** régésszel; Támpont és alap szükséges címmel az Új Ember (1996. nov. 10. 6. old., r.: Lőrincz Sándor) **Erdélyi Zsuzsanna** folkloristával; A Jász Múzeum 1956-ban – Beszélgetés Erdész Sándorral, a jászberényi múzeum egykori vezetőjével címmel a Magyar Múzeumok (1996. 3. sz. 29–32. old., r.: Kaposvári Gyula) **Erdész Sándor** néprajzkutatóval; Mik vagyunk, ha nem finnugorok? címmel az Új Idők (1996. máj. 1. 5. old., r.: sz. g.) **Esztergály Előd** őstörténet-kutatóval; Az első nagy átmentés Szent István idejében volt – Fodor István régészprofesszor az

ősmagyarokról címmel az Új Magyarországnak (1996. jún. 27. 10. old., r.: Bertók László Attila) **Fodor István** régésszel; Gajdó plébános úr csángói címmel az Új Magyarország (1996. márc. 20. 11. old., r.: Beke György) **Gajdó Zoltán** türkös plébánossal; „Ahol cigány van, ott már gond van...” címmel a Magyar Nemzet (1996. febr. 9. II. old., r.: devich) **Gulyás János** filmrendezővel szociográfiai filmjéről; Az írás mindig a közhöz szól címmel az Új Magyarország (1996. szept. 7. 10. old., r.: Megyeri Dávid) **Györffy György** történész akadémikussal; Miért került le a falról a Horthy-kép? címmel a Népszava (1996. júl. 31. 3. old., r.: Tompa Imre) **Hofer Tamás** etnográfussal, a Néprajzi Múzeum főigazgatójával; Örmények szerete a világon címmel az Új Magyarország (1996. szept. 21. 8. old., r.: Pásztor Zoltán) **Varian Hovaginian** örmény katolikus lelkésszel; A távirányított ország címmel az Esti Hírlap (1996. okt. 14. 2. old., r.: Kiss Ágnes) **Tofik Iszlamov** orosz hungarológussal, a moszkvai Hungarológiai Intézet vezetőjével; Egy életre szóló kérdés nyomában címmel az Élet és Tudomány (1996. júl. 12. 877–879. old., r.: Gózon Ákos) **Jakó Zsigmond** erdélyi művelődéstörténésszel, az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnökével; Gondokkal küzd a Filológiai Társaság – Kormányzati támogatás nélkül címmel az Új Magyarország (1996. szept. 5. I. 8. old., r.: Kerékgyártó György) **Jankovics József** irodalomtörténésszel, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság főtisztjával; Meglazult finnugor kapcsolat címmel az Új Magyarország (1996. szept. 17. 8. old., r.: Sz. A.) **Jávorszky Béla** műfordítóval; Újratájtolt tájházak – Unokáink sem fogják látni címmel a Magyar Nemzet (1996. nov. 9. III. old., r.: Ráday Mihály) **Juhász Márta** főépítésszel, **Rózsa Gábor** gyűjteményvezetővel Szentes hagyományos építkezéséről; Erdélyország sok szép dala címmel az Új Magyarország (1996. júl. 20. 11. old., r.: Fenyvesi Félix Lajos) **Kallós Zoltán** er-

délyi folkloristával; Meddig romlik a műemlékek állapota? címmel a Népszava (1996. júl. 6. 3. old., r.: Németh Zoltán), valamint Eljött az ideje annak, hogy a műemlékvédelem egyfajta primátust kapjon címmel a Műemlékvédelem (1996. 3. sz. 166. old., r.: Román András) **Kalmár Péterrel**, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal elnökével; A magyar zsidóság és a kapitalizmus címmel a Magyar Nemzet (1996. nov. 30. 8. old., r.: Sipos Balázs) **Karády Viktor** szociológussal; Ébren tartjuk a nemzeti szellemet! címmel a Magyar Nemzet (1996. okt. 25. 4. old., r.: Botlik) **Kardos Béla** ausztráliai magyar közéleti személyiséggel; Kialakulóban van a cigány középosztály címmel a Népszava (1996. szept. 21. 7. old., r.: Sándor Tünde) **Kemény István** szociológussal; Eljön majd az idő, amikor visszatalálunk saját utunkra címmel az Új Demokrata (1996. júl. 11. 54. old., r.: Bodnár Dániel) **Kiszely István** antropológussal; A Föld köldöke, a kopár hegy, és a hit hangja címmel a Magyar Nemzet (1996. okt. 5. 13. old.) **mások mellett Komoróczy Géza** orientalistával; A világ hungarológusai Itáliában címmel a Magyar Nemzet (1996. szept. 7. 18. old., r.: Osztoivits Ágnes), valamint Az elveszett őstörténet – A magyar néprajztudomány új kérdései címmel a Magyar Nemzet (1996. nov. 20. 8. old., r.: Ablonczy Balázs) **Kósa László** néprajzkutatóval, művelődéstörténésszel; Magyar Mária-kultusz címmel az Új Magyarország (1996. szept. 20. 8. old., r.: Metz Katalin) **Kovács Lajos Péter** dokumentumfilmrendezővel; Komlóska, az élő skanzen – Lehet, hogy ismét kitor az aranyláz? címmel a Magyar Nemzet (1996. aug. 28. 7. old., r.: Botlik József) **Köteles László** komlóscai polgármesterrel; Panelkarácsony – A nagyvárosokban is alakulnak ki hagyományok címmel az Esti Hírlap (1995. dec. 23. VII. old., r.: Lukács Csaba), Szellemi örököző-védő szolgálat – Mit tesz a kulturális örökségért az Európai Folklórközpont címmel a Magyar Nemzet (1996. jún. 22.

17. old., r.: *Devich Márton*) **Kürti László** folkloristával, az *Európai Folklór Központ igazgatójával*; Tárnyilagos rekviem a Drávaszögért címmel az Új Magyarország (1996. máj. 23. 11. old., r.: *Bognár Antal*) **Lábadai Károly** néprajzkutatóval; A szabadságharc és Arad a népművészetben címmel a Vasárnapi Hírek (1996. okt. 6. 9. old., r.: *tóth*) **Landgraf Ildikó** néprajzkutatóval; Két magyar történelmet éltünk címmel a Magyar Nemzet (1995. dec. 30. 20. old., r.: *Devich Márton*) **László Gyula** régésszel; Egy francia Csoma-kutató címmel a Magyar Hírlap (1996. dec. 3. 13. old., r.: *Gervai András*) **Bernard Le Calloc'h** francia orientalistával; Gyógyító sámánok címmel a Magyar Nemzet (1996. nov. 7. V. old., r.: *J. Cs.*) **Nádorfői Lajos** operatőrrel dél-amerikai sámánfilmjéről; Nán toju á! címmel az Új Ember (1996. aug. 18. 5. old., r.: *Tárkányi Akos*) **Nemeshegyi Péter** Japánban tevékenykedő jezsuita szerzetessel; A honfoglaló törzsek példázata címmel az Új Magyarország (1996. dec. 24. 7. old., r.: *Metz Katalin*) **Nemeskürty István** történész-íróval; Üzenet Herdernek – Novák Ferenc a népi kultúráról, a millicentenáriumi előkészületekről és a Moszkva tér mocsaráról címmel a Magyar Nemzet (1996. márc. 9. 19. old., r.: *Lőcsei Gabriella*), A magyarságnak fel kell hagynia a csodaszarvas kergetésével – Ma mutatják be Szegeden Novák Ferenc szertartásjátékát címmel a Magyar Nemzet (1996. júl. 26. 9. old., r.: *Devich Márton*) **Novák Ferenc** koreográfussal, néptáncutatóval; Bádognakrisztusok a Kárpát-medencéből címmel a Magyar Nemzet (1996. ápr. 5. 11. old., r.: *Lőcsei Gabriella*) **Olasz Ferenc** filmrendezővel; Tragikus romasorsok címmel az Új Magyarország (1996. júl. 2. 1. old., r.: *Tamási Orosz János*) **Osztójkán Béla** roma költő-íróval; Lobbyzás az emlékparkért címmel a Délmagyarország (1996. máj. 23. 3. old., r.: *N. Rácz Judit*) **Pál Béla** politikussal az Ópusztaszeri Nemzeti Emlékparkról; Szegényes szamizdatok –

Paládi-Kovács Attila az MTA Néprajzi Kutatóintézetének terveiről és gondjairól címmel a Magyar Nemzet (1996. dec. 27. 11. old., r.: *Rosdy Tamás*) **Paládi-Kovács Attila** etnográfussal, az MTA Néprajzi Kutatóintézete igazgatójával; Az ördög nem vitt még el, hát írok címmel a Népszabadság (1996. júl. 6. 25. old., r.: *Czene Gábor*) **Péliné Nyári Hilda** romológussal; Honfoglaló elődeink nyomában címmel a Honismeret (1996. 4. sz. 30–31. old., r.: *Frigyesy Ágnes*) **Petraskó Tamással** és **Vladár Sándorral**, a honfoglalási lovas túra vezetőivel; Néptánc musicalelemekkel címmel a Magyar Nemzet (1996. szept. 10. 11. old., r.: *Horeczky Krisztina*) **Román Sándor** táncossal, koreográfussal; A litván küldött címmel a Kapu (1996. 6–7. sz. 110. old.) **Rubazeviciene Mária** litvániai magyar tanárral a litvániai magyarságról; Márta dala és a világzene – A népzene szabad préda címmel az Esti Hírlap (1996. márc. 4. 3. old., r.: *Molnár Gabriella*), Mi újság? – Sebestyén Márta címmel a Mai Nap (1996. márc. 22. 5. old., r.: *ráksi*) **Sebestyén Márta** énekművésszel; Lelki tájkép egyenpázsittal címmel a Magyar Hírlap (1996. júl. 27. 12. old., r.: *Bóday Pál Péter*) **Stirling János** etnobotanikussal, történelmi ökológussal; Kisebbség, magyarság, európaiság címmel az Új Magyarország (1996. nov. 25. 12. old., r.: *Metz Katalin*) **Szabó Csaba** zeneszerzővel, a Székely Népi Együttes karnagyával; Hogyan neveljünk a diákból tudóst? címmel a Népszabadság (1996. dec. 23. 10. old., r.: *Bonifert Márta*) **Szendró Péter** gépészmérnökkel, az Országos Tudományos Diákköri Tanács elnökével; Zenésportrék címmel a Magyar Nemzet (1996. február 9. II. old., r.: *h. k.*) **Szomjas György** filmrendezővel népzenei filmjéről; Ahol a pópák és az imámok jól megértik egymást címmel az Új Magyarország (1996. júl. 2. 10. old., r.: *Tóth Szilárd*) **Tuleutaj Szulejmanov** budapesti kazah nagykövettel; A fonográfától a hangkártyáig – Néprajz és multimédia az ez-

redforduló küszöbén *címmel az Új Magyarország* (1996. febr. 23. 10. old., r.: *Olsvai Tamás Margit*) **Tari János** néprajzkutatóval, *operatőr-rendezővel*; Mintha a középkorban élnének ma is – Tanítani járnak Csángóföldre a Teleki Pál Baráti Kör tagjai *címmel az Új Magyarország* (1996. jún. 20. 11. old., r.: *Bartal Csaba*) a **Teleki Pál Baráti Kör tagjaival**; Sikerek, hullámvölgyek, hullámhegyek – Negyvenöt éves az Állami Népi Együttes *címmel a Magyar Nemzet* (1996. márc. 16. III. old., r.: *hanthy*) **Tímár Sándor** koreográfussal; A katolikus egyház nem akarja zsebre tenni a világot *címmel a Népszava* (1996. szept. 4. 1. old., r.: *Tompai Imre*), valamint Egy dialógus első mondatai *címmel a Magyar Hírlap* (1996. szept. 7. 11. old., r.: *V. Bálint Éva*) **Tomka Miklós** vallásszociológussal; A Kodály-módszer csődje a közoktatásban *címmel a Népszabadság* (1996. júl. 18. 9. old., r.: *Nagy Marianna*) **Tóth Anna** zenepedagógussal; Jöjjön ki Óbudára! – Helytörténet a Zichy-kastélyban *címmel a Magyar Nemzet* (1996. márc. 23. I. old., r.: *várhegyi*) **Új Iríz** etnográfussal; Ujváry Zoltán és a szeretett szülőföld – A debreceni néprajzkutató múzeum után galériát alapított Gömör „fővárosában” *címmel a Hajdú-Bihari Napló* (1994. szept. 22. 6. old., r.: *Erdei Sándor*) **Ujváry Zoltán** néprajzkutatóval, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének vezetőjével.; Ahol megállt az idő *címmel a Magyar Hírlap* (1996. júl. 13. 12. old., r.: *Bihari László*) **Vida Gábor** marosvásárhelyi íróval; Test és lélek a cyber-térben *címmel az Élet és Irodalom* (1996. júl. 19. 6. old., r.: *Sugár János*) **Peter Lamborn Wilson** vallásszociológussal; Ábraham fiai *címmel a Reform* (1996. jan. 30. 24–27. old., r.: *Deáki László*) **Zoltai Gusztáv** izraelita egyházi vezetővel; Ando Drom: Úton *címmel a Magyar Nemzet* (1996. febr. 27. 9. old., r.: *Boros István*), „Parancsolj, ha tetszik” *címmel a Magyar Nancs* (1996. okt. 31. 6. old., r.: *Marton*

László Távoldó) **Zsigó Jenő** zenésszel, az *Ando Drom* együttes tagjával közölt interjút.

ID. DOBOSY LÁSZLÓ (1911–1995). 1995-ben elhunyt id. Dobosy László pedagógus, nyugalmazott iskolaigazgató. Több évtizedes gyűjtőtevékenységet fejtett ki Borsod-Abaúj-Zemplén és a történelmi Gömör megyében (földrajzi nevek, ragadványnevek, hiedelmek, mondák, szokások, asztalosipar stb.), munkásságát számos dolgozat és több könyv fémjelzi. A néprajzkutatásban elért eredményeit Társaságunk 1979-ben Sebestyén Gyula-emlékéremmel ismerte el.

VÁCI MŰMIÁK. 1995. január végén és február elején Régészeti szenzáció Vácott, Szenzációs lelet Vácott és hasonló címekkel közölték az országos napilapok a hirt, hogy a váci Fehérek temploma felújítási munkálatainak során a templom kriptájában értékes, európai viszonylatban is számottevő kultúrtörténelmi emlékeket, 18. századi, épségben megmaradt, gazdagon díszített koporsókat, temetési textiliákat, viseletdarabokat és mumifikálódott holttesteket találtak. A leletmentést 1994 őszétől 1995 tavaszáig muzeológus-munkacsoport végezte néprajzkutató muzeológusok – Ráduly Emil (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre) és Zomborka Márta (Tragor Ignác Múzeum, TIM, Vác) – vezetésével. A munkacsoport tagjai Csukovits Anita néprajzkutató (TIM), Susa Éva antropológus (Igazságügyi Orvosszakértői Intézet, Budapest), B. Perjés Judit restaurátor (Budapesti Történelmi Múzeum), Újvári Mária restaurátor (TIM) és Miklós Zsuzsa régész (MTA Régészeti Intézet, Budapest) voltak. A feltárásban Hostyánszki Attila (TIM) működött közre. Kutatási eredményeiket a szakmai közvélemény előtt 1995 tavaszán a Magyar Néprajzi Társaságban, majd a Magyar Múzeumok 1996. I. számában Vác, „Fehérek temploma” kriptafeltárás 1994–95 fejezetcím-

mel mutatták be. A folyóiratban megjelent, gazdagon illusztrált dolgozatok a következők. Zomborka Márta: Az előzmények és a feltárás (3–7. old.); Uő.: Temetkezési szokások (7–9. old.); Ráduly Emil: 18. századi polgárviséletek (9–12. old.); Uő.: A koporsók díszítése (12–13. old.); Susa Éva–Pap Ildikó–Józsa László: A váci múmiák antropológiai vizsgálata (14–16. old.). A kutatók a teljes anyag részletekbe menő közzétételét tervezik, összevetve azokat hasonló korból származó, más magyarországi, illetve külföldi kriptaleletekkel.

NEMZETI ALAPTANTERV ÉS NÉP-ISMERET. A Magyar Köztársaság kormánya 1995-ben fogadta el a Nemzeti Alaptantervet (NAT), amely – építve az óvodai nevelés országos irányelveire – a hazai közoktatás tíz évfolyamára nézve állapítja meg a nevelő- és oktatómunka követelményeit. Ezeket átfogó műveltségi területek és részterületek keretében, nem pedig tantárgyakba rendezve fogalmazza meg a NAT, lehetőséget nyújtva az iskoláknak arra, hogy tantárgyaikat önállóan alakítsák ki. E műveltségi területek közös követelményeihez tartozik a hon- és népismeret is, amelynek alapvető célja, hogy oktatásával minden tanuló ismerje meg népünk kulturális örökségének jellemző sajátosságait, ezzel alapozza meg a nemzettudatot, mélyítse el a nemzeti önismertet. Ebben a keretben kapott helyet a történelmi, irodalmi, műszaki stb. múlt megismertetése mellett a városi és falusi élet hagyományainak, életmódjának, a hazánkban és szomszédságunkban élő népek és népcsoportok kultúrájának tanítása is. A NAT által szorgalmazott hon- és népismeret-oktatás várható és megoldandó gondjairól lásd Karácsony Molnár Erika írását lapunk 37–38. oldalán.

ARANYMOSÓ-MÚZEUM. 1995. június 9-én a finnországi (lappföldi) Tankavaara nevű településen új múzeumot nyitottak

meg, amelyben a Föld aranymosását mutatják be. A múzeumban magyar kiállítás is szerepel. Tervezte, szervezte és készítette Törő László, a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum muzeológusa.

VINCZE LAJOS LEVELEI. Vincze Lajos (1920–1990) Erdélyből elszármazott néprajzkutató 1968 és 1990 között az ohioi (USA) Bowling Green State University kulturálisantropológia-professzora volt (vö. Gunda Béla: Vincze Lajos. In: Néprajzi Hírek, 1991. 1. sz. 109–111. old.; Vincze Lajos életrajzi adatai és irodalmi munkássága. In: Néprajzi Hírek, 1993. 3–4. sz. 114–122. old.). Amerikából hazaküldött leveleit Sombori Sándor rendezte sajtó alá és *Levelek Amerikából, 1964–1990* címmel 1995-ben Sepsiszentgyörgyön ötven számozott példányban adta ki a Christus Spes Mea Alapítvány.

MAGYAR NÉPRAJZI KIÁLLÍTÁSOK KÜLFÖLDÖN. A közelmúltban több magyar néprajzi kiállítást rendeztek külföldön. A Néprajzi Múzeum Berlinben a magyarországi cigányok életmódját és kultúráját mutatta be (megnyitották: 1995. november 3-án). A Néprajzi Múzeum, az Iparművészeti Múzeum, az esztergomi Keresztény Múzeum és a kalocsai Viski Károly Múzeum népviselet-gyűjteményének legszebb darabjait Japánban (Tokió, Oszaka, Hakota) tekinthették meg az érdeklődők (megnyitották: 1996. február 8-án). A Néprajzi Múzeum Helsinkiben rendezte meg Magyarok Kelet és Nyugat között című kiállítását (megnyitották: 1996. március 28-án). A jelentős eseményekről lásd Szuhay Péter és Wilhelm Gábor, Hofer Tamás, valamint Sáfrány Zsuzsa írásait a Múzeumi Hírlevélben (1996. 4. sz. 106. old., 4. sz. 104–105. old., 9. sz. 232–233. old.).

EZEREGYSZÁZ ÉV. A magyarság – százészteendő hagyomány útján – 1996-ban ünnepelte a honfoglalás 1100. évfor-

dulóját. A hivatalosan 1996. március 16-án kezdődő rendezvénysorozat több száz programot – konferenciákat, kiállításokat, fesztiválokat, vetélkedőket, egyéb kulturális programokat – kínált a nemzet múltjának megünnepléséhez, a honfoglalásról és történelmükről való megemlékezéshez. Érthető okokból mindezek ismertetése nem áll módunkban, így az alábbiakban a néprajztudomány számára is jelentőséggel bíró központi rendezvények sorából emelünk ki néhányat. • Még a millicentenárius ünnepek előtt, 1995. december 4–6. között került sor az MTA Magyar Őstörténeti Bizottsága szervezésében a *Honfoglalás és néprajz* című nagyszabású konferenciára, amelyről Paládi-Kovács Attila beszámolója lapunk 24–26. oldalán olvasható. • A honfoglalás 1100. évfordulójának ünneppsorozatát március 16-án a Magyar Nemzeti Múzeumban rendezett, „*Őseinket felhozád...*” – *A honfoglaló magyarság* című kiállítás indította el. Göncz Árpád államfő, egyben a Millicentenáriumi Emlékbizottság elnöke megnyitóbeszédében kiemelte: „Feladatunk, hogy foglalkozunk a múltunkkal, a tévutakkal együtt, mert értékeinket csak így őrizhetjük meg és hagyományozhatjuk át az utókorra.” A kiállítás egyedülálló volt abból a szempontból, hogy utójára száz esztendővel ezelőtt láthatta a nagyközönség a honfoglaló magyarság ilyen nagyszabású emlékanagyát. Ezúttal is csak széles intézményi összefogással jöhetett létre a tárlat: több múzeum kölcsönadta a kért leletanyagokat, így végül a zömében a 9. századból származó temető- és településátások leletei, a honfoglalók életmódját illusztráló jurta és veremház rekonstrukciója, a viseletes bábuk széles áttekintést nyújtottak őseink kultúrájáról. • Május 7–8-án a Magyar Tudományos Akadémia 158. Közgyűlése osztályülést tartott, amelyeken a honfoglalás 1100. évfordulója tiszteletére három osztály – a Nyelv- és Irodalomtudományok, a Filozófiai és Történettudományok, valamint a

Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya – emlékülést rendezett. A kétnapos ünnepi ülészakon a különböző szakterületek képviselői – köztük etnográfusok – kötetlen előadások keretében beszéltek mindarról, ami a korai magyarságról és kultúrájáról tudható. • Nagyszabású eseménysorozat helyszíne volt július 18–28. között „az ország közepe”, Pusztavacs. Hatalmas területen került felépítésre a Kárpát-medence kicsinyített mása – annak legjellemzőbb földrajzi elemeivel –, amelyen valamennyi megye lehetőséget kapott arra, hogy bemutassa kulturális arculatát. Emellett a rendezők lovas és társzekerekkel, a „hét vezér seregével” rekonstruálták a bevonulás és a honfoglalás folyamatát. • Augusztus 2–4. között konferenciát rendeztek közel négyszáz hazai, határon túli, illetve Nyugat-Európában és a tengerentúlon élő magyar történész, muzeológus és levéltáros részvételével. A tanácskozáson előadások hangzottak el a régészeti anyag alapján eleink életmódjáról, hiedelemvilágáról, a korabeli helynévanyagról és az írott kútfőkről, valamint a magyar kisebbségtörténet historiográfiájáról. A háromnapos rendezvény egyben keretet adott a Magyar Történészek Világszövetsége közgyűlésének is. • A Magyar Földrajzi Múzeum szeptember 20-ára hívta meg Érdre földrajztudományunk jeleseit *A honfoglalás és a magyarság 1100 éve a Kárpát-medencében a geográfia szemszögéből* című tudományos tanácskozásra. A természettudományi előadásokon túlmenően számos felszólaló értekezett a Kárpát-medence település- és gazdaságtörténetéről, történeti ökológiájáról is. A rendezvényen került sor a Teleki Sámuel-érem átadására, amely megtiszteltetésben ezúttal Boglár Lajos etnológus részesült. • November 19-én a Magyar Nyelvtudományi Társaság hívott össze ünnepi tudományos ülészakot, amelyen négy referátum hangzott el Kristó Gyula, Kósa László, Benkő Loránd és Kiss Lajos előadásában régi hely- és személyneveinkről, valamint a néprajzi

óstörténetkutatásról. • A millicentenáriumi év tudományos programjainak befejezéseként a Magyar Tudományos Akadémia december 2–3-án, *A magyar honfoglalás és Európa* címmel nemzetközi konferenciát rendezett. • A határon túli magyarság szintén megünnepelte honfoglalásunk évfordulóját: regionális rendezvények, konferenciák és kulturális programok mellett – részletezés nélkül – szeptemberben a lendvai Várgalériában nyitottak kiállítást *A magyar honfoglalás 1100. éve* címmel, Zürichben pedig a *Magyarország 1100 éve Európában* című tárlat várta októbertől a látogatókat. A határon túli botrányokkal kísért ünneplések mellett (b–k: *Az emlékműveket nem kell eltávolítani*. In: *Magyar Nemzet*, 1996. szept. 5. 11. old.) Finnország méltó módon megemlékezett a magyarság honfoglalásáról. A Finn Nemzeti Múzeumban március 29-én megnyílt, *Magyarok Kelet és Nyugat között* című kiállítás mellett az oktatási intézményekben magyar témaheftet tartottak a diákok, amelynek keretében a „nagy testvér” történetével és kultúrájával ismerkedtek. A helsinki Magyar Intézet gondozásában több, a magyarság múltját megismertető kiadvány került a finn nagykövetség elé. Első helyen említendő ezek közt a széles körű összefogással megjelent *Unkari lyhyesti '96* ('Magyarország dióhéjban '96') című könyv, amely a hazánkra vonatkozó legfontosabb történelmi, nyelvi, kulturális ismereteket tartalmazza. • A millicentenáriumi tiszteletére több kiadvánnyal bővült honfoglalás-irodalmunk tárháza. Még 1994-ben indult útjára Györfy György szerkesztésében *A honfoglalásról sok szemmel* című sorozat, a *Honfoglalás és régészet* kötet kiadásával. 1996-ban a sorozat második tagjaként jelent meg Kovács László és Veszprémy László szerkesztésében *A honfoglaláskor írott forrásai* című tanulmánygyűjtemény, melyben a szerzők az elődeinkre vonatkozó türk, tibeti, arab, perzsa, görög, orosz és nyugati források ismeretébe vezetik be

a könyvet forgatót. A sorozat további folytatásaként várható a *Honfoglalás és nyelvészet*, valamint a *Honfoglalás és néprajz* című kötetek megjelenítése. Egy másik kiadvány – Siklódi Csilla, Révész Károly és Hidán Csaba *A honfoglalók hétköznapijai* című könyve – tudományos hitelességgel mutatja be a kor tárgyi emlékeit és a hétköznapi életet: kimerítő részletességgel ismertetik eleinknek a régészeti feltárásokból megismerhető harcászatait, vadászatait, lakóhelyét, viseletét, temetkezési szokásait stb. • Több folyóirat, periodika szintén tisztelgett az 1100 éves múlt előtt. Közülük kiemelten: a *Magyar Tudomány* 1996. 8. számában tizenhét tanulmányt olvashatunk különböző tudományágaknak a honfoglalók kultúrájára vonatkozó ismereteiről és szempontjairól. Így a történelmi kutatások és eredmények mellett áttekintést nyújtanak a szerzők a régészeti, nyelvészeti, művelődéstörténeti és néprajzi vonatkozásokról is.

VEZETŐVÁLTÁS A SZABADTÉRI NÉPRAJZI MÚZEUM ÉLÉN. Füzes Endre, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója 1995. december 30-án nyugalmába vonult. Az új főigazgató 1996. január 1-jétől Cseri Miklós lett, aki 1994 nyaratól megbízott vezetőként irányította az intézmény munkáját.

EURÓPAI FOLKLÓR KÖZPONT. 1996. január 1-jén Budapesten megnyílt az Európai Folklór Központ (European Centre for Traditional Culture, ECTC) irodája. Az 1986 óta formálódó és az UNESCO által támogatott intézmény vezetésével Kürti Lászlót (igazgató) és Verebélyi Kincsőt (igazgatóhelyettes) bízták meg. Az ECTC céljainak és tevékenységének bemutatására folyóiratunknak egy későbbi számában még visszatérünk.

EMLÉKEZÉS IKVAI NÁNDORRA. A kiváló néprajzkutatóra, intézmény- és tudo-

mányszervezőre, Ikvai Nándorra emlékeztek a résztvevők az 1995. április 20-án Nagykőrösön megrendezett tanácskozáson. Életét és munkásságát Szabadfalvi József mutatta be, illetve méltatta. Az előadás Hatvanéves lenne Ikvai Nándor címmel a Honismeret 1996. 1. számában (19–22. old.) jelent meg.

FÜZES ENDRE KITÜNTETÉSE. A Pro Renovanda Cultura Hungariæ Alapítvány kuratóriumának elnöke, Glatz Ferenc 1996. január 19-én, a Magyar Kultúra Napja alkalmából, a budapesti Professzorok Háza konferenciatermében jelentős díjakat adományozott olyan tudósoknak, egyetemi oktatóknak és középiskolai tanároknak, akik kiemelkedő tevékenységükkel sokat tettek a magyar kultúráért. A népművészet és a népi iparművészet hagyományainak megőrzésében elért kiváló eredményeiért Kodály Zoltán-közművelődési díjban részesült Füzes Endre. A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum nyugalmazott főigazgatója az alábbiakat nyilatkozta a kitüntetés alkalmából öt fellekereső újságíróknak. „*Mi élteti azt, amit az idő pusztulásra ítél?*” „Talán elmondhatná az a hétezer ember, aki tavaly húsvétkor a skanzennek becézett szabadtéri múzeumunkba zsúfolódott Szentendrén. Vagy az a 200 ezer, aki évente kíváncsi arra: a különböző tájakon milyen házakat építettek elődeink, milyen bútorokat faragtak, milyen kelméket szöttek maguknak, hogyan patkolták a lovat, mivé kovácsolták a vasat, merre pörgették a fazekaskorongot, kinek sütötték a hamuban sült pogácsát... Folytassam? Végig kell sétálni egy-egy üdülőkörzetben, egyre többen rakatnak zsúptetőt, nádfedelet a házukra, mert szép is, hasznos is, természetes is. Megtartják a kemencét, a kéményt, és számtalan megoldást a régi népi építészetből, mert használhatók, és jó általuk kiszabadulni a kockaházak személytelenségéből. A farmer és a hamburger Kínában is ugyanolyan, mint Új-Zélandon vagy

nálunk. Az uniformizálódó világban a mi egyedi tulajdonunk, saját történelmi örökségünk az a népi kultúra, amit elődeink teremtettek az évszázadok során. Mindebből valamit megmenteni, megőrizni, továbbéltetni – ez volt az én eddigi életem. És ez lesz továbbra is.” (Bársony Éva: *A kultúra kitüntetettjei*. In: *Népszava*, 1996. jan. 19. 8. old.).

KITÜNTETÉSEK A KULTÚRA NAPJÁN. A Magyar Köztársaság elnöke, Göncz Árpád a Kultúra Napja alkalmából állami kitüntéseket nyújtott át 1996. január 20-án az Országház épületében. A Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét vehette át Domokos Péter finnugrista, a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjében pedig Bodó Sándor néprajzkutató részesült.

EMLÉKEZÉS PÁVEL ÁGOSTONRA. 1996 januárjában Szombathelyen tudományos ülést rendeztek Pável Ágoston emlékére, születésének 110. és halálának 50. évfordulóján. Ebből az alkalomból „Vas megye polihisztorá”-ról, az Illyés Gyula által „két nép hű fiá”-nak nevezett tanárról, költőről, műfordítótól, szerkesztőről, művelődéspolitikusról, néprajzkutatóról és könyvtárosról, a magyar és a szlovén kultúra jeles személyiségéről a *Honismeret*-ben (1996. 6. sz. 28–30. old.) Kuntár Lajos tollából jelent meg méltató írás.

SEBESTYÉN ÁDÁM HALÁLA. 1996. január 22-én a Tolna megyei Kakasdon meghalt az andrásfalvi születésű (1921. december 22.) Sebestyén Ádám kántor és néprajzi gyűjtő, a Magyar Néprajzi Társaság tagja, a bukovinai székelyek történelmének és kultúrájának (gazdálkodás, dalok, játékok, szokások, mesék stb.) Sebestyén Gyula-emlékéremmel kitüntetett (1967) kutatója és megörökítője. A néprajzkutatók nevében a kakasdi temetőben Andrásfalvy Bertalan, Társaságunk elnöke, a Honismeret hasábjain (1996. 4. sz.

103–104. old.) pedig Nagy Janka Teodóra búcsúzott el tőle.

ÚJSZÁSZY-EMLEKKÖNYV. Folyóiratunk korábbi számában emlékeztünk meg az 1994-ben elhunyt Újszászy Kálmánról (1995. 1–4. sz. 101–102. old.). Kollégái, tanítványai és tisztelői nem sokáig késlekedtek az egykori pataki teológiaprofesszor méltó megidézésével: Balassa Iván, Kováts Dániel és Szentimrei Mihály szerkesztésében Sárospatakon napvilágot látott az *Újszászy Kálmán emlékkönyv*. A több száz oldalas kötet első részében a tudós nagy gonddal válogatott írásait olvashatjuk, majd tisztelői méltatják sokoldalú munkásságának jelentőségét.

NÉPRAJZKUTATÓK KÖSZÖNTÉSE. Társaságunk 1996. január 24-én a Néprajzi Múzeumban ünnepi ülést rendezett Újváryné Kerékgyártó Adrienne kilencvenedik születésnapja alkalmából. Április 6-án a hetvenedik életévét betöltő Kallós Zoltánt mintegy háromszáz barátja, kollégája és tisztelője köszöntötte a hűvösvölgyi Vigadóban közös vacsorával és népzenei gálaműsorral. A meghitt összjövetelelen Kósa László mondott ünnepi beszédet. Április 27-én Héderváron rendezett ünnepségen köszöntötték tisztelői a nyolcvanéves Timaffy Lászlót. Október 21-én a Néprajzi Múzeumban a Folklor Szakosztály rendezésében Katona Imre hetvenötödik születésnapján került sor ünnepi ülésre.

TOTONÁK TÁRLAT. 1996. január 31-én nyílt meg a Néprajzi Múzeumban *A három szív népe* címmel Pataky Zsolt fotóművésznak a mexikói totonákokat bemutató fényképtárlata. 1985–1994 között az ELTE Folklore, majd Kulturális Antropológia Tanszékének kutatócsoportja Kézdi Nagy Géza vezetésével három alkalommal végzett terepmunkát a totonákok között, s ennek a gyűjtésnek egyik eredményeként született meg a kiállítás.

BALASSA M. IVÁN CÍMZETES IGAZGATÓ. A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója Balassa M. Iván főtanácsosnak több évtizedes kiemelkedő munkája elismeréseként címzetes igazgatói címet adományozott, amelynek használatára a múzeum etnográfusa 1996. február 1-jétől jogosult.

ELHUNYT SZABÓ LAJOS. 1996. február 2-án Sátoraljaújhelyen, nyolcvannyolc éves korában elhunyt Szabó Lajos református lelkész, egyetemi tanár, a Magyar Néprajzi Társaság Sebestyén Gyula-emlékéremmel (1966) kitüntetett tagja, több jelentős történeti és néprajzi tanulmány, valamint könyv (pl. *Taktaszadai mondák*. Új magyar népköltési gyűjtemény 18., Budapest 1975) megalkotója. Életét és munkásságát a *Honismeret* lapjain (1996. 3. sz. 106–108. old.) Balassa Iván meleg hangú megemlékezésben mutatta be.

NÉPRAJZI KÖNYVESTÁR. E címen indította útjára a Magyar Néprajzi Társaság 1996. február 21-én azt a félévenként megtartandó rendezvényt, amely a néprajzi könyvtermés áttekintését hivatott megkönnyíteni, s egyben könyvvásárlásra is lehetőséget ad. A média által is figyelemmel kísért első alkalommal a frissen megjelent köteteket, sorozatokat, folyóiratokat avatott szakértők mutatták be öt-tíz percben. A Néprajzi könyvestár második ízben október 16-án várta vendégül a szakmát, amelyen mintegy tucatnyi kiadvánnyal ismerkedhettek meg részletesebben a kutatók.

HOFER TAMÁS BIBÓ-DÍJA. A Soros Alapítvány kuratóriumai 1996. február 26-án a Katona József Színházban adták át ünnepélyes keretek között 1995. évi díjait. A történettudományi kuratórium ez alkalommal Bibó István-díjban részesítette Hofer Tamás etnográfust, kultúranropológust.

HALÁSZ PÉTER UTÓDJA. Mint arról folyóiratunk legutóbbi számában tudósítottunk, Halász Péter 1995 novemberében lemondott a Magyar Művelődési Intézet igazgatói tisztéről (Néprajzi Hírek, 1995. 1–4. sz. 116–117. old.). 1996 februárjában Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter pályázat útján Földiák András, a Magyar Népművelők Egyesületének elnökét, Bessenyei György-díjas (1994) népművelőt nevezte ki az intézet élére.

SCHEIBER-DÍJ. A Scheiber Sándor-díj 1996. évi kiosztásán, február 27-én Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter mások mellett a kitüntetésben részesítette Komoróczy Géza orientalistát, az MTA Judaisztikai Kutatócsoportjának vezetőjét, valamint Turán Róbertet, a Budapesti Zsidó Múzeum megbízott igazgatóját. A második évébe lépő Scheiber-díj azoknak a kutatóknak adományozható, akik kiemelkedő munkásságot végeznek a hebraisztika, a judaisztika, a zsidó vallás- és művelődéstörténet, valamint az oktatás területén.

ROKON NÉPEKRŐL A MILLECENTENÁRIUM ÉVÉBEN. 1996-ban számos rendezvény szolgálta a magyar őstörténet megismerését, s ezek között kiemelt helyet kaptak a finnugor rokonaink kultúráját népszerűsítő vagy éppen abban elmélyülő kiállítások, konferenciák, kulturális programok. Az alábbiakban ezek köréből nyújtunk szemlésző áttekintést. • A rokon népek bemutatkozásának sorát az udmurtok nyitották meg a budapesti Orosz Kulturális Központban 1996. február 27-én kezdődő, Az Udmurt Köztársaság napjai című ötnapos programmal. Ennek keretén belül a szervezők ízelítővel szolgáltak Káma-parti nyelvokonaink képzőművészetéből, szépirodalmából és népzenejéből. A rendezvény egyben kiállítás-megnyitól is szolgált: március 23-áig várta a látogatókat a Régi udmurtok em-

lékezete című képzőművészeti tárlat. • Március 30. és október 27. között várta nagyszabású tárlattal az érdeklődőket a Néprajzi Múzeum, Rokon népek és őshazák – A finnugor népek hagyományos kultúrája címmel. A kiállításról részletes beszámolót olvashatunk Kerezi Ágnes tollából lapunk 46–49. oldalán. • Május 22-én nyílt meg az Orosz Kulturális Központban A szentély című kiállítás, amely az osztjások, vogulok múltját és jelenét kívánta megismertetni az érdeklődőkkel. A június 15-éig megtekinthető, régészeti és néprajzi értékeket egyaránt felsorakoztató tárlaton bemutatkozott a térségben kutatókat folytató AVKOM regionális kutatóintézet, valamint helyet kaptak Ruttkay Eszternek a hantik között készített fotói is. Ugyanitt került sor a kiállítás megnyitásával egy időben és azonos témában egy magyar–oroszcsoport tudományos kerekasztal-beszélgetésre. • Június 25–27. között ugyancsak az Orosz Kulturális Központ szervezésében, budapesti és velencei helyszínekkel került sor A Hanti–Manysi Autonóm Körzet napjai című rendezvény-sorozatra, amelynek során az érdeklődők megismerkedhettek obi-ugor nyelvrokonaink képző- és színházművészetével, szépirodalmával és folklórájával, valamint a szaranpauli Szali Ljöhít (Rénszarvascsapás) Színház előadásában megtekinthették a medveünnep színpadi változatát is. • Augusztus 1–11. között Szeged adott otthont a Rokon népek fesztiválja című rendezvénynek, amelyen több néptáncst, valamint szakmai előadás keretében szerezhettek ismereteket az érdeklődők a jórészt oroszországi finnugor népek folklórájáról. • 1992 után a millicentenáriumban, augusztus 17–20. között ismét megrendezésre került a Finnugor Világkongresszus, ezúttal Budapest több helyszínén (Országház, Duna-palota, Liget Kongresszusi Központ, Néprajzi Múzeum stb.). Az elsősorban a finnugor népek politikai, gazdasági és kulturális együttműködését erősíteni szándékozó rendezvény

első és harmadik napját a plenáris üléseknek szentelték a résztvevők, míg 18-án az egyes szekciók – politikai, gazdasági, kulturális, médiainformatikai, egészségügyi-demográfiai, ifjúsági tagozatok – üléseztek. A mintegy félezer résztvevő érdeklődésétől kísért rendezvény során számos alapvető kulturális kérdés is élénk vita tárgyát képezte, például: külön nép-e az erza és a moksa, a karjalai és a tveri karél, észtek-e a szetuk stb. A konferencia állásfoglalása szerint a jövőbeni tervek között prioritást élvez az anyanyelv, a nemzeti kultúra megőrzésének, továbbfejlesztésének gazdasági együttműködéssel való előmozdítása, különösen, ami az oroszországi finnugor népeket illeti. A résztvevők egyúttal megállapodtak abban is, hogy a 2000-ben megrendezendő III. Finnugor Világkongresszus helyszíne Finnország lesz. A hivatalos, politikai-tudományos programon túlmenően 19-én este a résztvevők a finnugor népek folklór-előadásait hallgathatták meg a Dunapalotában, 20-án pedig a Néprajzi Múzeum várta finnugor műsorokkal az érdeklődőket. A világkongresszusról – kiemelve a rendezvény szervezésének és eredményeinek ellenmondásosságát – beszámolót közölt Szij Enikő A Reguly Társaság Értesítője lapjain (1996. 12. sz. 3–5. old.). Több előzetes tudósítás és kisebb beszámoló jelent meg egyéb lapokban is a finnugor világkongresszusról, így a Magyar Nemzetben (1996. ápr. 11. 15. old., szerző: hanthy; 1996. aug. 6. 11. old., sz.: H. K.; 1996. aug. 16. 9. old.; 1996. aug. 21. 11. old.) és az Új Magyarországon (1996. ápr. 11. 1. old.; 1996. aug. 6. 3. old.; 1996. aug. 15. 11. old.; 1996. aug. 16. 6. old.; 1996. aug. 21. 1. old., sz.: patak). A világkongresszus tiszteletére jelent meg a Magyarorságot kutató könyvtára sorozatban, Nanovszky György moszkvai nagykövet szerkesztésében A finnugorok világa című kötet. • A szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Uralisztika Tanszékének szervezésében a vasi város kétnapos

konferenciát látott vendégül október 9–10. között. Az uráli nyelvek fejlődése című tanácskozáson hazai uralisták mellett észti, finn, norvég, német és osztrák szakemberek is tartottak előadást. • Október 19-e, immár hagyományosan, a rokon népek jegyében telt. Első ízben hatvanöt esztendeje, 1931 októberében ünnepelték meg Észtországban, Finnországban és Magyarországon a Rokon Népek Napját. Több kulturális program mellett az országos napilapok is külön finnugor kulturális melléklettel tisztelegtek a rokon népek előtt. • Október 24-én ismét az Orosz Kulturális Központ jelentkezett egész napos programmal, Ismerkedés a tveri karélokkal címen, amelyen kerekasztal-beszélgést folytattak a nép történelméről és kultúrájáról, majd az esti népzenei összeállítást megelőzően megnyitották a Vednojei varrattasok – A tveri karélok hagyományos kézművessége című kiállítást. • November 16–23. között került megrendezésre Budapesten és tizenkilenc vidéki városban az I. Finnugor Zenei Fesztivál, amelyet a Concert Masters International hangversenyszervező iroda hirdetett meg a finnugor rokonság zenei hagyományait ápoló amatőr zenei együttesek részére. A magyar előadókon kívül tizenhat finn és öt észti csoport, mindösszesen 850 énekes és zenész vett részt a rendezvényen. A fesztivál ideje alatt, november 18–19-én rendezték meg magyar és finn zenetudósok részvételével a Kodály Zoltán Emlékmúzeumban a Kodály Zoltán öröksége Magyarországon és Finnországban című konferenciát. • A fentiekben elősorolt kulturális-tudományos rendezvényeken kívül több szervezés célolta meg a magyarokat, s különösen az iskoláskorúak finnugorságismeretének bővítését. Ezek közül kiemelt jelentőségű volt a Finnugor világ címen meghirdetett gyermekrajzpályázat, valamint az ősszel Julianus nyomában címmel kiírt országos középiskolai finnugrisztikai vetélkedő. • A Néprajzi Múzeum kiadásában, Selmeczi Kovács Attila szerkesztésében,

ben jelent meg a Rokonnépek és őshazák – A finnugor népek hagyományos kultúrája című, számos fekete-fehér és színes ábrával illusztrált kiadvány, az azonos címet viselő időszaki kiállítás (1996. március 30.–október 27.) vezetője. Szövegét Kerezsi Ágnes állította össze. Ugyanő a szerzője a Hideg ország varázslói – Magyar nők a szibériai sámánok között (A Néprajzi Múzeum kiskönyvtára 1. Budapest 1996) című könyvnek is, amelyben az 1991-ben Szibériába, a keleti hantik kultúrájának tanulmányozása céljából szervezett két expedíció tagjainak munkáját, élményeit és kalandjait írta le olvasmányos, élvezetes stílusban.

GRAMMY-DÍJAS MAGYAR DALLAMOK. A két francia zenész, Éric Mouquet és Michel Sanchez által alapított Deep Forest együttes 1994 decemberében nagylemezt adott ki *Bohème* címmel, amelyen egyebek mellett magyarországi cigány és magyar népdalfeldolgozások is szerepelnek. A Sebestyén Márta által énekelt, *Istenem, Istenem, vajon mi lelt engem* kezdetű Csík megyei népdal olyan sikert aratott, hogy *Martha's song* címen kislemezen is kiadták, amely hetekig vezette a nemzetközi könnyűzenei slágerlistákat. A zongora-, orgona- és szintetizátorkísérettel előadott népdalok, a sajátos hangzásvilágú *Bohème* című nagylemez a világzene-kategóriában 1996. február 29-én a világ legrangosabb zenei elismerésében, a Grammy-díjban részesült.

MAGYARORSZÁG MÚZEUMAI. E címmel és Múzeumlátogatók kézikönyve alcímmel látott napvilágot 1996-ban Balassa M. Iván és Zentai Tünde könyve, amely 725 múzeumról közöl fontos információkat (az intézmények hivatalos besorolása, története, jellege, mérete, állandó kiállításai, címe, telefonszáma, nyitvatartási idő stb.). A színes fotókkal gazdagon illusztrált könyvet a Kulturtrade Kiadó jelentette meg.

KUNKOVÁCS LÁSZLÓ ELISMERÉSE. Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter kitüntetésekkel adott át 1996. március 13-án a Néprajzi Múzeum dísztermében. Ez alkalommal vehette át Kunkovác László fotóművész, a hagyományos népelet vizuális dokumentálómestere a Balogh Rudolf-díjat. A megtiszteltetés alkalmából az *Új Magyarország* hasábjain vallott munkájáról, kiemelve a fénykép mint dokumentatív eszköz jelentőségét és egyedülállóságát (1996. márc. 14. 8. old.). Kunkovác László 1996-ban sem pihent: még díja átvétele előtt, az év elején került megrendezésre a Magyarok Világszövetsége Székházában *Hagyományos halászat* című kiállítása. Május 10.–július 14. között a Mezőgazdasági Múzeumban *Élő agrártörténet* címmel tárta az érdeklődők elé fotókiállítását, amelyen a hagyományos munkamódszerek és életformák elevenedtek meg a kézi csépléstől a bolgárkertészetig. November 14.–december 3. között az Orosz Kulturális Központ látta vendégül a fotóművész tárlatát *Varázslatos Dél-Szibéria – Néprajzi gyűjtőúton az Altaji és Tuva Köztársaságban* címmel, amelyen a Somfai Kara Dávid turkológussal közösen szervezett expedíciójuk néprajzi fényképtermését mutatta be. A fotóművész a néprajzi fényképezésről vallott gondolatait a *Kortárs* 1996. 9. számában, *Országkép, hiteles kép, fénykép* címmel (76–78. old.) fejtette ki.

ÁLLAMI KITÜNTETÉSEK MÁRCIUS 15-E ALKALMABÓL. A Magyar Köztársaság elnöke, Göncz Árpád – a miniszterelnök előterjesztésére – nemzeti ünnepünk, március 15-e alkalmából állami kitüntetésekkel adott át 1996. március 14-én az Országházban. Mások mellett Kossuth-díjban részesült több évtizedes fáradhatatlan gyűjtőmunkájáért Kallós Zoltán folklorista. Széchenyi-díjat vehetett át a magyar nyelvudomány terén kifejtett közel fél évszázados munkásságáért Benkő Loránd nyelvész, a romániai magyar történetírás

terén végzett kiemelkedő tudományos munkásságáért *Jakó Zsigmond* művelődéstörténész, valamint a szegedi *Móra Ferenc Múzeum és Szeged képzőművészeti és régészeti munkájának megszervezéséért* *Trogmayer Ottó* történész. A Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét nyújtotta át a köztársasági elnök művészi pályája elismeréseként *Korniss Péter* fotóművésznek. A Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjében részesült tudományos és egyházi közéleti munkásságáért *Takács Béla* néprajzkutató, valamint munkássága elismeréséért *Újváryné Kerégyártó Adrienne* néprajzkutató. A kitüntettek közül életműportrét közölt *Trogmayer Ottóról* a Magyar Nemzet (1996. márc. 18. 14. old.).

SEBESTYÉN GYULA-EMLÉKÜLÉS. A veszprémi Laczkó Dezső Múzeum és a Veszprémi Akadémiai Bizottság Néprajzi Munkabizottsága 1996. április 15-én emlékülést rendezett Köveskálon Sebestyén Gyula halálának ötvenedik évfordulója alkalmából. A résztvevők megkoszorúzták a jeles néprajztudós sírját, majd a község művelődési házában került sor arra a tudományos ülészakra, amelyen Sebestyén Gyula munkásságát értékelték, illetve kutatási témáihoz kapcsolódó előadások hangzottak el.

GRIN IGOR KINEVEZÉSE. A Békés Megyei Múzeumi Szervezet igazgatójává 1996. május 1-jei hatállyal *Grin Igor* nevezték ki.

HERDER-DÍJAT KAPOTT HOFER TAMÁS. 1996-ban „a népek közötti megértés szellemében végzett munkásságáért” a hamburgi Alfred Toepfer Alapítvány Herder-díjjal tüntette ki Hofer Tamást, a Néprajzi Múzeum főigazgatóját. A díjátadásra a Bécsi Egyetem dísztermében május 8-án került sor, ahol az alapítvány képviselői indoklásukban kiemelték a kitüntetett iskolateremtő tevékenységét, a

tárgyi kultúrával kapcsolatos kutatásainak újszerűségét és modern szemléletét, valamint ennek jelentőségét az európai etnológia szempontjából. Hofer Tamás javaslatára Lackner Mónika, a Néprajzi Múzeum muzeológusa kapott egyéves ösztöndíjat, amellyel a Bécsi Egyetemen folytathat tanulmányokat.

RUSZIN INTÉZET. A Magyarországi Ruszin Tudományos Intézet első ülését tartották meg 1996 májusában Budapesten, a ruszinok szervezetének székházában. *Popovics Tibor Miklós* a sajtónak nyilatkozva elmondta: négy szakosztállyal – nyelvészeti, irodalomtudományi, társadalomkutató és összevont népi építészeti, illetve folklórszakosztállyal – kezdik meg működésüket, amelyeket a későbbiekben bővíthetnek is. Legfontosabb feladatukként a történeti, illetve a jelenlegi Magyarországon élő ruszinok múltjának a feltárását jelölték ki, ilyenformán szellemi elődüknek tekintik az 1864-ben Ungváron megalakult Szent Balázs Társaságot, illetve a második világháború alatt működő Kárpátaljai Magyar Tudományos Társaságot.

VIGA GYULA MUNKÁSSÁGÁNAK ELISMERÉSE. Viga Gyulának Miskolc Város Közgyűlése 1996. május 11-én tudományos, muzeológiai és közéleti tevékenysége elismeréseként a Herman Ottó-díjat adományozta. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Szervezet igazgatóhelyettesét június 24-én, a Csongrádon megrendezett Honismereti Akadémián a honismereti mozgalom Notitia Hungariæ-emlékplakettjével tüntették ki.

ÁLLATKERTI SKANZEN. A Fővárosi Állat- és Növénykertben 1996. május 22-én ünnepélyes keretek között paraszttudvart avattak. A régi, Kós Károly-féle parasztház helyére pályázatok útján megszerzett forrásokból, valamint a Millecentenáriumi Emlékbizottság és a Magyar Turisztikai Szolgálat támogatásával ké-

szült el az új építmény Fazekas Csaba tervei alapján. A parasztudvart disznóól, juhhodály, baromfiól, ló- és tehénistálló, kukoricagöré és gémeskút együttese alkotja. A kezdeményezéssel a hagyományos magyar állattartó kultúrát kívánják a látogatókkal megismertetni.

GYÖRGYI ERZSÉBET A BIT TISZTELETI TAGJA. A Budapesti Ismeretterjesztő Társulat (BIT), a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) budapesti jogutódja 1996-ban tiszteleti tagjává választotta Györgyi Erzsébetet, a Néprajzi Múzeum nyugalmazott főmuzeológusát.

MAGYARHON. Új havilappal bővült a Komárom-Esztergom megyei folyóiratok köre. A Magyarhon című folyóirat első sorban a közélet érdekességeit kívánja bemutatni, emellett rendszeresen jelenkezik honismereti, néprajzi oldalakkal is.

HONISMERETI AKADÉMIA. A Honismereti Szövetség 1996-ban *Nemzettudatunk ezer esztendeje* címmel Csongrádon rendezte meg a XXIV. Honismereti Akadémiát. Kanyar József megnyitóját, Bartha Éva munkabeszámolóját, a számvizsgáló bizottság jelentését (Hajdú Jánosné-Vajda Ferencné), a Notitia Hungariae-émlékplakkal és Honismereti Emléklappal kitüntetettek névsorát és méltatását, valamint a szövetség új alapszabályát a *Honismeretben* (1996. 5. sz. 58–73. old.) jelentették meg. Csongrád Megye Közgyűlése elnökének, Lehmann Istvánnak köszöntője, valamint az akadémia előadásai (Katona Imre, Pozsgay Imre, Kanyar József, Havasy Péter, Halász Péter) ugyanazon folyóirat 1996. 6. számában (3–13., 102–112. old.) láttak napvilágot.

VASKOHÓ SOMOGYFAJSZON. 1996. május 27-én avatták fel az ország első erdei kohómúzeumát Somogyfajszon. A jurtára emlékeztető épületben azok a környékbeli régészeti leletek kerülnek bemu-

tatásra, amelyek a helyi vaskohászat ezeréves fennállásáról tanúskodnak.

NÉPI ÉPÍTÉSZETI KIÁLLÍTÁS BUKARESTBEN. A bukaresti Román Paraszt-múzeum és a Magyar Kulturális Központ közös rendezésében *Magyarországi népi építészet* címmel kiállítás nyílt 1996 májusában. A gyűjtemény a Sisa Béla által restaurált népi építészeti emlékeket mutatta be tablókön és fényképeken. Az anyag előzőleg Brassóban és Ploesztiben került kiállításra.

DÍJAZOTT TUDOMÁNYOS MUNKA. A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága 1996. évi pályázatán Lukács László A mezőföldi tanyák néprajza című tanulmánya első díjat nyert.

HOLLÓKŐI FÉNYKÉPEK OLASZORSZÁGBAN. A magyar kiállításoknak rendszeresen otthont adó milánói Néprajzi Múzeumban hollókői fényképtárlat nyílt 1996. június 4-én. A Gedai Csaba fotóművész által készített félszáz fotó a világörökség részét képező falu néprajzi nevezetességeit mutatta be az olasz látogatóknak. Egy hónap elteltével, július 5-én a kiállítás Veronába, a Giusti-palotába költözött, ahol a Veronai Szabadtéri Játékok ideje alatt ismerkedhettek az érdeklődők a nógrádi falu kulturális értékeivel.

MAGYAR ÖRÖKSÉG-DÍJAK. 1996-ban négy alkalommal került sor a Magyar Örökség-díjak kihirdetésére. A Magyarországi Alapítvány kuratóriuma állampolgári ajánlások alapján hét élő és elhunyt magyar kiválóságot részesít a díjban. Június 16-án, a Magyarok IV. Világkongresszusán a díjazottak között szerepelt Kodály Zoltán neve, december 21-én pedig Szabó T. Attila nyelvészeti munkásságának eredménye, az Erdélyi magyar szótörténeti tár, illetve Budai Ilona népdalénekes részesült a kitüntetésben. Kodály Zoltán díjazása alkalmából tanítvá-

nya, Szokolay Sándor közölt portrét a Mesterről a Magyar Nemzet hasábjain (1996. jún. 15. 19. old.).

ERDÉSZETI MÚZEUM KÖSZEG MELLETT. 1996 júniusában erdészeti múzeumává avatták a Kőszegi-hegységben „stájer házak” néven ismert erdészlakok egyikét. Az új múzeumban az e tájon honos növény- és állatvilág mellett az erdőművelés hajdani eszközeivel és történetével is megismerkedhetnek a látogatók.

ELMENT BALOGH EDGÁR. Kolozsvári otthonában 1996. június 19-én, életének kilencvenedik évében elhunyt Balogh Edgár egyetemi tanár, közíró. Életfelfogását, történelemszemléletét alapvetően meghatározták ifjúkorában a prágai német egyetem filozófiai karán, illetve a Györffy István vonzaskörében végzett budapesti néprajzi tanulmányai. Publicisztikai pályáján főként Erdély politikai-történelmi kiutkeresése vezérelte, több szociográfiai igényű könyv szerzőjeként a nemzetiségek együttélésének ábrázolásával került hosszú élete során a néprajz holdudvarához is közel (Hármas kistükör, 1945; Táj és nép, 1979; Vargyasi változások, 1979; Magyarok, románok, szlávok, 1986; Tíz nap Szegényországban, 1989 stb.).

A SZLOVÁK INTÉZET KIÁLLÍTÁSAI.

A budapesti Szlovák Intézet több, a szlovákság kultúráját bemutató kiállítással és programmal várta az érdeklődőket 1996-ban is. Ezek sorában – a nagyobb szabású rendezvényeket kiemelve – 1996. június 25-én nyílt meg a *Nyitra Budapesten* című tárlat, amelynek megrendezéséhez a nyitrai Városi Múzeum és a Régészeti Intézet gyűjteményéből válogattak a szervezők. Szeptember 12-én vette kezdetét a *Dolný Kubín, Árva székhelye* című rendezvénysorozat. A népzenei műsorok és képzőművészeti tárlatok mellett észak-szlovákiai festett üvegképek, Štefan Sivan népi fafaragásai és árvai tájakat ábrázoló

fotók kiállításával várta a látogatókat az intézet. December 19-én nyitotta meg kapuit *A szlovák betlehemek* című reprezentatív kiállítás.

NEOFOLKLORIZMUS ÉS EZREDVÉG.

A népi műveltség és egyes elemei korunk nemzeti, vagy ha úgy tetszik: populáris kultúrájában egyre szélesebb teret kapnak. A különböző népművészeti és háziipari szövetkezetek termelésében – a keresletet követve – már régebb óta gyakorlat a modern ruhadarabok népi motívumokkal való díszítése (pl. matyó himzéses farmerszoknya). 1996. június 27.–július 14. között, mintegy fórumot szolgáltatva e gyakorlatnak, Modern etnika címmel ruhabemutatóval egybekötött öltözék-kiállítást rendeztek a Vigadó Galériában. A magyar népművészet értékeinek megőrzésére irányuló program a népviseletek jellemző szín- és formavilágára, felhasználásának mai lehetőségeire kívánta felhívni a figyelmet. A tizenhét iparművész felvonultatott ruhakölteményei sajátosan ötvözték a néphagyomány és az ezredvég uniformizáló kultúrájának korizlését és igényét.

LÁSZLÓ GYULA-ÉLETMŰKÖTETEK.

László Gyula régészprofesszor, őstörténetkutató, a kettős honfoglalás elméletének atyja nyolcvanhat esztendősen újabb köteteket publikált. Az *Ex libris – Mesterségem: régész* című könyvben helyet kapott számos tanulmánya, közleménye, önéletrajzi vonatkozású írása. A régész László Gyula segítségére sietett a festő László Gyula is: a kötet a szerző mintegy húsz művészi rajzát is tartalmazza. Ugyanekkor jelent meg sajátos önéletrajzi együttesként a *Néprajzi Látóhatár kiskönyvtára* sorozatban a szülők – id. László Gyula és Tordai Vilma – *Egy székely család története* című kötete, valamint a fiú, a régészprofesszor László Gyula *1910-ben születtem* című visszaemlékezése.

NASZREDDIN-FESZTIVÁL MAGYAR DÍJAZOTTAL. Az UNESCO által meghirdetett nemzetközi Naszreddin-év alkalmából a törökországi Aksehirban 1996 júliusában huszonharmadszor rendezték meg a Naszreddin hozsa-fesztivált. A folklórrendezvények mellett gálaműsor keretében sor került a város furfangos szülöttének népköltészeti vonatkozásait kutató tudósok díjazására is. Mások mellett Tasnádi Edit a Naszreddin-történetek vándorlását nemzetközi fórumokon ismertető munkásságáért nagydíjat kapott.

BÉRES FERENC HALÁLA. 1996. július 6-án, életének hetvennegyedik évében elhunyt Béres Ferenc érdemes és kiváló művész, VIT-, Liszt Ferenc- és SZOT-díjjal, valamint a Magyar Köztársaság Tisztikeresztjével kitüntetett dalénekes, Sárospatak díszpolgára. Gagybátorban született 1922. december 3-án. Az elemi iskolát szülőfalujában, a középiskolát pedig Sárospatakon végezte el, majd 1949-ben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen a néprajz és a művészet-történet szakon szerzett diplomát. Művészi pályafutását Muharay Elemér Népi Ének-, Tánc- és Játékegyüttesében kezdte 1946-ban. Ezután tagja volt a NÉKOSZ Egyesületnek és az egyik szervezőként, illetve alapítóként részt vett a Honvéd Együttes létrehozásában. A magyar népdalkincs gyűjtője és hiteles tolmácsolója volt, de nemcsak a paraszti kultúrát, hanem a teljes magyar énekkultúrát is szolgálta fél évszázadon át, mintegy 13 ezer hazai és külföldi fellépésen. Ahogy Czine Mihály mondta róla a ravatalnál elhangzott beszédben: „[...] a magyar éneklésnek nem egy részterületét, nem egy kicsiny parcelláját vállalta, de az egészét. Nemcsak a történelmi éneket, nemcsak a népdalt, nemcsak a virágéneket, nemcsak a kuruc dalokat – de a teljes, az egyetemes magyar énekkultúrát. A vallásos népéneket és a magas műzenét is.” (*Huszedik századi*

Julianus barát. In: *Új Magyarország*, 1996. júl. 24. 7. old.).

FERTŐRÁKOSI TÁJHÁZ. Előző számban adtunk hírt a fertőrákosi múzeumalapítási tervekről (1995. 1–4. sz. 114. old.), s 1996. július 13-án már át is adták a helyreállított paraszti portát a német nemzetiségű településen. A község régi parasztépületét nemzetközi műemlékvédelmi összefogással sikerült megmenteni az enyészettől. A század eleji kornak megfelelően berendezett lakóház mellett az egykori mezőgazdasági szerszámok is bemutatásra kerültek a pajtában, míg a szőlőművelés és borászat eszközeit egy helyreállított présházban állították ki a szervezők.

ELHUNYT LAKÓ GYÖRGY. Életének nyolcvannyolcadik évében, hosszú betegség után 1996. július 15-én elhunyt a Révai Miklós-díjas finnugrista nyelvész, akadémikus. Helsinki, turkui és stockholmi tanulmányait követően a lívek és lapok, majd az ötvenes években a zürjének között végzett kutatómunkát. 1956-ig az MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatársaként tevékenykedett, majd 1978-as nyugdíjazásáig az ELTE BTK Finnugor Nyelvtudományi Tanszékén tanított. Több, a néprajztudomány szempontjából is jelentős mű szerkesztője, szerzője volt. Főszerkesztésében jelent meg *A magyar szókézlet finnugor elemei I–III.* (1967–1978), de nevéhez fűződnek az *Északi manyisi nyelvtanulmányok* (1956), *A magyar hangállomány finnugor előzményei* (1965), a *Proto-Finno-Ugric sources of the Hungarian phonetic stock* (1968) című művek, valamint Sajnovics János (1973) és Budenz József (1980) életrajzi kötetei is.

VITA A KODÁLY-MÓDSZERRŐL. Nagy vitát váltott ki az a Tóth Annával készített interjú, amely Nagy Marianna tollából a Népszabadságban jelent meg A Kodály-

módszer csődje a közoktatásban címmel (1996. júl. 18. 9. old.). Ebben a Magyar Fúvószenészek és Fúvóegyüttesek Társaságának ügyvezető titkára többek között kijelentette: „Ki kell végre mondani, hogy a Kodály-módszer nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A jelenlegi keretei képtelen zeneszerető embereket nevelni.” A „kesztyű” az Új Magyarország vette fel, és az említett interjú megjelenése után sorra közölte jeles személyiségek, pl. Szokolay Sándor zeneszerző, Faragó Laura énekesnő és zenetanár (Ádám Jenő Ének-Zenei Általános Iskola), Kistétényi Melinda orgonaművész és volt zenekadémiai tanár, Iltzés Mihály igazgatóhelyettes (Kodály Intézet, Kecskemét), Wojciech Jankowski docens (Fryderyk Chopin Zene-művészeti Akadémia, Varsó), Szabó Helga zenetanár, Takahashi Michiko ének-zenetanár, Botka Valéria és Csányi László zenepedagógus és kórusvezető (Budapesti Gyermekkórus) a Kodály-módszer védelmében elmondott, illetve leírt nyilatkozatait [K. Gy.–Cs. O.: Támadják Kodályt – A modernizálás ürügyén számüznék az iskolákból. In: Új Magyarország, 1996. júl. 22. 1., 8. old.; Sz. A.–K. Gy.: Botfűlűek pedig sehol nincsenek – Lengyelországban is sikerrel alkalmazzák a Kodály-módszert. Uo., 1996. júl. 23. 8. old.; Stoffán György: Megörzött gondolatok a magyar népzene-ről. Uo., 1996. júl. 25. 8. old.; Szabó Helga: Nemzeti kincsünk védelmében. Uo., 1996. júl. 27. 5. old.; Takahashi Michiko: Ez a művészeti tanítás világkincs! – Kodály Zoltán zenepedagógiai elvei egy japán tanár értékelésében. Uo., 1996. aug. 26. 8. old.; (metz): A Kodály-módszer diadala – Katolikus énekek CD-n és kazettán – a Budapesti Gyermekkórus előadásában. Uo., 1996. szept. 2. 8. old.].

RAFAEL PATAI HALÁLA. 1996 júliu-sának utolsó napjaiban New Yorkban, nyolcvanöt esztendőskorában elhunyt

Rafael Patai, a magyar származású folklorista és judaista. Budapesti tanulmányait követően a jeruzsálemi Héber Egyetem hallgatója lett, majd tevékenyen vett részt a szentföldi folklorisztika megalapozásában. Izrael függetlenné válása után az USA-ba költözött, ahol egészen haláláig különböző egyetemeken oktatott zsidó művelődéstörténetet. Több tucat könyve közül – csupán a legjelentősebbek: *The Jewish mind, The Hebrew goddess* – mindössze egy, a Robert Gravesszel közösen írt, *Héber mítoszok – A Genézis könyve* című kötete jelent meg magyarul (Budapest 1996). Halála előtt három héttel jött ki a nyomdából nyolcszáz oldalas kötete *The Jews of Hungary history culture* címen, de még halála pillanatában is dolgozott: a budapesti ELTE Folklore Tanszékével összefogva kívánta kidolgozni a magyarországi zsidó folklórt rendszerező enciklopédia módszertanát.

CSÁNGÓFESZTIVÁL. 1996. augusztus 2–4. között került sor immár hatodik alkalommal a Csángófesztivál megrendezésére Jászberényben. Az európai régiók kisebbségi folklórtalálkozójaival egybekötött eseményen a moldvai csángóság, a hazai nemzetiségek, valamint a határainkon túli magyarság képviselői mellett francia, svájci és lengyel népművészek is bemutatkoztak.

TEMATIKUS FEJEZETEK A NÉPRAJZI LÁTÓHATÁRBAN. A Györffy István Néprajzi Egyesület folyóirata, a *Néprajzi Látóhatár* szerkesztési gyakorlata, hogy egyes füzeteiben tematikus fejezetekbe csoportosítva közöl írásokat. Az 1996. 1–2. számban a bukovinai székelyekről, az 1996. 3–4. számban pedig az észak- és dél-amerikai, valamint a svédországi magyarságról olvashatóak dolgozatok.

NÉPVISELETEK VETÉLKEDÉSE. A Jákó Vera Alapítvány 1996. augusztus 4-én rendezte meg a Legszebb magyar népvi-

selet 1996 versenyt, melyen hetvenkét hazai és határon túli település 354 népviselete mutatkozott be. A győzteseknek járó serleget és okleveleket az időskorúak viselője kategóriájában a szlovákiai Lédec, a felnőtt-kategóriában Buják vehette át, míg a gyermekviselőtek közül a nagytarcsai vitte el a pálmát. Díjat adományoztak a menyasszony-völégény kategóriában is, s ezt egy decsi pár nyerte meg. A győztes népviseletek gálájára október 20-án, a Pesti Vigadó Hangversenytermében került sor, miután a századelő matyó felvonulásait idézve a decsi jegyespár és kísérete végigvonult a Duna-korzón.

ELHUNYT DÁVID ZOLTÁN. 1996. augusztus 10-én, hetvenhárom éves korában elhunyt Dávid Zoltán Fényes Elek-émlékermes (1992) levéltáros, történész, demográfus. A Magyar Országos Levéltárban töltött esztendőik során szerezte átfogó forrásismeretét, amelyet a Központi Statisztikai Hivatal történeti statisztikai és demográfiai kutatócsoportjának vezetőjeként kamatoztatott. Közreadta az 1784–1787-ben elvégzett első magyarországi és az 1950-es erdélyi népszámlálás adatait, de ő mérte fel elsőként a Kárpát-medencei lakosság nemzetiségi összetételének alakulását is 1850-től napjainkig, csakúgy, mint a magyarok számát a környező országokban és a nagyvilágban.

BARABÁS JENŐ EMLÉKÉRE. A zalae-gerszegi Göcseji Múzeumban az intézmény szellemi létrehozóinak emlékművére Tóth János és Szentmihályi Imre neve mellé 1996. augusztus 20-án Barabás Jenő neve is felkerült.

KITÜNTETÉSEK AUGUSZTUS 20-A ALKALMÁBÓL. A Magyar Köztársaság elnöke a miniszterelnök előterjesztésére augusztus 20-a alkalmából kitüntetések adott át. 1996-ban a néprajzkutatók közül Petánovics Katalin Móra Ferenc-díjban,

Timaffy László pedig Életfa-díjban részesült.

BÁNYÁSZHÁZAVATÁS. 1996 szeptemberében úgynevezett hatajtós, azaz tipikus század eleji bányászházat avattak fel Tatabányán, az ország egyetlen ipari skanzenje, a Szabadtéri Bányászati Múzeum udvarán. A múzeum évekkel ezelőtt lebontott három ház anyagából építette fel a mára már eltűnt bányászkolóniák életét felidéző épületet.

BARTÓK-LEVELEK. A chicagói és budapesti szerkesztésű *M–Szivárvány* című irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat 1996-ban megjelent 47. számában Bartók Béla eddig sehol nem publikált magyar, német, francia és angol nyelvű levelei olvashatóak. Az értékes, mintegy harminccoldalmi anyagot gazdag fotóillusztráció egészíti ki.

HUNGAROLÓGIAI KONGRESSZUS. Oscar Luigi Scalfaro olasz és Göncz Árpád magyar államfő jelenlétében nyílt meg 1996. szeptember 9-én Rómában a IV. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus, A magyar művelődés és a kereszténység címmel. A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság által szervezett ötnapos, szeptember 14-éig tartó tanácskozással harmadik országból majd félezer irodalomtörténész, nyelvész, néprajzkutató és művelődéstörténész érkezett, akik a magyar művelődéstörténetnek a nyugati keresztény kultúrkörhöz kötődő különböző kérdéseit tárgyalták meg. Mintegy százötven felszólalás hangzott el hét nagy témakörben: külön szekcióülések foglalkoztak az egyház és a társadalom kapcsolatával, az iskoláknak a kultúra terjesztésében játszott szerepével, a nyomda és a könyvkiadás kultúrájával, a magyar nyelvvel, irodalommal, zenével és képzőművészettel, a filozófia és a teológia kapcsolatával, a magánélet és a vallási közszereplés közti megfeleléssel, valamint hazánk és Olasz-

ország kulturális kapcsolatainak tizenegy évszázadával. Az egyes referátumokat idő szűke okán csupán rövid vita követhette, éppen ezért lehet kívánatos az elhangzott előadások könyvben való megjelentetése (Borbándi Gyula: Hungarológusok a pápánál – A magyar művelődés és a kereszténység. In: Magyar Nemzet, 1996. okt. 5. 18. old.). A Rómában megtartott tudományos előadások mellett a Nápolyba kihelyezett egynapos plenáris ülésen mód nyílt arra is, hogy a résztvevők a campaniai város magyar emlékeivel ismerkedjenek. A hagyományoknak megfelelően lezajlott a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tisztújító közgyűlése is, amelyen az elnöki tisztéről lemondó Rákos Péter, prágai egyetemi tanár helyét az olasz Amadeo Di Francesco vette át. Ugyancsak a közgyűlésen határozott arról a társaság, hogy a 2001-ben megrendezendő hungarológiai kongresszus helyszíne Jyväskylä lesz. A hungarológiai kongresszus célkitűzéseiről, a hungarológiai kutatások jelenéről és jövőjéről adott interjút magyar napilapoknak Jankovics József, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság főtitkára (Gondokkal küzd a Filológiai Társaság. In: Új Magyarország, 1996. szept. 5. 1., 8. old.; r.: Kerékgyártó György), valamint Kósa László, a Magyar Filológiai Társaság alelnöke (A világ hungarológusai Itáliában. In: Magyar Nemzet, 1996. szept. 7. 18. old.; r.: Osztovs Ágnes).

NÉPI ÉPÍTÉSZETI KONFERENCIA. Az immár hagyományossá váló, kétévenként ülésező békési népi építészeti tanácskozás tizedik alkalommal *Helyreállított népi műemlékek a Kárpát-medencében* címmel került megrendezésre 1996. szeptember 17–19. között. Az ünnepélyes megnyitón a rendezvényt köszöntő Kalmár Péter, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal elnöke átadta a vendéglátó Békés város számára megítélt Magyar Műemlékvédelemért-emlékermet. A nemzetközi érdeklődéssel kísért tudományos eszmecsere első két

napján előadások hangzottak el a honi és határon túli népi műemlékvédelem, a tájházak és szabadtéri múzeumok helyzetéről és eredményeiről. A program harmadik napján szakmai kirándulás keretében a tótkomlói népi műemlékekkel ismerkedhettek a résztvevők.

SKANZEN A FOGYATÉKOSOKÉRT. A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban évek óta sikeresen működik a vak, illetve gyengén látó gyerekek számára szervezett bemutató, amelynek során ún. vaktérképek segítségével, illetve a különböző tárgyak tapintható kiállításával nyerhetnek információt a hagyományos anyagi kultúráról. 1996. szeptember 20-án ismét megnyílt az épület, ám ezúttal a szervezők a siketnémákra is gondoltak. A *Láss a kezeddél, hallj a szemeddel!* című akció során a fogyatékos látogatók jelbeszéddel is ellátott videofilmek segítségével ismerkedhettek a falumúzeum történetével és a magyarság néprajzával.

SZENTENDREIEK SZÉKELYKERESZT-ÚRON. A székelykeresztúri múzeum telkén 1996. szeptember 23-án adták át és nyitották meg azt a tarcsafalvi (Nyikó mente), eredetileg 1870-ben épült boronafalú lakóházat, valamint egy csehétfalvi csúrt, rugonfalvi disznópaját és sütőházat, amelyek bontásához, dokumentálásához, áttelepítéséhez és hiteles berendezéséhez a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum munkatársai nyújtottak segítséget a helybeli muzeológusoknak.

TÉKA-MUTATÓ. A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum tájékoztatója, a Téka 1979 óta jelenik meg. A Balassa M. Iván, Ládi László (szöveg), Sabján Tibor (rajz), Bíró Friderika (szerkesztés) és Kelemen Péterné (technikai szerkesztés) által elkészített 1996. 1–2. szám a kiadványban a megindulástól 1995-ig megjelent írások bibliográfiáját tartalmazza.

BESZÉLGETÉS DÉGH LINDÁVAL. Beszélgetésen látta vendégül 1996. szeptember 27-én az ELTE Folklore Tanszéke Dégh Lindát. Voigt Vilmos tanszékvezető köszöntője után Kodolányi János ügyvezető alelnök a bloomingtoni egyetem tanárának átadta a legmagasabb magyar folklorisztikai kitüntetést, a Társaságunk által 1996-ban neki ítelt Ortutay Gyula-emlékérmet. Ezt követően Dégh Linda emlékezett vissza életútjára és kifejtette nézeteit a mai folklorisztikai kutatásokról.

KÉZMŰVESIPAR-TÖRTÉNETI SZIMPÓZIUM. 1996. szeptember 27–28. között kilencedik alkalommal rendezte meg az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága a Kézművesipar-történeti Szimpóziумot Veszprémben. A kétnapos rendezvény előadásai négy témakörben hangoztak el. Az első napon A luxusiparok cím alatt a luxus és a luxusipar fogalmáról (G. Szende Katalin, Szabó Sarolta), az ötvösségről (Torán Éva, Németh Gábor) a fémfonalkézművesiparról (Járó Márta), a díszhíntőkészítésről (Szentpéteri Erzsébet) és a cukrászmesterségről (Rózsa Miklós) számoltak be a kutatók, majd fiatal, frissen végzett néprajzosok (Papp Árpád, Forró Katalin, Nagy Balázs, Szakál Aurél, Miklós Márta) számoltak be kézművesipar-történeti kutatásaikról. Szeptember 28-án, a tanácskozás második napján Kutatási összefoglalók témacím alatt hallhattak a résztvevők a mézeskalácsosság (Szűcs Judit), a csapómesterség (Vidák István), a kéményseprőszakma (Szulovszky János), a könyvesipar (J. Halász Margit), a tiprómalmok (Balázs György), az üveghuták (Csiffáry Gergely), a szakképzés (Győriványi Sándor) és az Esztergom megyei mesterségek (Kövecses-Varga Etelka) múltjáról és történetéről. A délután folyamán több műhelymunka eredményeiről adtak számot a kutatók: foglalkozásnév-jegyzékek (Tóth Zoltán, Németh István), árszabások (H. Csukás Györgyi, Flórián Mária), céhlevelek (Kaszás Marianne) és más

ipartörténeti levéltári források (Trostovszky Gabriella, Vissi Zsuzsanna) kerültek itt bemutatásra.

RÉGÉSZETI SKANZEN. Százhalombatta határában, öthektáros területen megnyílt az ország első régészeti skanzenje, amely a 3000–4000 évvel ezelőtt e tájon élt emberek életmódjába nyújt betekintést. Ehhez az alapot az öt épen maradt halomsír egyikének feltárása teremtette meg. A sír közelében egyelőre két, a bronzkorban négyezer éve épült lakóházat állítottak fel; az egyik kontyos tetőszerkezetű, falait sövényfonatból és agyagos sárból készítették. Ugyancsak megtekinthető három olvasztókemence rekonstrukciója. A tervek szerint az őskori skanzenben az ország más tájain feltárt bronz- és vaskori épületek másolatát állítják majd fel.

NÉPRAJZI MISSZIÓ 1896. Jelenits István piarista tanár nyitotta meg 1996. október 8-án azt a Néprajzi Múzeumban rendezett kiállítást, amelynek anyagát az 1896-ban meghirdetett néprajzi misszió gyűjtötte össze. Kispest akkori plébánosa, Ribényi Antal templomépítés céljára pénzt gyűjtött, s a nemes ügy támogatására körlevelet intézett a katolikus missziókon tevékenykedő papokhoz is. Az afrikai, ázsiai és amerikai misszionáriusok több mint hat-ezer néprajzi tárgyat és több száz fotót juttattak el Magyarországra. Ezeket kiállításon mutatta be a Nemzeti Múzeum, s a bevételből került sor a kispesti fogadalmi templom megépítésére. Az intézetnél maradt tárgyak legszebb és legértékesebb darabjaiból válogatva száz esztendő elteltével ismét tárlat született – ezúttal a Néprajzi Múzeumban, Főzy Vilma rendezésében.

NEMZETKÖZI JÁTÉKSZOCIOLÓGIAI KONFERENCIA. A kecskeméti Szórakoténusz Európai Játékközpont Alapítvány és a Szórakoténusz Játékmúzeum és Műhely szervezésében került megrendezésre

1996. október 16–19-én *A játék mint mentalitás a 21. század küszöbén* című konferencia. A Játékmúzeum fennállásának tizenötödik évfordulója alkalmából megrendezett tanácskozás deklarált célja a nemzetközi játékszociológiai kutatások eredményeinek megismerése, illetve a magyar tudományosság figyelmének felhívása a játék szociológiai aspektusú vizsgálatának szükségességére. Az öt tematikus blokkban – *Gyermekkor, játék, értékrend; A játék társadalmi meghatározottsága; Háborúsdi: játék- és tömegrombolás; A játék és játszás kultúranropológiai aspektusai; Játék, élet, tér* – megszólaló hazai, erdélyi, német és szerb kutatók a játékjelenség szociálpszichológiai, művelődéstörténeti megközelítése mellett számos értékes néprajzi szempontot is felvetettek.

A KRIZA JÁNOS NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉVKÖNYVE. Barabás László, Pozsony Ferenc és Zakariás Erzsébet szerkesztésében 1996-ban Kolozsváron megjelent a Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyvének 4. kötete, amelyben huszoneg tanulmány olvasható az erdélyi és partiumi farsangi szokásokról.

BEZERÉDJ-DÍJAK. 1996. október 18-án adta át a Néprajzi Múzeumban megtartott ünnepélyes díjkiosztáson Katona Tamás országgyűlési képviselő az 1996. évi Bezerédj-díjakat. A Bezerédj Alapítvány kuratóriuma ez évben úgy határozott, hogy a népművészet és a néprajz területén elért kiemelkedő munkássága elismerésül Bari Károly költőt, romológust és Kobzos Kis Tamás zenekutatót, zenészt jutalmazza ösztöndíjjal.

BARTÓK TÉR GENFBEN. Genf központjában 1996. október 29-étől Bartók Béla nevét viseli az az addig névtelen terület, amelynek közelében 1984 óta áll Beck András szobrászművész Cantata Profana című alkotása. Az ünnepségen a teret jelölő táblát Jacqueline Burnand, a város

polgármestere, Kukorelly Pál, a svájci Magyarország Barátainak Köre elnöke, Olivier Vodoz, a kanton államtitkára és Bösenbacher Ferenc követségi tanácsos leplezte le.

CD-ROM A ROMÁKRÓL. A *Bevezetés a magyarországi cigányság kultúrájába* című CD-ROM-lemezt mutatták be a szakma és a közönség előtt 1996 novemberében. A mintegy háromezer oldalnyi szöveget, 1400 képet, száz térképet és több mint háromórányi zenei anyagot tartalmazó adatlemez készítői – Ligeti György főszerkesztői irányításával – a cigányság mind teljesebb bemutatására törekedtek.

ERDÉLYI ZSUZSANNA BETHLEN-DÍJAS. A tíz esztendeje alapított Bethlen Gábor-díj ez évi ünnepélyes átadásakor 1996. november 5-én mások mellett a megtisztelő kitiüntetésben részesült Erdélyi Zsuzsanna. Az alapítvány minden esztendőben olyan tudósokat, művészeket, politikusokat díjaz, akik a közép-európai népek együttműködése jegyében, a térség jövőjéért tevékenykednek.

GUNDA BÉLA-EMLÉKÜLÉS. A miskolci Herman Ottó Múzeum, a Miskolci Egyetem Művelődéstörténeti és Muzeológiai Tanszéke és a Miskolci Akadémiai Bizottság Néprajzi Munkabizottsága 1996. november 25-én a Herman Ottó Múzeum központi épületében Gunda Béla professzor emlékére tudományos ülést rendezett, amelyen Borzsák István akadémikus előkötetével a következő előadások hangzottak el. Veres László: *Egyetemek, professzorok, tanítványok (megnyitó)*; Lukács László: *Gunda Béla és az európai néprajztudomány*; Szabadfalvi József: *Gunda Béla debreceni évei – (Létezik-e debreceni néprajzi iskola?)*; Sárkány Mihály: *Nyitott szemmel – Környezet és kultúra, ahogyan Gunda Béla látta.* Ezt követően Barna Gábor az *Acta Ethnographica Hungarica*

Gunda Béla tiszteletére készített tematikus kötetét mutatta be, Fügedi Márta pedig a debreceni professzornak a Herman Ottó Múzeumba került könyvtáráról beszélt. Az ülés végén Paládi-Kovács Attila kért szót és a Gunda Béla életművének értékelésével kapcsolatos gondolatait osztotta meg a jelenlévőkkel.

HAZAI SZLOVÁK NÉPRAJZI ATLASZ. A hazai nemzetiségek közül elsőként, s Európában is élenjáró vállalkozásként jelent A magyarországi szlovákok népi kultúrájának atlasza, amelyet a Békéscsábán működő Szlovák Kutatóintézet tett közzé Krupa András, Gyivicsán Anna és Mojmir Benža közreműködésével. Az atlaszban felsorakoztatott adatok huszónhárom magyarországi településről származnak, amelyeket 436 térképlapra vittek fel a kutatók. A kiadvány jelentőségét növeli, hogy sem a magyar, sem a szlovák néprajzi atlasz nem tartalmazza a magyarországi szlovákok népi kultúrájának adatait.

FARKAS JÓZSEF ELISMERÉSE. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Közalapítvány díjait adták át 1996. december 15-én a nyíregyházi megyeházán. Mások mellett a díjjal ismerték el Farkas József múzeumigazgató Mátészalka és térsége szellemi életének fejlesztésében végzett munkásságát.

A MOLDAVI MAGYARSÁG BIBLIOGRÁFIÁJA. E címmel jelent meg kiadvány a Lakatos Demeter Egyesület Csángó füzetek címet viselő sorozata 1. számaként 1996-ban, 95 oldal terjedelemben, Halász Péter összeállításában. Bevezetőjében az összeállító egyebek mellett a következőket írta: „Manapság jelentősen megnövekedett a moldvai magyarok történelmével, műveltségével, szociológiájával foglalkozók száma, a közélet és a társadalom, de különösen a szaktudományok érdeklődése örvendetesen megnövekedett ennek a nehézorsú népcsoportnak a kultúrája, ha-

gyománya, szellemi öröksége iránt. A jószándékú és tisztességes, de sokszor csak alkalmi és felszínes érdeklődést egyre inkább felváltja az egy-egy témakörre koncentrált, elmélyültebb vizsgálódás. Az ilyen jellegű, alaposabb, az elődök tudományára is építő tájékozódáshoz, kutató-sokhoz kíván segítséget nyújtani ez a jelenlegi formájában meglehetősen tökéletesen összeállítás. Abban a reményben bocsátom útjára, hogy remélhetően minél többen segítenek anyagának teljesebbé tételére, s talán hamarosan akad, vagy akadnak olyanok, akik vállalkoznak a csángó irodalom szakszerű, minden igényt kielégítő könyvészeti feldolgozásának elkészítésére. Elsősorban az ő figyelmükbe, továbbfejlesztő gondosságukba ajánlom itt közreadott gyűjteményemet.”

A KISEBBSÉGEKÉRT-DÍJ KITÜNTETETTJEI. 1996. december 18-án, a Kisebbségek Napján, az Országházban került sor az 1996. évi Kisebbségekért-díjak ünnepélyes átadására. A millecenáriumban évében a díjban részesült mások mellett több mint száz éve folytatott tevékenységéért az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, a cigány népi folklór nemzetközi megismertetése terén elért sikereért a Kalyi Jag Roma Művészeti Együttes és Alapítványi Szakiskola, a romániai magyar társadalom szerkezetével és működésével kapcsolatos kérdéseket vizsgáló tudományos tevékenységéért a KAM-Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, a hazai román nemzetiség tradícióinak megőrzéséért Méhkerék település, valamint magyarságuk megőrzéséért való rendíthetetlen kiállásukért a drávaszögi magyar közösség.

TANULMÁNYKÖTET KUNT ERNŐ EMLÉKÉRE. A Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszékének kiadásában, Szarvas Zsuzsa szerkesztésében Traum von Denken – In Memoriam Ernő Kunt címmel 1996-ban tanulmány-

kötet jelent meg a tanszék 1994. október 5-én elhunyt megalapítójának emlékére. A 324 oldalas könyv tizenegy szerző tanulmányát, valamint Kunt Ernő 1974 és 1993 között megjelent műveinek bibliográfiáját (11–26. old.) tartalmazza.

LEVELEK A SZERKESZTŐHÖZ. A *Néprajzi Hírek* 1993. 1–2., Jankó János születésének 125. évfordulója alkalmából megjelentetett számát, tekintettel annak tartalmára, elküldtük Göncz Árpád köztársasági elnöknek és Jankó Jánosnak, a néprajzkutató Jankó János unokájának. A küldeményre válaszul a következő levelet kaptuk: „Kedves Barátom! Köszönöm a Néprajzi Híreket. Nagy örömet szereztek

vele. Őszintén szólva, nem mertem remélni, hogy ilyesfajta összefoglalás születik utunk sajtóvisszhangjáról. Budapest, 1996. szeptember 3. Meleg barátsággal: Göncz Árpád”; „Kedves Szerkesztő úr! Örömmel vettem kézhez a Néprajzi Hírek nagyapám munkásságával foglalkozó példányát, mellyel megemlékeztek születésének 125-ik évfordulójáról. Fiammal, a 6-ik Jankó Jánossal együtt ezúton szeretnénk köszönetünket kifejezni figyelmességéért. Budapest, 1996. november 5. Őszinte tisztelettel: Jankó János”.

Összegyűjtötte és összeállította:
HÁLA JÓZSEF és TERBÓCS ATTILA

Felhívás

A *Magyar néprajzi bibliográfia* 1995–1996. évi köteteinek szerkesztési előmunkálatai most folynak a Néprajzi Múzeum Könyvtárában.

A *Magyar néprajzi bibliográfia* 1971–1987 között mint a *Néprajzi Hírek* különszáma, a könyvtár összeállításában jelent meg, 1988-tól pedig önálló múzeumi kiadványként a könyvtárban készül. Jelenleg az 1995–1996. évi kötet anyaggyűjtésének befejező szakaszába érkeztünk.

Tekintettel arra, hogy a magyar könyv- és folyóirat-kiadás nehezen áttekinthető, s az Országos Széchényi Könyvtár kötelespéldány-szolgálatába sem jut el minden kiadvány, ezért a hazai néprajzi kiadványok és közlemények teljességre törekvő beszerzése lehetetlen.

Szükséges tehát a kollégák támogatása az anyaggyűjtő munkában, akiket ezúton kérünk, hogy saját publikációikat – különös tekintettel a külföldi szakirodalomban megjelent munkáikra –, vagy ezek adatait feltétlenül juttassák el a Néprajzi Múzeum Könyvtárába.

Levélcím: 1055 Budapest, Kossuth tér 12. E-mail: kili@post.hem.hu.

Köszönettel:

KALOCSAI ILONA
könyvtárvezető

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

JÓZSEF HÁLA

H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Program
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.